T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI ANABİLİM DALI

KUZEY MAKEDONYA'DA BİR TÜRK YERLEŞMESİNİN COĞRAFİ ETÜDÜ: MERKEZ JUPA (Центар Жупа)

YÜKSEKLİSANS TEZİ

ALİ ÖZCAN

İSTANBUL 2024

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI ANABİLİM DALI

KUZEY MAKEDONYA'DA BİR TÜRK YERLEŞMESİNİN COĞRAFİ ETÜDÜ: MERKEZ JUPA (Центар Жупа)

YÜKSEKLİSANS TEZİ

ALİ ÖZCAN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. HALİL KURT

İSTANBUL 2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **IV**
ÖZET ..... **VI**
ABSTRACT ..... **VII**
FOTOĞRAF LİSTESİ ..... **IX**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **XIII**
TABLO LİSTESİ ..... **XIV**
GRAFİK LİSTESİ ..... **XIV**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KUZEY MAKEDONYA VE MERKEZ JUPA'NIN FİZİKİ COĞRAFYASI

1.1.KUZEY MAKEDONYA'NIN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ **3**
1.1.1.Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler **4**
1.1.2.İklim Özellikleri **8**
1.1.3.Hidrografik Özellikler **10**
1.1.4.Bitki Örtüsü Özellikleri **12**
1.2.MERKEZ JUPA'NIN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ **13**
1.2.1.Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler **15**
1.2.2.İklim Özellikleri **27**
1.2.3.Hidrografik Özellikler **34**
1.2.4.Toprak Özellikleri **41**
1.2.5.Bitki Örtüsü Özellikleri **44**

İKİNCİ BÖLÜM

KUZEY MAKEDONYA VE MERKEZ JUPA'NIN BEŞERİ COĞRAFYASI

2.1.KUZEY MAKEDONYA'NIN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ 50

2.1.1.Tarihi Gelişimi 50

2.1.2.Nüfus, Yerleşme ve Göçler 53

2.2. MERKEZ JUPA'NIN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ 60

2.2.1.Tarihi Gelişimi 62

2.2.2.Nüfus Özellikleri 69

2.2.3.Osmanlı Sonrası Bölgeden Göç 71

2.2.4.Yerleşim Birimleri ve Yerleşim Özellikleri 73

2.2.4.1. Merkez Jupa 79

2.2.4.2. Büyük Papradnik 81

2.2.4.3. Küçük Papradnik 82

2.2.4.4. Bayramovtsi 83

2.2.4.5. Jitineni 84

2.2.4.6. Balantsi 86

2.2.4.7. Ocovitsi 87

2.2.4.8. Tsırno Botsi 88

2.2.4.9. Gorentsi 89

2.2.4.10. Pareşi 93

2.2.4.11. Aşağı Melniçan 94

2.2.4.12. Yukarı Melniçan 97

2.2.4.13. Broştitsa 98

2.2.4.14. Breştani 100

2.2.4.15. Pralenik 102

2.2.4.16. Koçişta 103

2.2.4.17. Kocacık 104

2.2.4.18. Novak 108

2.2.4.19. Dolgaş 109

2.2.4.20. Elevtsi 110

2.2.4.21. Evla 112

2.2.5.Kültürel Özellikler 113

2.2.6.Eğitim Özellikleri 118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY MAKEDONYA VE MERKEZ JUPA'NIN EKONOMİK COĞRAFYASI

3.1. KUZEY MAKEDONYA'NIN EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ 120

3.1.1.Tarım ve Hayvancılık 121

3.1.2. Madenler ve Enerji Kaynakları 122

3.1.3. Sanayi 123

3.1.4. Ticaret 124

3.1.5. Ulaşım 124

3.1.6. Turizm 125

3.2.MERKEZ JUPA'NIN EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ 127

3.2.1.Tarım ve Hayvancılık 127

3.2.2.Madenler ve Enerji Kaynakları 131

3.2.3.Sanayi 133

3.2.4.Ticaret 135

3.2.5.Ulaşım 137

3.2.6.Turizm 140

SONUÇ VE ÖNERİLER 144

KAYNAKÇA 148

ÖNSÖZ

Merkez Jupa, 1389-1912 yılları arasında Osmanlı hakimiyeti ile Kuzey Makedonya'nın Arnavutluk sınırında günümüzde 14 Türk köyünün bulunduğu bir Türk belediyesidir. Kocacık Sancağı ile adını tarihe yazdırmış olan belediye toprakları aynı zaman da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün baba ocağıdır. Kocacık doğumlu Ali Rıza Efendi'nin babası Kızıl Hafız Ahmet Efendi'nin, annesi Ayşe Hanım'ın ve nice atalarımızın Türk kültürünü en güzel şekilde işlediği Arnavut ve Makedon diyarı Merkez Jupa, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden göç almasının yanı sıra özellikle Konya Karaman yörüklerinden oluşmaktadır. Yörük kültürünün günümüzde de devam ettiği Merkez Jupa'nın yemyeşil coğrafyası sahada geçirilen iki hafta boyunca yer altı ve yer üstü zenginlikleri incelenerek, Türkiye ve Kuzey Makedonya'da edinilen birçok eser ile anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında, Kuzey Makedonya'da birçok Türk yerleşmesinin yanı sıra Türk Dünyası Coğrafyası için Merkez Jupa'nın niçin önemli olduğu ve araştırmada izlenen yöntemler üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, Kuzey Makedonya'nın genel fiziki coğrafyasından bahsedilerek sahada çekilen fotoğraflar, yapılan ölçümler ve bölgenin değerli coğrafyacılarından elde edilen kaynaklar ile Merkez Jupa'nın fiziki coğrafyası anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, Kuzey Makedonya'nın tarihi ve nüfus verileri hakkında bilgi verilerek Merkez Jupa Belediyesi ve çevresinin tarihi, nüfus, göç, yerleşim, kültürel ve eğitim özelliklerine değinilmiştir. Üçüncü bölümde, Kuzey Makedonya'nın ekonomik faaliyetleri hakkında genel olarak bahsedilerek Merkez Jupa'nın tarım ve hayvancılık, ticaret, sanayi, maden, enerji, ulaşım ve turizm konuları hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç kısmında Merkez Jupa'nın Türk Dünyası için önemi, güzellikleri ve bölgedeki en büyük sorun olan göç hakkında görüş ve önerilerde bulunulmuştur.

Genel olarak tüm bölümlerde izlenilen metot Kuzey Makedonya coğrafyası hakkında genel bilgiler verildikten sonra, Merkez Jupa coğrafyasının geniş perspektifte ele alınması üzerine kuruludur. Sahada bulunulan süre içerisinde çekilen fotoğraflardan derlenenler, birkaç program (ArcGIS, Photoshop 6, Google Earth Pro) kullanarak ortaya çıkarılan şekiller ve bazı resmi sayfalardan edinilen grafikler kullanılarak Merkez Jupa coğrafyası hakkında etkili bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Özellikle saha araştırması

süresince fotoğraflamalar yerinde yapılarak çekilen fotoğrafların birikimi tezde kullanılan fotoğraflarda başka kaynağa gerek bırakmamıştır.

Çalışma esnasında pek çok kişi ve kurumun desteği alınmıştır. Öncelikle çalışmamda büyük desteği olan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Halil Kurt'a ve anneliğin baharında tüm desteğini esirgemeyen sevgili eşime teşekkürü borç bilirim.

Kuzey Makedonya'daki dostlarıma ulaşmamda katkıları olan Rumeli Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'ne; Üsküp'te destekleri olan İslam Fakültesi öğretim görevlisi Mümin Ömerov'a; Üsküp Türk Eğitim Müsteşarlığına; Üsküp'ten Merkez Jupa'ya ulaşmamda ve Merkez Jupa'da bulunduğum sürece desteğini esirgemeyen Haberim Balkan sayfasının kurucusu ve sosyoloji öğretmeni Hakan Emro'ya; Merkez Jupa coğrafyasında bana can yoldaşlığı yapan Makedonca öğretmeni Admir Mustafovski'ye; Merkez Jupa Belediyesi personeli Necip İlyas'a, Merkez Jupa'da bizleri ağırlayan sayın belediye başkanımız Arian İbrahim'e; Merkez Jupa veterinerlerinden Resul Saloski'ye; bizlere değerli bilgilerini aktaran ve Anı Evi'nin inşasında büyük emekleri geçen Caner Sezair'e; Avni Sezair'e; bizleri evine kadar ağırlayan Turan Asan ve ailesine; değerli bilgilerini bizlere aktaran demir ustası, eğitimci ve emekçi Ferames Sekiz'e; Merkez Camii'nde kalmamızı sağlayan camii imamı Ensar Rahman'a; çalışmamda katkı sağlayan tüm Merkez Jupalı Türk, Arnavut ve Makedon halkına müteşekkirim.

Merkez Jupa'da Osmanlı'dan günümüze kadar süren kardeşlik atmosferini hissetmemek mümkün değildir. Bütün kültürlerin kardeş olduğu ve İslami hoşgörünün tüm coğrafyaya işlendiği Kuzey Makedonya'da sohbet etme imkanı bulduğum soydaşlarımıza, Arnavut ve Makedon kardeşlerimize teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

İstanbul-2024 **Ali ÖZCAN**

ÖZET

Avrupa'nın güneydoğusunda yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle 523 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin uç sancaklarından oluşan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti'yle kan bağı olan Balkanların kalbinde bir devlettir. Tarihimizin iz bıraktığı Kuzey Makedonya'da birçok Türk yerleşim alanına veya Türklere rastlamak Kuzey Makedonya'yı yabancı bir devlet olmaktan çıkarmaktadır. Gostivar, Vrapçişte, Üsküp, Resne, Radoviş, Ustrumca, Struga, Debre, Köprülü, Kırçova, Ohri, Manastır, Kalkandelen, Koçani ve Valandova gibi belediyelerde bunu hissetmenin yanı sıra ülkenin bağımsızlığından günümüze Türklerin yönettiği iki belediye bulunmaktadır. Bunlar Merkez Jupa ve Plasnitsa'dır. Coğrafi bakış açısıyla yapmış olduğumuz etüt çalışmamızın konusu da Merkez Jupa Belediyesi'dir.

Merkez Jupa Belediyesi, Kuzey Makedonya'nın Güneybatı Bölgesi'nde kabaca Arnavutluk sınırında Şar Dağları'nın güneyi ve Ohri Gölü'nün kuzeyinde tarihimize ışık tutan bir belediyedir. Svetigrad (Kocacık) Kuşatması ile Georgi Kastriot'un yenilgiye uğradığı 1448 yılından günümüze Merkez Jupa topraklarında Türk kültürünün benimsenmesi, belediyenin ve çevresinin Türk dünyası coğrafyası sınırları içerisinde değerlendirilmesine vesile olmuştur. Aynı zamanda Merkez Jupa, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin memleketidir. TİKA'nın (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) Merkez Jupa Belediyesi sınırlarında gösterdiği faaliyetler ve inşa ettiği Ali Rıza Efendi'nin anısına Atatürk Anı Evi, Türk dünyası tarihi ve coğrafyası için çok önemli yere sahiptir.

Bulunduğu stratejik konumu ve coğrafi özellikleriyle önemli yerleşim alanlarından oluşan Merkez Jupa, önce Kuzey Makedonya'nın genel özelliklerine değinilerek fiziki, beşeri ve ekonomik olmak üzere üç bölümde ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Fiziki coğrafya özellikleriyle Stogova ve çevresi; beşeri özellikleriyle Türk tarihi ve kültürü; ekonomik özellikleriyle ticari ve hizmet alanları esas alınarak Merkez Jupa'nın coğrafi etüdü yapılmıştır.

Arnavut ve Makedon yerleşimler arasında Türk adası olan Merkez Jupa'da Türk varlığının kan kaybına uğramaması için her alanda Evlad-ı Fatihan torunlarının yanında olduğumuzu hissettirmek tezim adına gurur kaynağıdır.

ABSTRACT

The Republic of North Macedonia, which was one of the extreme banners of the Ottoman Empire for 523 years with its underground and aboveground riches in the southeast of Europe, is a state in the heart of the Balkans with blood ties to the Republic of Türkiye. Coming across many Turkish settlements or Turks in North Macedonia, where our history has left its mark, makes North Macedonia not a foreign state. In addition to feeling this in municipalities such as Gostivar, Vrapçişte, Skopje, Resne, Radoviş, Ustrumca, Struga, Debre, Köprülü, Kırçova, Ohrid, Bitola, Kalkandelen, Koçani and Valandova, there are two municipalities governed by Turks since the independence of the country. These are Merkez Jupa and Plasnitsa. The subject of our study, which we have conducted from a geographical perspective, is the Central Jupa Municipality.

Central Jupa Municipality is a municipality that sheds light on our history in the Southwestern Region of North Macedonia, roughly on the Albanian border, south of the Shar Mountains and north of Lake Ohrid. The adoption of Turkish culture in the territory of Central Jupa since 1448, when Georgi Kastriot was defeated with the Siege of Svetigrad (Kocacik), has led us to consider the municipality and its surroundings within the borders of the Turkish world geography. At the same time, Central Jupa is the hometown of Ali Rıza Efendi, the father of Gazi Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Turkish Republic. The activities carried out by TIKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) within the borders of the Municipality of Central Jupa and the Memorial House of Ali Rıza Efendi built by TIKA have a very important place for the history and geography of the Turkish world.

Central Jupa, which consists of important settlement areas with its strategic location and geographical features, has been examined in three sections: physical, human and economic by first mentioning the general characteristics of North Macedonia. The geographical study of Central Jupa was made by taking Stogova and its surroundings as physical characteristics, Turkish history and culture as human characteristics, and commercial and service areas as economic characteristics.

It is a source of pride for my thesis to make you feel that we are with the descendants of Evlad-ı Fatihan in every field so that the Turkish presence in Central

Jupa, which is a Turkish island between Albanian and Macedonian settlements, does not bleed.

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto 1.1. Stogova Zirvesi'ne Doğru Neojen Oluşumlu Kırıntılı Tortul Tabakalar. **17**
Foto 1.2. Debre Barajı Üzerinden Debre Depresyonu ve Merkez Jupa. **17**
Foto 1.3. Broştitsa Köy Yolu Üzerinden Debre Depresyonu ile Merkez Jupa. **18**
Foto 1.4. Merkez Jupa Belediyesi'ne Ait Belirli Bölgelerden Kayaç Örnekleri **18**
Foto 1.5. Stogova Dağı'nın Kuzey Sırtlarından Krçın Dağı'nın Güney Eteklerinde Jips Maden Ocağı (Merkez Jupa Belediyesi Sınırları İçerisinde Yer Almaktadır.) **19**
Foto 1.6. Radika Nehri'nin Debre Gölü'ne Katıldığı Stogova ve Krçın Dağları Arası. Radika Nehri'nin Debre Barajı Dolu ve Boş İken Görünümü. **20**
Foto 1.7. Dolgaş Köyünden Büyük Doruk Etekleri **22**
Foto 1.8. Merkez Jupa'dan Debre Depresyonu, vadilere hakim yükseklikte Stogova ve Kocacık Kalesi. **23**
Foto 1.9. Elevtsi köyünün doğusunda yerçekimine yenik düşmüş 10 metrelik bir blok. **24**
Foto 1.10. Yukarıdaki fotoğrafta Büyük Doruk etrafındaki karstik tepeler ve lapya oluşumları bulunmaktadır. Alttaki fotoğrafta ise yine Büyük Doruk'ta bir dolin (küçük erime düzlüğü) görülmektedir. İlkbaharda eriyen karlarla birlikte karstik göle dönüşmektedir. **25**
Foto 1.11. Debre Kristal Mağara. **26**
Foto 1.12. Merkez Jupa'da soldan sağa doğru Hakan Emro'nun ifadesiyle şiire konu olacak ilkbahar-yaz-sonbahar-kış manzaraları. **28**
Foto 1.13. Merkez Jupa'da kışın gerçekleşen yağış kar şeklinde olup alçak kesimlerde kar kalınlığı cm ile ölçülürken Broştitsa gibi yüksek köylerde metre ile ölçülmektedir. **30**
Foto 1.14. Kasım ayında Stogova Zirveleri, 2023. ..... **30**
Foto 1.15. İlkbaharda bulutlarla kaplı zirveleriyle Stogova. **32**
Foto 1.16. Merkez Jupa Camii minaresinden panoramik gün doğumu. **33**
Foto 1.17. Broştitsa Köyü'nde gün batımı. **33**
Foto 1.18. Ohri Gölü'nün Gidegeni Olan Kara Drim Nehri'nin Struga Şehri'nde Başladığı Yer **34**
Foto 1.19. Balansi ve Büyük Papradnik arası Stogova Vadisi'nde AB kapsamında Merkez Jupa'ya hediye edilen asfalt yol. Yol aynı zamanda Büyük Papradnik'e de bağlanmaktadır. **38**

Foto 1.20. Temmuz ayında solda Elevtsi köyünde kanallarla getirilen kaynak suları, yine Temmuz ayında meşhur Gari Köyü'nde Garska ile birleşen Gari Deresi'nin üzerinde bulunan birçok şelaleden biri, sağdaki fotoğrafta Breştani Deresi'nde ilkbahar mevsiminden görünüm. **39**
Foto 1.21. Bulunduğu yaylaya adını veren Maruşa Sirk Gölü. **40**
Foto 1.22. Üst fotograf Balansi Köyünden, alt fotograf Breştani yol kenarından kızıl toprak örnekleri. Kil oranının yüksek olmasından Laterit toprağı anımsatmaktadır. **41**
Foto 1.23. Meşe Ağaçları Altında Gelişim Göstermiş Kahverengi Toprak Örneği **42**
Foto 1.24. Sayın Merkez Jupa Belediye Başkanı Arian İBRAİM ve TİKA görevlileri, 2017 Ceviz Fidanı Dağıtım Töreni. **43**
Foto 1.25. Stogova eteklerinde kayın ormanı ve 1900 metreye uzanan orman üst sınırı **44**
Foto 1.26. Üst fotoğrafta Pareşi'de pvc atölyesinin üzerinde meşe ormanı örneği, alt fotoğrafta ise Büyük Papradnik'te akasya ve fındık ağaçlarıyla karışık halde bulunan meşe ormanı örneği **45**
Foto 1.27. Debre Baraj Gölü kıyısından yeşil doğasıyla Merkez Jupa. **46**
Foto 1.28. Merkez Jupa Orman Altı Florası **47**
Foto 1.29. Stogova Yaylası'ndan Yemyeşil Panoramik Merkez Jupa Görüntüsü **47**
Foto 1.30. Ekonomik değere sahip orman altı ve yayla florası. **47**
Foto 1.31. Merkez Jupa'da yaban mersini denilince ilk akla gelenler **48**
Foto 1.32. R2249 numaralı karayolu üzerindeki yüksek boylu kestane ağaçları **49**
Foto 2.33. Stogova'nın ünlü köylerinden Gari'de Yugoslavya zamanından kalma halı dokuma fabrikası. **52**
Foto 2.34. Kocacık Kalesi. (Fotoğraf Novak Köyü'nün R2249 karayolu üzerinden kuzeybatıya doğru 2023 yılının Temmuz ayında çekilmiştir.) **63**
Foto 2.35. Debre Meydanında İskender Bey Heykeli **64**
Foto 2.36. Kocacık Kalesi'nin güneyi Erenler Mevki (Büyük Şehitlik) ve periyodik göl oluşum alanı. **66**
Foto 2.38. Günümüz Melniçan Köprüsü. **68**
Foto 2.37. Yugoslavya'da 1969 yılı Melniçan Köprüsü yapımı. **68**
Foto 2.39. Elevtsi (Elessa) Köyü **75**
Foto 2.40. Merkez Jupa'da yapılarda kullanılan malzeme killi toprak, taş ve beton şeklindedir. Modern yapılar merkez ve çevresindeki köylerde yoğunken diğer köylerde toprak evler dikkati çekmektedir. **76**

Foto 2.41. Merkez Jupa'da her köyde su kanallarına ve çeşmelere rastlamak mümkündür. **77**
Foto 2.42. Yola ve akrabalıklara göre yapılan yapılaşma düzeni **78**
Foto 2.43. Belediye Merkezi Yerleşim Alanı **78**
Foto 2.44. Merkez Jupa'da Bazı Ticaret ve Kamu Alanları **79**
Foto 2.45. Merkez Jupa'da Bazı Ticaret ve Kamu Alanları **80**
Foto 2.46. Merkez Jupa Meydanı ve Tekirdağ Muratlı Belediyesi'nin Hediyesi Atatürk Heykeli (2023) **81**
Foto 2.47. Büyük Papradnik Kuşbakışı Görünümü ve Bazı Ticari İşletmeler **81**
Foto 2.48. Küçük Papradnik Köyü Göl Kıyısı **82**
Foto 2.49. Küçük Papradnik'ten Görüntüler **83**
Foto 2.50. Bayramovtsi Köyü Genel Görünümü **83**
Foto 2.51. Bayramovtsi Köyünden Görüntüler **84**
Foto 2.52. Jitineni Köyü Kuşbakışı Görünümü **85**
Foto 2.53. Jitineni Köyünden Görüntüler **85**
Foto 2.54. Balantsi Köyü Kuşbakışı Görünümü **86**
Foto 2.55. Balantsi Köyünden Görüntüler **87**
Foto 2.56. Ocovitsi Köyünden Görüntüler **88**
Foto 2.57. Tsırno Botsi Köyü **89**
Foto 2.58. Gorentsi Köyünün Kuşbakışı Görünümü **90**
Foto 2.59. Gorentsi Köyünden Fotoğraflar **90**
Foto 2.60. Gorentsi köyünde 1952 yılında şehitler için yapılmış ulusal mücadele anıtı **91**
Foto 2.61. Gorentsi Köyüne Hayat Veren Tarihi Gorentsi Köprüsü **92**
Foto 2.62. Pareşi'de R2249 karayolu üzerinde yeni yerleşimler **93**
Foto 2.63. Pareşi Köyünden Görüntüler **94**
Foto 2.64. Aşağı Melniçan Köyü **95**
Foto 2.65. Aşağı Melniçan Demir Atölyesi ve Alçı Maden Ocağı. **96**
Foto 2.66. Yukarı Melniçan Yerleşim Alanı ve Evleri **97**
Foto 2.67. Yukarı Melniçan'dan Görüntüler **98**
Foto 2.68. Broştitsa'dan Görüntüler **99**
Foto 2.69. Breştani Köyünden Görünüm **101**
Foto 2.70. Sol fotoğraf: Breştani köyü. Sağ fotoğraf: Breştani Camii avlusunda cami imamı Talha Hocam ve zor bulunan çay eşliğinde Evlad-ı Fatihan torunlarıyla sıcak sohbetler. **101**

Foto 2.71. Pralenik Köyü **102**
Foto 2.72. Koçişta Köyü..... **103**
Foto 2.73. Kocacık **104**
Foto 2.74. Atatürk Anı Evi..... **106**
Foto 2.75. Atatürk Anı Evi'nde Ali Rıza Efendi'nin Soy Kütüğü **107**
Foto 2.76. Novak..... **108**
Foto 2.77. Dolgaş **110**
Foto 2.78. Elevtsi (Elessa)..... **111**
Foto 2.79. Evla **113**
Foto 2.80. Anı Evi'nde geleneksel yörük kıyafetleri ve Türk gelenekleri..... **115**
Foto 2.81. Folklar Grupları ve Geleneksel Kıyafetler. **115**
Foto 2.82. Düğün ve Nevruz Şenlikleri..... **116**
Foto 2.83. Demirci ustası Turan ASAN'ın misafir ettiği evinden görüntü. Duvarların Türk bayrağı ile süslendiği ve koyun postların koltukları örttüğü görülmektedir. **117**
Foto 2.84. Merkez Jupa'dan Lezzetler **117**
Foto 2.85. Ata Lisesi öğretmenleri ve öğrencilerinden bir kare. **119**
Foto 3.86. Kuzey Makedonya'da Turizm Alanlarından Bazıları..... **126**
Foto 3.87. Merkez Jupa Yaylaları ve Mandıraları..... **129**
Foto 3.88. 2018 Arıcılığın Geliştirilmesi Projesi töreni sayın İbraim ARİAN ve TİKA görevlileri. **130**
Foto 3.89. Merkez Jupa'da TİKA desteği ile devam eden arıcılık faaliyeti. Üst fotoğraf Büyük Papradnik, alt fotoğraf ise Pralenik köyündendir. **131**
Foto 3.90. Üstteki fotoğraf mangan sondaj alanı alttaki fotoğraf jips (alçı) ocağı..... **132**
Foto 3.91. Soldaki fotoğraflar Špilje Santrali'ne aittir. Sağdaki fotoğraflar Globocitsa Santrali'ne aittir. **133**
Foto 3.92. Yugoslavya zamanında kurulmuş olan silah fabrikasına ait yapılar..... **134**
Foto 3.93. Bazı Sanayi Kollarına Ait Birkaç Görüntü **134**
Foto 3.94. Merkez Jupa'da Sanayi Kollarına Göre Çalışan Yetenekli Eller. **135**
Foto 3.95. Merkez Jupa'da Ticari Alanlardan Birkaç Fotoğraf..... **136**
Foto 3.96. Sol fotoğraf Üsküp Gostivar arası Gazmed Şirketine ait servis ve sağ fotoğraf Debre Merkez Jupa arası Radika Şirketine ait servis..... **138**
Foto 3.97. Melniçan Köprüsü ve Melniçan Köprüsü'nden Önce Son Çıkış Merkez Jupa Sapağı..... **139**

Foto 3.98. Belediye başkanı Arian İBRAİM'in asfalt çalışmasını yerinde denetimi ve Merkez Jupa ulaşımında karşılaşılan çökme, kaya düşmesi ve sel olayı. **140**
Foto 3.99. Ata Toprağından Yemyeşil Turistik Görüntüler **141**
Foto 3.100. Sosyoloji öğretmeni, Haberim Balkan sosyal medya sayfasının kurucusu ve Anı Evi eski rehberi Hakan EMRO ile belediye mali işler sorumlusu Necip İLYAS. Anı Evi'ni satır satır anlatarak önemli bilgi paylaşımında bulunmuşlardır. **142**
Foto 3.101. Merkez Jupa ve Çevresinde Turizm Alanlarından Bazıları. **142**

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Merkez Jupa Belediyesi Lokasyonu **2**
Şekil 1.2. Kuzey Makedonya'nın Konumu **3**
Şekil 1.3. Kuzey Makedonya Fiziki Haritası **4**
Şekil 1.4. Kuzey Makedonya'nın Basitleştirilmiş Jeoloji Haritası (Arsovski, 1997): **6**
Şekil 1.5. Köppen-Geiger'in Kuzey Makedonya İklim Sınıflandırması (1980-2016)..... **9**
Şekil 1.6. Kuzey Makedonya Akarsu Havzaları..... **11**
Şekil 1.7. Merkez Jupa Belediyesi Fiziki Haritası..... **14**
Şekil 1.8. Stogova Dağı'nın Kuzeybatıdan Topografik Görüntüsü..... **16**
Şekil 1.9. Merkez Jupa Topografyasının Batı Cephesinden Görünümü ve Merkez Jupa Arması. **20**
Şekil 1.10. X-Y Çizgileri Profil Çıkartma. **21**
Şekil 1.11. Merkez Jupa'nın Büyük Akarsu Havzaları **35**
Şekil 1.12. Merkez Jupa Akarsu Haritası **36**
Şekil 1.13. KB-GD Orman Formasyonu **45**
Şekil 2.14. Makedonya Bölgesi **50**
Şekil 2.15. Kuzey Makedonya'da Belediyelere Göre Km^2 Başına Düşen İnsan Sayısı **55**
Şekil 2.16. Kuzey Makedonya'da Şehirlere Göre Etnik Nüfus Dağılımı. Kırmızı harita Makedon nüfusu, Yeşil harita Arnavut nüfusu, Mavi harita Türk nüfusu, Sarı harita Romen nüfusu göstermektedir. **57**
Şekil 2.17. Merkez Jupa Belediyesi'nin Konumu **61**
Şekil 2.18. Via Egnatia Yolu Haritası ve Kuzey Makedonya'da Resen'de Via Egnatia Yolu Üzerindeki Karayolu. **62**
Şekil 2.19. 2002 Nüfus Verilerine Göre Merkez Jupa Belediyesi Etnik Dağılımı..... **70**

Şekil 2.20. 2021 Nüfus Verilerine Göre Merkez Jupa Belediyesi Etnik Dağılımı **71**
Şekil 2.21. Merkez Jupa Belediyesi Yerleşim Birimleri **73**
Şekil 2.22. Merkez Jupa Kültür Bölgeleri **114**
Şekil 3.23. Kuzey Makedonya Karayolu Haritası Üzerinde Merkez Jupa Belediyesi Güzergahı ve Merkez Jupa Karayolları Haritası..... **137**

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. Kuzey Makedonya'da Dağların Yükseltilerine Göre Sıralaması **15**
Tablo 1.2. Merkez Jupa Aylara Göre Sıcaklık Değerleri ve Yağış Miktarları. **29**
Tablo 1.3. Kuzey Makedonya Büyük Akarsu Özellikleri..... **37**
Tablo 2.4. Kuzey Makedonya'da Nüfusunun Etnik Dağılımı **55**
Tablo 2.5. Makedonya İstatistiki Bölgeleri ve İdari Birimleri..... **58**
Tablo 2.6. Merkez Jupa Belediyesi 2021 Nüfus Verilerine Göre Etnik Dağılım **69**

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1.1. Merkez Jupa Yağış Grafiği **29**
Grafik 1.2. Merkez Jupa Hakim Rüzgar Yönü ve Aylara Göre Rüzgar Şiddetleri. **31**
Grafik 1.3. Meteoblue meteoroloji ajansı verilerine göre Merkez Jupa'nın ay içindeki bulutluluk ve sıcaklık değişimleri..... **31**
Grafik 2.4. 1948 ve 2021 Kuzey Makedonya Nüfus Piramitleri..... **54**
Grafik 2.6. 2021 Verilerine Göre Nüfustaki Yaş Aralıklarının Oranı **54**
Grafik 2.5. Yıllara Göre Nüfustaki Cinsiyet Değişimi **54**

GİRİŞ

Balkanlarda Osmanlı mimarisi aramaya çalışmak oldukça abestir; çünkü Balkanların kendisi Osmanlı mirasıdır.[1] Bulgar tarihçi Mariya Todorova'nın sözüyle Balkanlara Osmanlılardan önce gelmiş olan Kıpçaklar, Peçenekler ve diğer Türk boylarının Hazar Denizi'nin doğusundaki Balhan (Balkan) adıyla bilinen Türkmen stepine benzeterek bu sözcüğü Balkan Dağları için kullandıklarını tüm okurlara hatırlatmak isterim.[2]

Türkiye'nin megaşehri İstanbul'a Anadolu'nun birçok vilayetinden daha yakın olan Kuzey Makedonya, Osmanlı torunlarıyla (Evlad-ı Fatihan) köprüler kurularak Türk varlığının birçok açıdan canlı tutulduğu örnek ülkelerdendir. Balkanların merkezi durumunda olan Kuzey Makedonya'da Türk nüfusu % 3,86'lık (70.961 kişi) oranla Güneybatı, Polog, Üsküp ve Güneydoğu bölgelerinde yoğunluk kazanmıştır. Bunlar içerisinde Merkez Jupa ve Plasnitsa Türklerin çoğunlukta ve yönetiminde olduğu belediyelerdir.

Merkez Jupa Belediyesi, Kuzey Makedonya'nın Güneybatı Bölgesi'nde Ohri Gölü'nün kuzeyinde Arnavutluk sınırında Debre Şehri'ne bağlı kırsal bir belediyedir. Fakat Türk Dünyası'nın Kuzey Makedonya'da atan kalbi konumundadır. Kalbin burada atıyor olması Türk sancağının Kosova Savaşı'ndan (1389) günümüze Kocacık'ta dalgalanıyor olması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi Mustafa Kemal Atatürk'ün baba ocağı olmasıdır. TİKA tarafından 19 Mayıs 2014'te açılan Atatürk Anı Evi, Merkez Jupa Belediyesi'ne bağlı Kocacık köyüne atılan Türk Dünyası'nın nişanesi olmuştur. Türk Dünyası coğrafyası adına önemli bir yere sahip olan Merkez Jupa'nın günümüze kadar akademik çalışmalarda yer edinmemiş olması çok üzücüdür.

Kuzey Makedonya'da bir Türk belediyesinden de öte beş asırdan fazla süregelen Türk gelenek ve görenekleri ile bezeli Merkez Jupa'nın coğrafi özelliklerini incelemek ve tanıtmak gurur vericidir. Merkez Jupa sahası üzerinde yapılan akademik çalışmalara baktığımızda eserimiz coğrafi açıdan ilk olma özelliğine sahip olacaktır.

---

[1] Türker Acaroğlu, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları*, İstanbul, IQ Sanat Medya Hizmetleri, 2006, no:149, s.5

[2] Besim Darkot, *Balkan*, İslam Ansiklopedisi, C. 2, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 280; Muhammet Kaçmaz, *Balkan Coğrafyası*, Türk Tarihinde Balkanlar, C. I, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya 2013, s. 13.

Merkez Jupa Belediyesi'nin coğrafi etüdü üç adımda gerçekleştirilmiştir. İlk adımda bölge hakkında eserler taranmıştır. Kuzey Makedonya ve Merkez Jupa hakkında edinilen bilgiler ışığında eserin taslağı oluşturulmuştur. İkinci adımda Kuzey Makedonya'ya seyahat ederek Merkez Jupa'da dostlar edinilmiştir. Saha üzerinde iki hafta boyunca gezi, gözlem ve röportaj yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır. Üçüncü adımda eldeki taslak üzerinde düzeltmeler ve eklemeler yapılmıştır. Görsel ve metinsel eklemelerin yanı sıra ArcGIS ve Google Earth programları ile haritalar ve şekiller oluşturularak coğrafi etüt tamamlanmıştır.

Merkez Jupa Belediyesi'nin coğrafi etüdünü yaparken genelden özele yöntemi kullanılarak öncelikle Kuzey Makedonya'nın coğrafi özelliklerine değinilmiştir. Daha sonra Merkez Jupa coğrafyası anlatılmıştır. Bu yöntemi kullanırken Kuzey Makedonya ve Merkez Jupa Belediyesi'nin coğrafi özellikleri fiziki, beşeri ve ekonomik olarak üç bölümde ele alınmıştır.

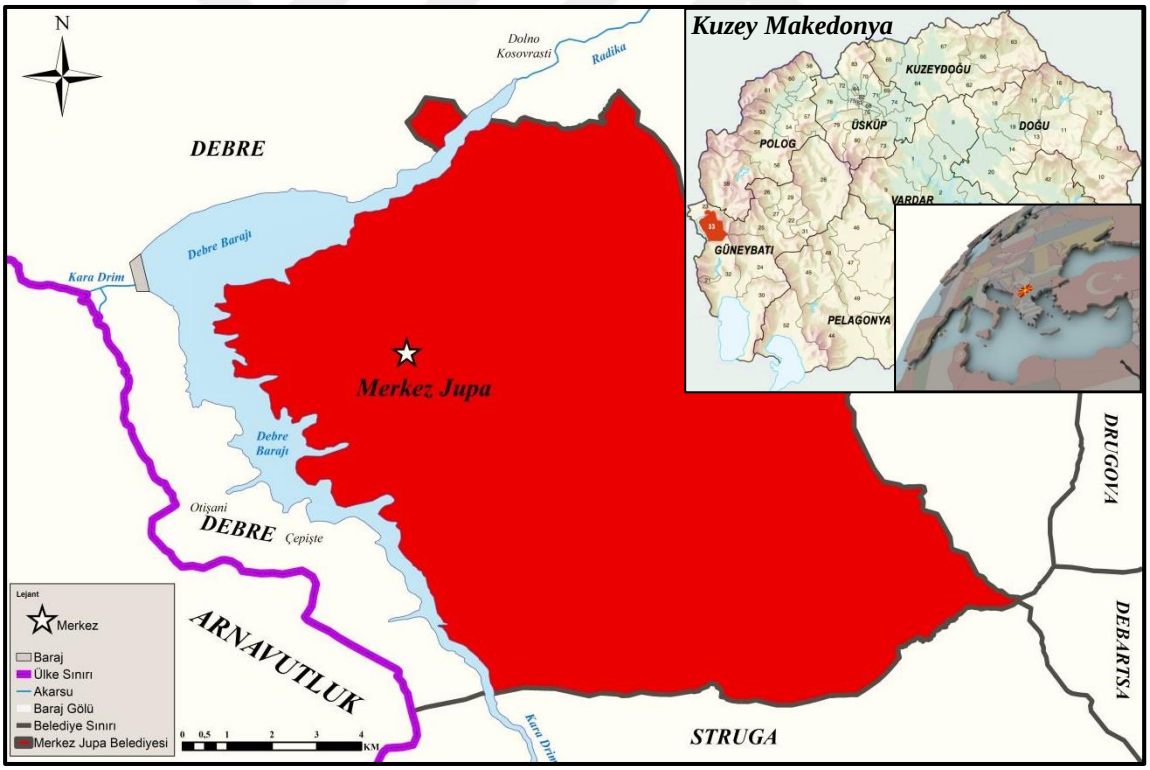

Şekil 1.1. Merkez Jupa Belediyesi Lokasyonu

BİRİNCİ BÖLÜM

KUZEY MAKEDONYA VE MERKEZ JUPA'NIN FİZİKİ COĞRAFYASI

1.1.KUZEY MAKEDONYA'NIN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan Kuzey Makedonya'nın koordinatları 40°51' Kuzey - 42°22' Kuzey enlemleri ile 20°27' Doğu - 23°02' Doğu boylamları arasındadır. Balkan Yarımadası'nın kalpgahı olan Kuzey Makedonya, Arnavutluk (151 km), Kosova (159 km), Sırbistan (62 km), Bulgaristan (148 km) ve Yunanistan (246 km) ile komşudur.[3] Ülkenin yüzölçümü 25.713 km^2 olup kara alanı 24.856 km^2, su alanı ise 477 km^2'dir.[4] Yüzölçümüne göre Kuzey Makedonya mikrotop ülkeler arasında sayılır.

Şekil 1.2. Kuzey Makedonya'nın Konumu

[3] Alvaro Anthony, Elena Gavrilova, Slavica Biljarska "*Preparation of long-term strategy and Law on Climate Action Republic of North Macedonia*" 17.03.21 GFA Consulting Group s.16.
[4] Ramazan ÖZEY,*Avrupa Coğrafyası*, Aktif Yay., 2015, İstanbul, s.327.

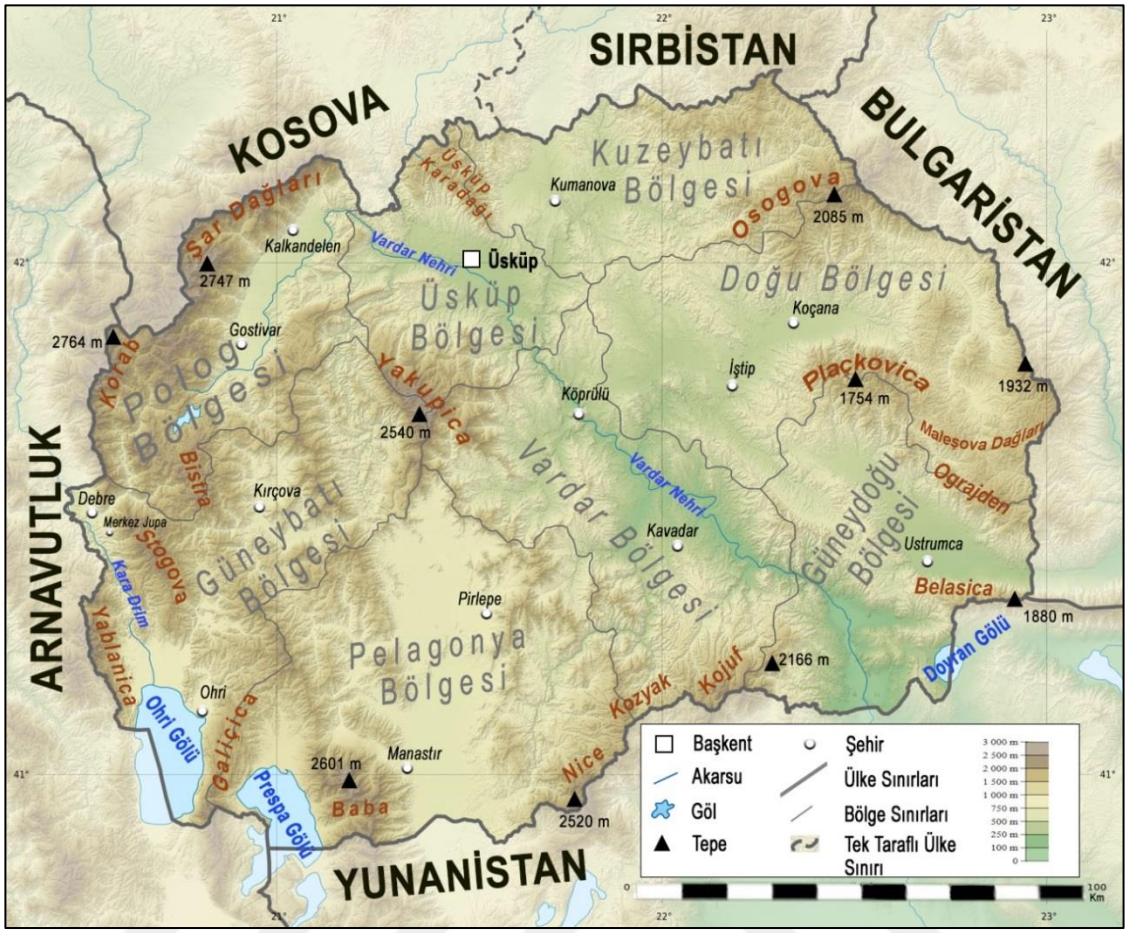

Şekil 1.3. Kuzey Makedonya Fiziki Haritası

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti denizlerle sınırı olmadığı için bir kara ülkesidir. Ülkenin en kuzeyinde 42°22' Kuzey enleminde yer alan Eğri Palanka (Kriva Palanka) Şehri, en güneyinde 41°01' Kuzey enleminde yer alan Manastır (Bitola) Şehri, en batıda 21°31' doğu boylamında yer alan Debre (Debar) Şehri, 22°53' doğu boylamında Pehçevo şehridir. En doğudaki şehir Debre'den en batıdaki şehir Pehçova'ya izdüşüm mesafe 199 km iken en kuzeydeki şehir Eğri Palanka'dan en güneydeki şehir Manastır'a izdüşüm mesafe 155 km'dir.[5] Bu verilerle ülkenin alanını kabaca elips şekline benzetebiliriz.

1.1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler

Vardar Vadisi ve Vardar'ı besleyen akarsu vadileri ülkenin önemli yer şekillerinden olup ülkenin yerleşim, ulaşım, tarım gibi alanlarında önemli yer

[5] Ivica Malevski, *Kuzey Makedonya Fiziki Coğrafyası*, 27.12.2016 https://www.fakulteti.mk/news/ (Erişim Tarihi: 20.05.2023)

tutmaktadır.[6] Kuzey Makedonya topografyasını Vardar Nehri'nin oluşturduğu ve sıradağlarla çevrili merkezi bir vadi olarak tanımlamak doğru olacaktır. Ivica Milevski'ye göre erozyona eğilimli ayrışmış kayalar, dik eğime sahip (15° den daha dik olan ülke alanının % 48'ini) morfolojik yapılar, şiddetli akarsu erozyonu, Avrupa'nın en derin kanyonları (1.000 m derinlik), en derin su altı mağarası (200+ m derinlik), en yüksek polye (2.050 m rakım), göl kıyılarındaki sedimentler, Balkan Yarımadası'nın en büyük gölleri, 2.000 m'nin üstünde yüksek dağlardaki buzul ve buzul çevresi özellikler incelenebilir. Bu nedenle Kuzey Makedonya, derin çöküntülerden yüksek dağlara, çok sayıda volkanik kalıntıdan karst manzaralarına, yoğun yamaç süreçleriyle şiddetli erozyona, çeşitli buzul çevresi ve buzul yer şekillerine kadar peyzaj zıtlıklarının ülkesidir.[7]

Kuzey Makedonya'nın karmaşık jeolojik yapısına uygun olarak toplam alanın % 48'i yani 12.255 km^2'si dağlık olup yükselti deniz seviyesinden Korab Zirvesi'ne yaklaşık 50 m ila 2.764 m arasında değişmektedir.[8] Ülkenin batı kısmında dağlar daha yüksektir. Ülkenin en alçak noktası Yunanistan sınırında Vardar Nehri yatağındadır (44 m). En yüksek nokta (zirve) Korab Dağı'nda Golem Korab (2.764 m)'dır. Ortalama yükselti 830 m'dir. Dinar Alplerin devamı olan dağlar arasındaki polyeler Pelagonya, Üsküp, Ustrumca-Radoviş, Kumanova, Tikveş bazılarıdır. Ülkenin 2.500 m'yi aşan 5 dağı bulunmaktadır; Korab (2.764 m), Şar Dağları (Titov Vrv. - 2.747 m), Baba (Pelister) (2.601 m), Yakupica (2.540 m) ve Nice (2.520 m) yüksek dağları olarak kabul edilir.[9]

Dağların ülkenin doğusundaki eski Rodop grubuna ve ülkenin batısındaki genç Dinarik grubuna ait olduğu görülmektedir. Ülkede dağlar silsile halinde üç temel gruba ayrılır: Batıda KB-GB'ye uzanan Şar Sıradağları, güneyde Batı Vardar-Pelagonya Sıradağları Dinar grubuna girerken doğuda Osogova-Belasica Sıradağları Rila - Rodop Dağ masifi grubuna girmektedir. Şar Silsilesinde bulunan dağlar: Şar Dağları, Korab Dağı, Bistra Dağı, Stogova, Deşat, Yablanica, Galiçica'dır. Batı Vardar - Pelagonya Silsilesi'nde bulunan dağlar: Baba (Pelister), Yakupica, Nice, Kojuf'tur. Osogova-

[6] Ivica Malevski "*Makedonya Cumhuriyeti'nin Fiziki Coğrafyası*" Skopje 2008.
[7] Ivica Milevski, *Makedonya Cumhuriyeti'nin Genel Jeomorfolojik Özellikleri*, Coğrafi İncelemeler, 2015.
[8] Blagoja Markoski, "*Coğrafya İlköğretim VI. Sınıf" ,Çev.: I.Ünite: Agim Gina, II. ve III. Mübeccel Ahmed*, Üsküp 2009.
[9] Alvaro Anthony, Elena Gavrilova, Slavica Biljarska "*Preparation of long-term strategy and Law on Climate Action Republic of North Macedonia*" 17.03.21 GFA Consulting Group.

Belasica Silsilesi'nde bulunan dağlar: Osogova, Belasica, Vlahina, Maleşeva, Plaçkovica, Ograjden'dir.

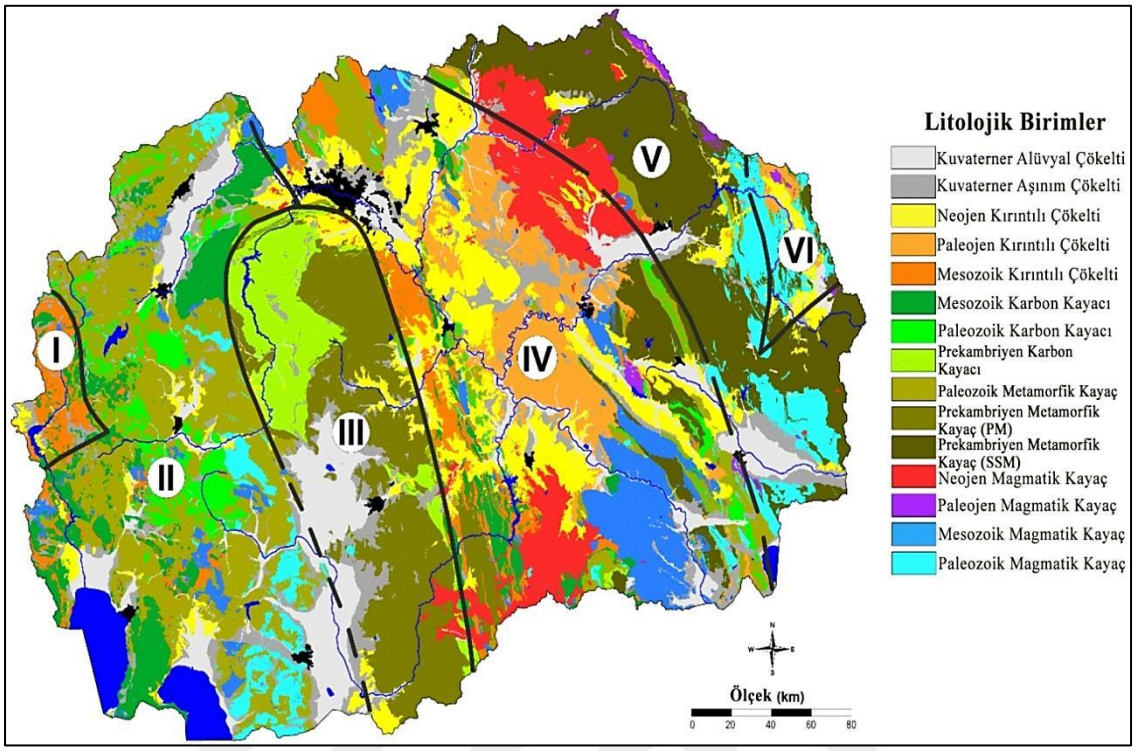

Şekil 1.4. Kuzey Makedonya'nın Basitleştirilmiş Jeoloji Haritası (Arsovski, 1997): I – Cukali-Krasta Zonu (CKZ), II – Batı Makedonya Zonu (WMZ), III – Pelagonya Masifi (PM), IV – Vardar Zonu (VZ), V – Sırp-Makedon Masifi (SMM), VI – Kraiştide Zonu (KZ).

Tektonik bölgeler Prekambriyen'de oluşmaya başlamış ve son tektonik şekillenmeler Alp Orojenezi tarafından gerçekleştirilmiştir. Tektoniğin ana özelliği jeosenklinal yapıda gelişme göstermesidir. Bu nedenle rölyef Tetis Jeosenklinali'nde oluşmuştur. Prekambriyen'de Rodoplar ve Pelagonidler tek bir tektonik topluluk iken Paleozoik'te bu topluluk ayrılmış ve Vardar Çukuru ile Batı Makedonya Zonu oluşmuştur. Bugün Kuzey Makedonya Cumhuriyeti topraklarında 6 ayrı tektonik bölge ayırt edilir: Cukali-Krasta Zonu; Batı Makedonya Zonu; Pelagoniyen Zonu; Vardar Zonu; Sırp-Makedon Zonu ve Kraiştide Zonu.[10] Bahsedilen zonlar içerisinde farklı jeolojik dönemlerde oluşmuş ve farklı jeolojik bileşime sahip rölyeflere rastlamak mümkündür.[11] Araştırma sahamıza yakın iki jeolojik zonun genel özellikleri şu şekildedir: Batı Makedonya Zonu, Arsovski (1960) tarafından kuzeyde Şar Dağları'ndan (Şar Planina) güneyde Baba (Pelister) Dağları'na uzanan ayrı ve farklı tektonik birimler

[10] Ivica Milevski, a.g.e., s.5, 2008.
[11] Blagoja Markoski, Ivica Milevski vd. *Makedonya Cumhuriyeti'nin Jeolojik Çeşitliliği, Jeolojik Mirası ve Doğanın Diğer Bileşenleri (Biyolojik ve Peyzaj Çeşitliliği Hakkında)*, Çevre ve Mekan Planlama Bakanlığı, 2016.

olarak kabul edilmektedir. Altta volkanik ve sedimenter oluşumlar, üstte ise karbonlu oluşumlar ile genellikle Paleozoik yaşlı metamorfik kompleksten oluşur. Cukali-Krasta Zonu, Arnavutluk sınırındaki küçük bir alandır. Bu Eosen konglomeralarıyla örtülen Kretase sedimentlerinden oluşan karmaşık bir tektonik bölgedir.[12]

Yoğun volkanik aktiviteler Rodop masifi ve Kojuf çevresinde Üst Kretase ve Eosen-Oligosen olmak üzere iki dönemde gerçekleşmiştir. Tetis jeosenklinalinde pasifik ateş çemberindeki gibi yitme sonucu gerçekleşmiştir. Bu zamanlara ait volkanların büyük bir kısmı aşınmıştır. Bölgenin en genç volkanı Kozhuh, Orta Miyosen'e (12 milyon yıl öncesi) dayanmaktadır.[13] Kuzey Makedonya'da aktif volkanik arazi bulunmamaktadır. Sönmüş volkan dağları arasında Duvalo sönmüş yanardağı, Ohri yakınlarındaki Kosel köyünde bulunmaktadır.[14]

Karst süreçleri ve yeryüzü şekilleri Makedonya'da eşit olmayan dağılıma sahip yaklaşık 3.078 km^2 (% 11,9) karst arazisi vardır. Karstik alanların çoğu batı ve orta kesimlerde, yani Trias kireçtaşlarının Batı Makedonya Bölgesi'nde (Zeden, Bistra, Galiçica, Yablanica Dağları) ve Pelagonya Masifi'nde (Yakupica Dağı, Poreçe Havzası, Mariovo Havzası) bulunur. Karstik kaya çıkıntılarının çoğu mermer (% 51,05) ve kireçtaşı (% 43,36), karbonat şist ve mermer (% 2,89), tüflü kireçtaşı, tüf ve traverten (% 1,91), dolomit (% 0,73), jips ve anhidrittir (% 0,07). Kayaçların yaşlarına bakıldığında, bunların çoğu Trias (% 37), Prekambriyen (% 31,38) ve Paleozoik'tir (% 22,55). Daha küçük alanlar Kretase (% 4,61), Jura (% 2,19), Paleojen (% 0,36) ve Neojen-Kuvaterner yaşına (% 1,91) sahiptir. Karst alanları lokalize olduğundan bu oluşumlara 'karst vahaları' adı verilmektedir. Yeraltı karst şekilleri, bugüne kadar açıklanan ve araştırılan yaklaşık 200 mağara ve çukurla temsil edilmektedir, ancak bunların toplam sayısının 400-500 olduğu tahmin edilmektedir. En son verilere göre en uzun mağara 4 km uzunluğundaki Slatinska Kaynağı, en derin çukur ise 610 m derinliğindeki Yakupica Dağı'ndaki Slovaçka Jama'dır. İlginç bir şekilde, son araştırmalar (2011'de) Matka Kanyonu'ndaki 205 m derinliğindeki Vrelo Mağarası'nın (Matka rezervuarının su yüzeyinin altından girişi olan) Avrupa'nın en derin su altı mağaralarından biri olduğunu göstermiştir.[15]

[12] Ivica Milevski, a.g.e., s.6, 2008.
[13] Petar Marchev "*Bulgar Volkanları*" Dergi 8 Yay., 2019.
[14] Blogaya Markoski, *Coğrafya: VII. Sınıf Sekiz Yıllık İlköğretim Ders Kitabı*, http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk. (Erişim Tarihi: 23.11.2018), s. 37.
[15] Ivica Milevski, a.g.e., s.15, 2015.

Alp Kuşağında yer alan Kuzey Makedonya'da sık sık depremler yaşanmaktadır.[16] Mercalli ölçeğinde 1904'de Pehçova'da 10. derecede, 1931'de Valandova'da 10. derecede, 28 Temmuz 1963'te Üsküp'te 9. derecede ve 1967'de Debre'de 9. derecede depremler olmuştur. Ülkede bir asırdır (1904'ten günümüze) 10 adet 8-10 Mercalli ölçeğinde depremler yaşanmıştır. Üsküp merkezde, Ohri ve Valandova'da deprem ölçümleri yapılmaktadır.[17]

1.1.2. İklim Özellikleri

Kuzey Makedonya'nın iklim şartlarını belirleyen başlıca temel unsurlar; coğrafi konum, topografya, denize yakınlık-uzaklık ve genel atmosferik dolaşımıdır. Ülkede etkili olan 3 iklim tipini; ılıman karasal iklim, Akdeniz geçiş iklimi ve dağ iklimi oluşturmaktadır. Ayrıca bu üç iklim tipi arasında geçiş iklimleri de vardır. Genel olarak ülkenin batısında ve kuzeyinde ılıman karasal iklim, güneyinde ve doğusunda Akdeniz geçiş iklimi hüküm sürmektedir.[18]

Kuzey Makedonya'da yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve genellikle kar yağışlı geçen nemli karasal iklim egemendir. Üsküp, Maleşevo, Kumanova, Ovçe Pole, Polog, Pelagonya, Prespa, Berova, Delçova, Poreche, Kırçova, Ohri-Struga Ovası'nda ve bazı tepelik alanlarda ılıman karasal iklim etkilidir. Sözü edilen bu sahalarda yıllık ortalama sıcaklıklar 9°-13°C'ler, yıllık ortalama yağış miktarları 500-700 mm'ler arasında değişmektedir.[19]

Akdeniz geçiş iklimi; Doyran'da ve Vardar Vadisi boyunca Gevgeli-Valandova'dan Demirkapı'ya kadar olan sahada etkilidir. Bu iklim tipi Tikveş'te, hatta Üsküp'e kadar da etkisini hissettirir. Ayrıca Bregalnica Vadisi boyunca Koçana'ya kadar olan kesimde ve Ustrumca (Strumica) Vadisi boyunca yine Akdeniz geçiş ikliminin etkisinden nispeten söz etmek mümkündür. Bu iklim tipi çok zayıf da olsa Kara Drim Vadisi boyunca Debre, Ohri ve Struga'da da etkilidir.[20] Ülkede Akdeniz

[16] Güney,Emrullah, *Komşu Ülkeler Coğrafyası*, Gündüz Eğitim Yay. s.91, 2006.
[17] Doykov, V.- Dimitrov, S. "*Makedonya Cumhuriyeti Coğrafyası*" Kovaçev Yay. s. 11, 2008.
[18] Mitovska, V.; Veliçkovska, O.; Gavrilovska –Amramovska, V. "*Sosyal Bilgiler*" Beşinci sınıflar için 9 yıllık ilköğretim programına göre hazırlanılmıştır. MK. Cum. Eğitim ve Bilim Bakanlığı, s.22, 2008.
[19] Gözenç, Süha, *Ülkeler Coğrafyası*, Çantay Kitapevi, s.111, 1995.
[20] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 22., 2008.

geçiş ikliminin hüküm sürdüğü sahalarda yazlar sıcak, kurak ve nispeten uzun, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Bu sahalarda yıllık ortalama sıcaklık 14°C civarındadır.[21]

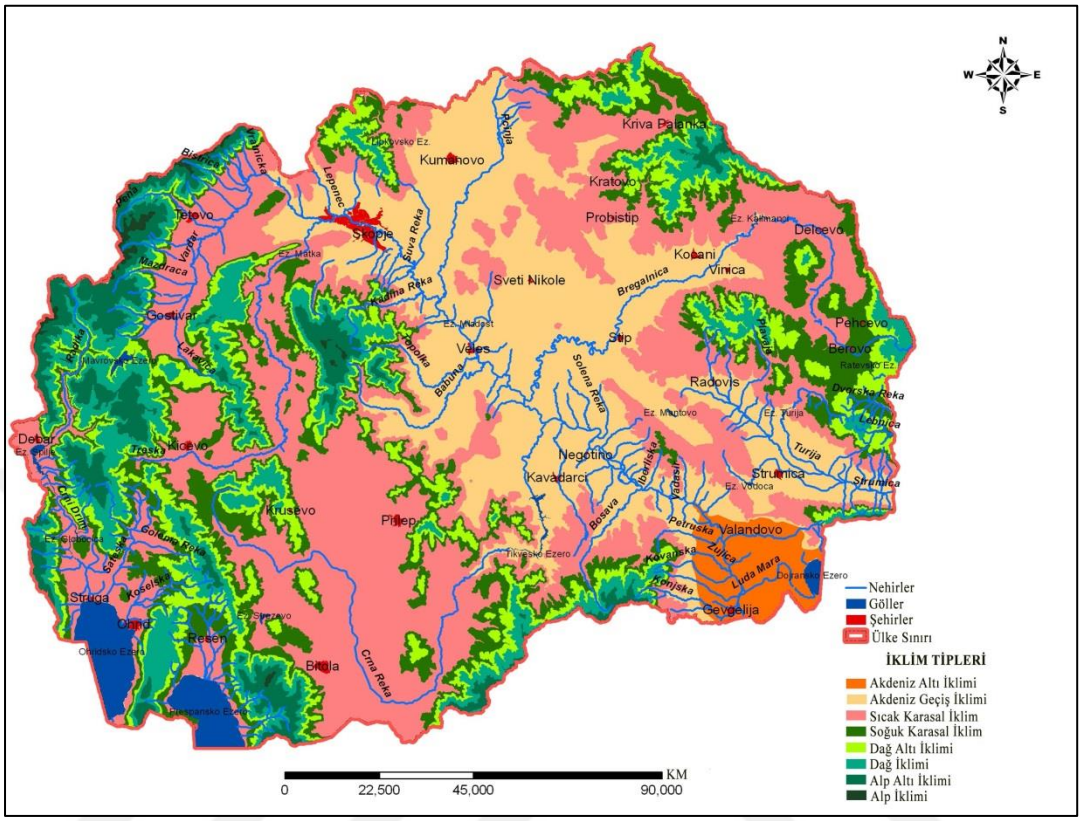

Şekil 1.5. Köppen-Geiger'in Kuzey Makedonya İklim Sınıflandırması (1980-2016)

Kuzey Makedonya'da dağlık alanların 1.000 m'den yüksek kesimlerde dağ iklimi etkilidir. Bu sahalarda kışlar uzun, soğuk ve kar yağışlı, yazlar kısa ve serin geçmektedir. Dağlık alanlar Kasım - Nisan arasında genellikle karla kaplıdır. Dağ ikliminin etkili olduğu yerlerde yıllık yağış miktarı 1.000 mm'nin üzerindedir.[22]

Yıllık ortalama sıcaklık, bölgelerin rakımına bağlıdır; burada yıllık ortalama değişim 20°C'ye kadar çıkarken, ekstrem yıllık sıcaklık değişim 50°C'ye kadar ulaşabilmektedir. En düşük ortalama aylık sıcaklıklar genellikle Ocak ayında gözlenir ve daha yüksek bölgelerde (1.000 m'nin üzerinde) -2,2°C ile daha alçak bölgelerde (200 m'nin altında) 3,3°C arasında değişir. En yüksek ortalama aylık sıcaklıklar Temmuz ayında kaydedilmiş ve 15,3°C ile 25,1°C arasında değiştiği görülmüştür.[23]

[21] Blogaya Markoski, a.g.e. s.28, 2009.
[22] Markoski, B.; Grozdanoski, R; Chepreganov, T.; Nikolvski, D. "*Macedonia Tourist Pearl: Tourist Potentials and Cultural- Historical Landmarks*" IDBC-Informative Business Centre. S.15, Üsküp, 2013.
[23] Blogaya Markoski, a.g.e. s.20-21, 2009.

Kuzey Makedonya'nın güney kesimleri Akdeniz iklimi etkisinde olup Ege Denizi'ne yakın olmasından ve denizin etkisinden dolayı yüksek sıcaklık değerleri görülmektedir. Genel olarak ülkede güneyden kuzeye sıcaklık değerleri düşmektedir. Yıllık ortalama hava sıcaklığı Gevgeli-Valandov Havzası'nda 14,5°C, Demir Kapı'da 14°C, Köprülü'de 13,3°C ve Üsküp'te 12,4°C'dir. Bu fark Akdeniz ikliminin güneyden kuzeye doğru etkisinin azalmasının bir sonucudur.[24]

Rüzgar yönleri çoğunlukla kuzey-kuzeybatıdan güney-güneydoğuya ve ters yönde, yani güney-güneydoğudan kuzey-kuzeybatıya esmektedir. Bazı bölgelerde bu rüzgarlar orografik özelliklere bağlı olarak yön değiştirmektedir. İki önemli rüzgar sistemi, Vardar (Vardarak ya da Vardarec) ve Yugo (Güney)'dur. Vardar Rüzgarı, Vardar Vadisi boyunca Şar Dağı'ndan Selanik Körfezi'ne doğru esen, sıcaklığı düşüren soğuk ve kuru bir rüzgardır. Genellikle kışları sık eserken yazları seyrek esmektedir. Yugo Rüzgarı, Vardar Vadisi boyunca esen, ancak Vardar'ın tersi yönde, güney-güneydoğudan kuzeye doğru esen bir rüzgardır. Afrika'daki Sahra Çölü'nden gelen sıcak ve kuru bir rüzgardır. Akdeniz ve Ege Denizi üzerinde, daha sonra Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin güney kesimlerinde (özellikle Gevgeli-Valandova Vadisi'nde) yağışa dönüşen su buharı ile doyurulur. Daha çok ilkbahar ve sonbahar aylarında eser.[25]

1.1.3. Hidrografik Özellikler

Kuzey Makedonya hidrografik açıdan dört havzaya ayrılmaktadır: Vardar, Ustrumca, Kara Drim (Drin), Binak (Binachka)-Morava'dır.[26] Bu havzalar içinde % 80'i oluşturan 20.535 km^2 ile Vardar Nehri havzasıdır.[27]

Şar Dağı'nın eteklerinde Gostivar Belediyesi'ne bağlı Vrutok köyünden doğup Üsküp'ün içinden geçerek ülkeyi ikiye bölen Vardar Nehri, ülkenin en büyük havzasını oluşturmaktadır. Bu özelliği ile Vardar, günümüzde Bulgaristan Makedonyası ve Yunanistan Makedonyası'nı eski Makedonya Bölgesi'nden ayırarak Vardar Makedonyası adı verilen coğrafi bölümü oluşturmaktadır. Kabaca KB-GD'e doğru akış

[24] A.g.e.
[25] A.g.e.
[26] Milorad Jovanovski, "*Hydrogeological Survey on Groundwater in Macedonia*" University of Ss. Cyril and Methodius Faculty of Civil Engineering in Skopje Department of Geotechnics s.19 Skopje,2009.
[27] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 24., 2008.

güzergahı olup Yunanistan'a geçtikten sonra Ege Denizi'ne ulaşan Vardar Nehri, ülkenin adeta simgesidir. Adının anlamı Arnavutçada beyaz ve temiz nehirdir.[28]

Ustrumca Nehri, ülkenin güneydoğu kısmında Struma Nehri'nin Bulgaristan'dan Kuzey Makedonya sınırları içerisine uzanan bir koludur (1.520 km^2 veya % 6).[29]

Kara Drim (Drin) Nehri, ülkenin batı kısmında Adriyatik Denizi'ne GD-KB doğrultusunda yönlenir (3.335 km^2 veya % 13).[30] Radika (Beyaz Drim) sularının toplanmasıyla Kara Drim Nehri, kaynağını Struga yakınında Ohri Gölü'nün kuzeyinden almaktadır.

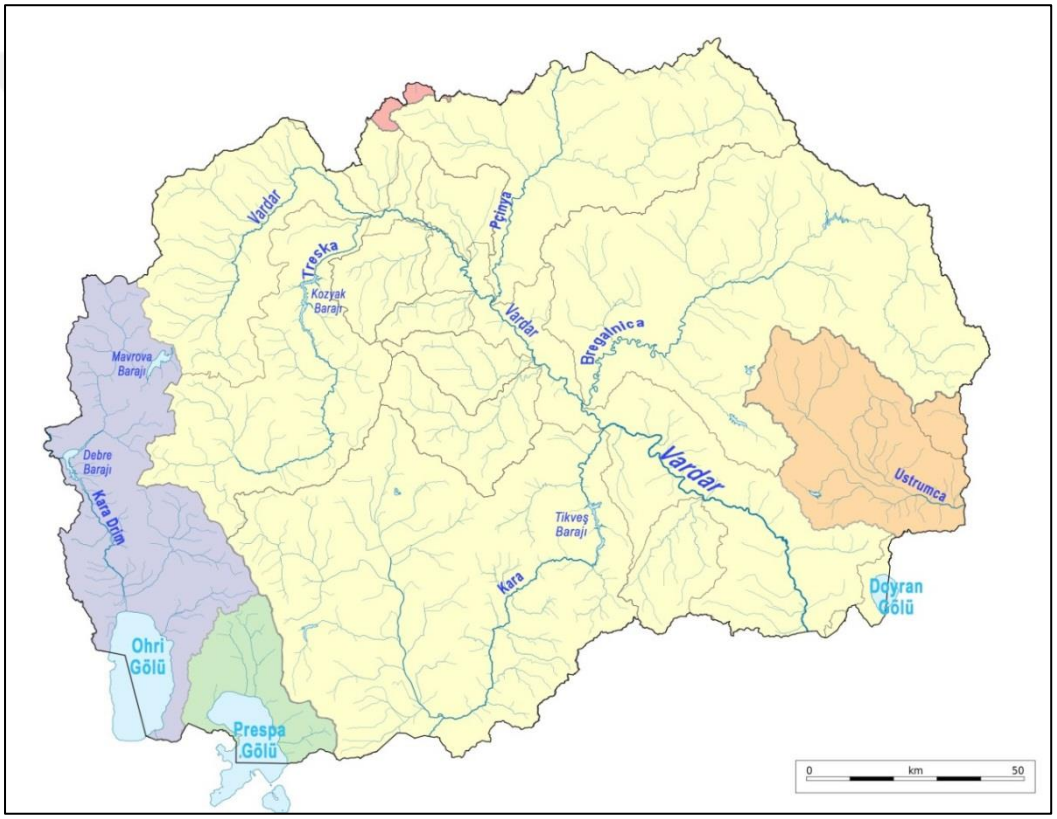

Şekil 1.6. Kuzey Makedonya Akarsu Havzaları

Ege Havzası: **Vardar** **Ustrumca**
Adriyatik Havzası: **Kara Drim** **Prespa Gölü**
Karadeniz Havzası: **Morava**

[28] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 24., 2008.
[29] Muhammet Kaçmaz, *Balkan Coğrafyası*, Ed. Zeynep İskefiyeli, Ed. M. Bilal Çelik ve Ed. Serkan Yazıcı, *Türk Tarihinde Balkanlar İçinde*, Melisa Matbaacılık, Sakarya 2013, s. 28-29.
[30] Muhammet Kaçmaz, a.g.e., s.28-29, 2013.

Binak Morava, Kosova'nın güneydoğusunda ve Kuzey Makedonya'da akan bir nehirdir. Genellikle güneybatıdan kuzeydoğuya doğru, Makedonya sınırından Bujanovac'a doğru akar ve burada 49 km sonra Preşevska Moravica ile buluşarak Güney Morava'yı oluşturur. Ülkenin Karadeniz'e akışlı en küçük yüz ölçüme sahip havzasıdır (44 km^2 veya % 0,2).[31]

Ülkenin irili ufaklı gölleri arasında üç gölü önemli yer tutmaktadır. Bunlar Makedonya-Arnavutluk sınırı üzerinde deniz seviyesinden 695 m irtifaya sahip Ohri, Makedonya-Yunanistan sınırı üzerinde Doyran ve bir kısmı Makedonya, bir kısmı Arnavutluk bir kısmı da Yunanistan sınırları içinde yer alan Prespa gölüdür. Ohri Gölü sularını Kara Drim Nehri aracılığıyla Adriyatik Denizi'ne boşaltırken, Prespa Gölü yer altı akarsu yatağı ile akıtabilmektedir. Ohri Gölü her 70 yılda, Prespa Gölü ise her 11 yılda sularını yenilemektedir. Ohri Gölü, 2-3 milyon yıl evvel tektonik faaliyetler sonucu oluşmuştur. Göl, birçok relikt, endemik türe; benzersiz bitki ve hayvan varlığına ev sahipliği yapmaktadır. Bunda göl ve çevresinin dağlık ve tepelik olması etkili olmuştur. [32]

Kuzey Makedonya'da dağlık, tepelik alanlarında yeraltı suları ve kaynakları açısından zengindir. Ülkenin en önemli kaynakları; Ohri Gölü'nü besleyen Sv. Naum, Bilyana Kaynakları ve Vevçan Kaynağı, Vardar Nehri'nin kaynağı Vrutok, Treska Irmağı'nın kaynakları, Poreçe'deki Belica Kaynakları, Babuna Kaynakları, Kara Irmak Kaynakları ve Üsküp'te Raşçe Kaynağı'dır. Bu kaynak sahalarının tümü rekreasyonel faaliyetler için uygun ortamlar oluşturmaktadır.[33]

1.1.4. Bitki Örtüsü Özellikleri

Kuzey Makedonya; Akdeniz ile Avrupa-Sibirya Fitocoğrafya Bölgeleri arasındaki konumundan dolayı flora ve fauna çeşitliliği bakımından zengindir. Ülkede 3.500'ün üzerinde bitki türü vardır.[34] Akdeniz Fitocoğrafya Bölgesi; Vardar Nehri çevresindeki Kuzey Makedonya'nın alçak kesiminde ve Kara Drim Vadisi'nde yayılmıştır.[35] Kuzey Makedonya'da geçmişte daha geniş yer tutan ormanlar tahrip edilerek alanları daraltılmıştır. Ülkede günümüzde ormanlık alanların yayıldığı sahanın

[31] Muhammet Kaçmaz, a.g.e., s.28-29, 2013.
[32] A.g.e.
[33] Blogaya Markoski, a.g.e. s.31., 2009.
[34] Evans, T. "*Makedonya*" 2. Baskı. s.31., 2007.
[35] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 27., 2008.

genişliği 950 bin hektardır. Ormanlardaki ağaçların çoğu yapraklarını döken türlerdendir. Ülke genelinde yaprağını dökenlerin alanı 850 bin hektar, iğne yapraklıların yayıldığı alan 100 bin hektardır. Ormanlık alanlarda geniş yapraklılardan en yaygın türler meşe ve kayın ağaçlarıdır.[36] Kuzey Makedonya'da bilhassa 1.200-1.500 m yükseltiler arasında geniş yapraklı (kayın, kestane, akçaağaç), yükseklerde ise iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar mevcuttur. Vadi tabanlarında Akdeniz Bölgesi'ne özgü maki türleri görülür.[37] Ülkede otlaklar 670 bin hektar alana yayılmıştır. Alpin çayırlık sahalar; Şar, Bistra, Yakupica, Galiçica, Baba, Kojuf, Plaçkovica ve Osogova Dağları'nda görülür.[38]

1.2. MERKEZ JUPA'NIN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Merkez Jupa, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin istatistiki bölgeleri içerisinde Güneybatı Bölgesi'nde, 41°31' - 41°24' Kuzey enlemleri ile 20°40' - 20°31' Doğu boylamları arasında yer almaktadır. En kuzeyinde Yukarı Melniçan köyü, en güneyinde Dolgaş köyü, en doğusunda Elevtsi (Elessa) köyü, en batısında Balansi köyü bulunmaktadır.

Stogova Dağı'nın batı eteklerinde 111 km^2 alana sahip Merkez Jupa, istatistiki bölgelerin içerisinde Güneybatı Bölgesi'nde bir kırsal belediyedir. Merkez Jupa Belediyesi, Kuzey Makedonya'nın topografik özelliklerine bakıldığında Türkiye'nin tam tersi yükseltinin batıya doğru arttığı bir bölgesinde yer almaktadır. Bölgenin dağlık olması (Stogova, Bistra, Deşat, Krçın, Korab, Karaorman) jeolojik özelliklerin yanı sıra klimatolojik, hidrolojik, flora ve fauna özelliklerini de şekillendirmiştir. İki bin metrelik zirveler ve derin yarılmış vadiler Merkez Jupa Belediyesi'nin coğrafi özelliklerini ve belediye halkının yaşantısını şekillendiren temel faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Belediyenin doğal sınırları Yukarı Melniçan köyünden başlayıp kuzeyden güneye doğru uzanan Stogova Sırtları'nı takip eder. Güneyde Babin Sırt Zirvesi'ne ulaşır. Burası aynı zamanda Struga Belediyesi sınırlarında kalan Karaorman Dağı'nın başladığı en kuzeydeki yerdir. Kaynağını Babin Sırt'tan alarak Debre Baraj Gölüne uzanan Kara Dere Vadisi'nin güney sırtları Merkez Jupa Belediyesi'nin en güney sınırını oluşturur. Tekrar kuzeye doğru Kara Drim ve Radika nehirlerinin doldurduğu

[36] Blogaya Markoski, a.g.e. s.72, 2009.
[37] Atalay, İbrahim, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, 4. Baskı, Meta Basım,s.64. 2013.
[38] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 28., 2008.

baraj gölünün talveg hattı boyunca batı ve kuzeybatı sınırı çizilir. Kuzeyde Radika Nehri'nin baraj gölüne döküldüğü yerde Krçın Dağı'nın güney cephesindeki maden işletmesini içine alarak Yukarı Melniçan köyünün kuzeyinden Stogova Sırtları'na geri dönmektedir.

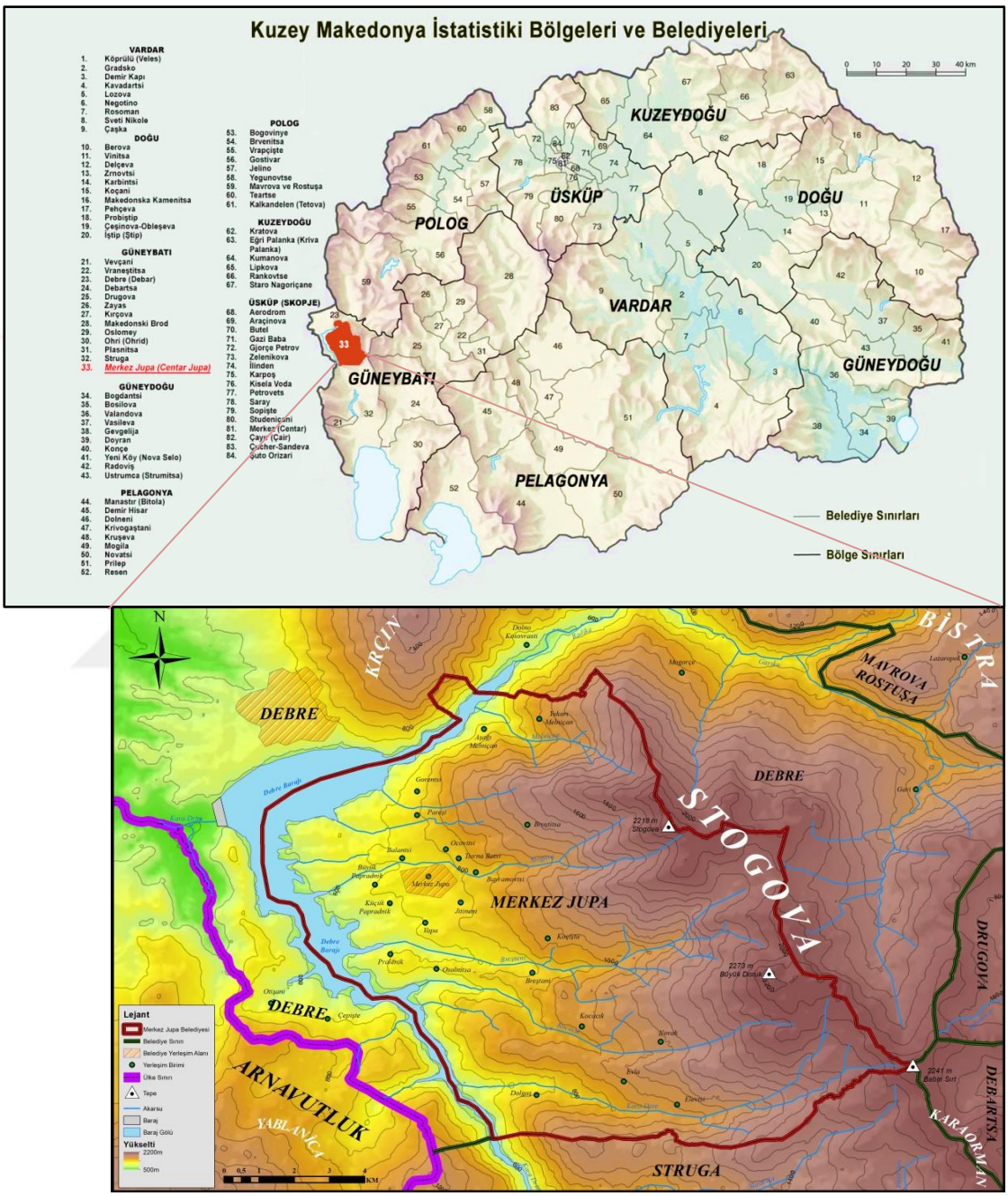

Şekil 1.7. Merkez Jupa Belediyesi Fiziki Haritası

Kısacası doğu ve güneyde sınır hattını Stogova Dağı oluştururken batı ve kuzeyde sınır hattını Debre Baraj Gölü oluşturmaktadır. Debre Gölü'nü doğal bir unsur olmaması yönüyle düşünürsek belediye sınırlarını kuzeyde Radika Vadisi, doğuda

Stogova Sırtları, güneyde Kara Dere Vadisi'nin güney sırtları, batıda Kara Drim Vadisi oluşturmaktadır.

1.2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler

Kuzey Makedonya'nın 2.000 m'yi aşan önemli 13 dağ silsilesi bulunmaktadır: Korab, Şar, Baba, Yakupica, Nice, Galiçica, Stogova, Yablanica, Osogova, Kojuf, Bistra, Suva Gora, Belasica. Batı ve orta kısımdaki dağlar genellikle mermerlerden (Yakupica, Suva Gora), kireçtaşlarından (Bistra, Yablanica, Galiçica, Şar), granitlerden (Baba) ve kompakt kayalardan oluşmaktadır. Batıda yer alan bu dağların ortak sayılacak özellikleri dar, keskin sırtlara ve zirvelere, derin oyulmuş vadilere sahip olmalarıdır. Oluşum dönemleri Pleistosen ve Neojen dönemine dayanmaktadır. Tersiyer sırasında yoğun D-B tektonik sıkıştırmalarla karakterize edilen iç Dinarik ve Helenik jeotektonik kuşağa aittirler. Karstik Planasyon yüzeylerin (1.600 m – 2.000 m) üzerinde uzanan sirkler, dar sırtlar ve keskin tepeler önemli kalıntılardır.[39]

Tablo 1.1. Kuzey Makedonya'da Dağların Yükseltilerine Göre Sıralaması

	Dağ	Zirve (m)	Ortalama Rakım (m)	Eğim (^{o})	Yüzölçümü (km^2)
1	Korab	2.764	1.573	25.3	289.5
2	Şar	2.747	1.610	22.9	828.6
3	Baba	2.601	1.477	23.4	396.6
4	Yakupica	2.540	1.127	22.1	1.272,7
5	Nice	2.520	1.190	22.2	460.0
6	Galiçica	2.288	1.289	18.3	346.3
7	**Stogova**	**2.273**	**1.345**	**21.4**	**458.0**
8	Yablanica	2.256	1.319	21.7	207.6
9	Osogova	2.252	1.072	21.3	981.0
10	Kojuf	2.165	1.056	21.2	543.9
11	Bistra	2.163	1.384	20.8	643.7
12	Suva Gora	2.061	1.072	21.8	923.4
13	Belasica	2.029	830	23.5	167.5

Kaynak: Ivica Milevski, a.g.e., Jeomorfometri 2020 Konferans Bildirisi.

[39] Ivica Milevski, "*Kuzey Makedonya'da Yüksek Dağların Coğrafi Karakterleri*", Jeomorfometri 2020 Konferansı Bildirisi, Perugia, İtalya.

Korab, Deşat, Krçın, Bistra ve Stogova Dağları için Kuzey Makedonya litolojik dağılım haritasına bakıldığında Mesozoik oluşumlu kıvrım dağları olduğu görülmektedir. Bu zamana ait tortul birikimlerin oluşturduğu yumuşak kayaç yapısı, Tersiyer zamanında doğu-batı yönlü sıkıştırmalarla kuzey güney yönlü kıvrılmalara maruz kalmıştır. Kırıntılı tortul kayaç yapısının yumuşak özelliği tektonik hareketlerle Kuzey Makedonya'nın en yüksek noktası Büyük Korab ve 2.000 m'yi aşan zirvelerin burada var olmasına sebep olmuştur. Zirvelerde ve yer yer birçok sırtta karşımıza çıkan kireçtaşları Dinar Alpleri'nin özelliklerini göstermektedir. Stogova zirveleri ve zirvelerin çevresindeki yaylalarda kireç taşları kendini göstermektedir. Ayrıca Büyük Doruk çevresinde erime düzlükleri karşımıza çıkmaktadır. Stogova'nın Karaorman'a bağlayan güney kısmında ise litolojik unsurlara baktığımızda Paleozoik zamana ait metamorfik kayaçlar dikkatimizi çekmektedir.

Şekil 1.8. Stogova Dağı'nın Kuzeybatıdan Topografik Görüntüsü

Devoniyen evresinde dağların büyük bir kısmı oluşmuştur. O dönemde bu bölge sular altında kalmıştır. Dinar Jeosenklinalin bir parçası olarak tortullaşmanın en yoğun olduğu dönemde birikimler oluşmuştur. Litolojik kayalardan kumullar, konglomera, grafit şistler ve mermer kalkerleri bulunur. Bu dönemde kaya kompleksi kalınlığı 3.000 m'yi bulmaktadır.[40]

[40] Vasileski, D., Markoski, B., Panov, N., V. Dimitrov, N., Pavlovski, G., "*Milli Coğrafya*" Lise II, 4.Baskı., s. 28., Üsküp 2016.

Mesozoik zamanında tortul kayaçların oluşumunu sağlayacak koşullar elverişli olmakla birlikte özellikle kalker ve fliş gibi kaya türleri meydana gelmiştir. Karbon kaya çeşitlerinin kırmızı renkte olması, o dönemde Makedonya'da tropikal iklimin hüküm sürdüğünü göstermektedir. Korab, Deşat (Krçın), Stogova, Bistra, Yablanica, Galiçica gibi dağlar bu dönemde yanal ve dikey yönlü sıkıştırmalarla yükselmiştir. Bu döneme ait kalker ve fliş kalıntıları Radika Vadisi boyunca bolca görülmektedir.[41]

Mesozoik zamanda gerçekleşen yükselimlerle Debre çanağı oluşmuştur. Paleojen döneminden Pliyosen devresine kadar Debre ve Stogova eteklerindeki Merkez Jupa toprakları göl tabanı olarak kalmıştır. Neojen dönemde levhaların yer değiştirmesi ile göl suları çekilmeye başlamıştır. Göl çanaklarının kurumasıyla günümüzde 740 m, 780 m, 900 m yükseklikliklerde aşınma ile oluşmuş taraçalar karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bolca tortul kayaç türleri görülmektedir.[42]

Foto 1.1. Stogova Zirvesi'ne Doğru Neojen Oluşumlu Kırıntılı Tortul Tabakalar

Günümüzde Debre Depresyonu'nu ve Merkez Jupa'nın alçak kesimlerini Debre Baraj Gölü sularının bir boğaz gibi yardığı görülmektedir. Bu durum iki ayrı saha olarak düşündürmektedir. Halbuki Stogova etekleri ile Debre Depresyonu aynı anakaya özellikleri göstermektedir. Özellikle iki sahanın birbirinden ayrılması Markoski'ye göre Pliyosen devresinde Radika ve Kara Drim nehirlerinin aktiviteleriyle gerçekleşmiştir.

Foto 1.2. Debre Barajı Üzerinden Debre Depresyonu ve Merkez Jupa

[41] A.g.e. s.40-45.
[42] A.g.e.

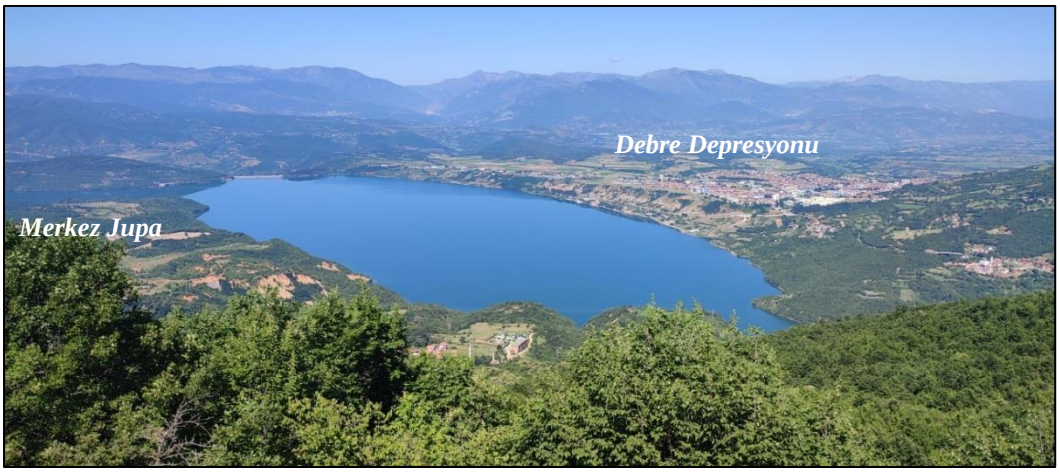

Foto 1.3. Broştitsa Köy Yolu Üzerinden Debre Depresyonu ile Merkez Jupa

Delüvyum-buzul çağında 2.000 metrelik Stogova gibi dağlar buzul etkisinde kalmıştır. Pleistosen döneminde sürekli buzul ile örtülü olan bu dağların çoğunda buzul rölyefine rastlamak mümkündür. Stogova zirvelerindeki çanaklar bunlara birer örnektir. Buna dair sirk gölü örnekleri de vardır.[43]

Babin Sırt Zirvesi ve çevresinde mangan yatağının varlığı (Ukrayna'ya ait bir şirket işletmek için almıştır fakat savaştan dolayı pasif haldedir.) Merkez Jupa Belediyesi'nin güneyinde kayaç yapısının metamorfik özellikler taşıdığını

Foto 1.4. Merkez Jupa Belediyesi'ne Ait Belirli Bölgelerden Kayaç Örnekleri

[43] A.g.e.

göstermektedir. Özellikle Yugoslavya'nın Merkez Jupa'ya kurduğu ve 500 kişiye istihdam yeri olan silah fabrikası jeolojik özellikleri açısından bölgenin önemli olduğunu göstermiştir.

Ayrıca Stogova'nın kuzey sırtında ve Krçın Dağı'nın güney sırtında saf şekilde jips yatağı mevcuttur. Merkez Jupa Belediye sınırları içerisinde kalan bu maden yatağını Knauf adında Alman bir şirket işletmektedir. Burası aynı zamanda ülkenin tek jips yatağıdır. Yaklaşık 600 metreyi bulan jips damarları ifade edilmektedir.[44]

Foto 1.5. Stogova Dağı'nın Kuzey Sırtlarından Krçın Dağı'nın Güney Eteklerinde Jips Maden Ocağı (Merkez Jupa Belediyesi Sınırları İçerisinde Yer Almaktadır.)

Merkez Jupa Belediye sınırları içerisinde olmasa da Merkez Jupa'nın hemen kuzeyinde Krçın Dağı ve Stogova Dağı'nın arasında sıcak su kaynağının varlığı aktif fayları göstermektedir. Merkez Jupa ve çevresinde tarihsel süreçte büyük depremler yaşanmış hatta belediye sakinlerinin ifadeleriyle 1963 büyük Üsküp depremi, bölgede yüksek derecede hissedilmiştir. Ege'ye doğru Anadolu Levhası'nın sıkıştırmaları, Avrasya'nın büyük kütlesi karşısında bölgede fayların canlılığını korumasına sebep olmaktadır.

[44] Jips madenini işleten Knauf Şirketi mühendislerince verilen bilgidir. Bilginin kaynağı Haberim Balkan sosyal medya sayfasıdır.

Merkez Jupa Belediyesi'nin flamasında yer alan dağ ve akarsu sembolü belediye arazisinin jeomorfolojik özelliklerini genel olarak yansıtmaktadır. Stogova eteklerinde kurulu olan Merkez Jupa Belediyesi, Anadolu Coğrafyası'nda Karadeniz ve Toros Dağları'nın eteklerindeki birçok yerleşim alanından farkı görülmemektedir. Topografik özellikleri ile Türk Dünyası için alışılmış yaşam alanı olan Merkez Jupa, altı asırlık geçmişi ile Türk yurdu olmaya devam etmektedir.

Şekil 1.9. Merkez Jupa Topografyasının Batı Cephesinden Görünümü ve Merkez Jupa Arması

Dinar Alpleri'nin devamı niteliğinde güneydoğuya doğru uzanan dağ silsilelerinden biri olan Stogova Dağı, kuzeyden güneye 2.218 m, 2.273 m, 2.241 m zirveleriyle Kuzey Makedonya'nın en yüksek noktası olan Büyük Korab (2.764 m)'ın güneyinde bulunmaktadır. En yüksek noktası Merkez Jupa Belediyesi sınırları içerisinde Novak köyünün kuzeydoğusunda yer alan 2.273 m ile Büyük Doruk (Golem Rid)'tur. En alçak nokta Debre sınırları içerisinde 500 m seviyesinde Debre Barajı'nın bulunduğu Şpilye Hidroelektrik Santrali olarak geçmektedir. Aynı zamanda bu yer Debre Gölü'nün suları ortadan kaldırıldığında Kara Drim Nehri'ne Radika Nehri'nin

Foto 1.6. Radika Nehri'nin Debre Gölü'ne Katıldığı Stogova ve Krçın Dağları Arası. Radika Nehri'nin Debre Barajı Dolu ve Boş İken Görünümü.

katıldığı yer olarak geçmektedir.[45] Merkez Jupa Belediye sınırları içerisinde baraj gölünün doluluğunu düşünerek kurak ve yağışlı mevsimlere göre 550 m - 600 m aralığında Debre Gölü kıyılarını, en alçak yer olarak göstermek mümkündür. (Balantsi köyü kıyılarında Temmuz ayında altimetreye göre su yüzeyinin 580 m olduğu görülmüştür.)

Merkez Jupa Belediyesi'nin jeomorfolojik özelliklerine baktığımızda Stogova'nın batı cephesinde genel olarak yüksek zirve ve derin vadilerden oluştuğunu görmek mümkündür. Belediye arazisinin ortalama yükseltisi 1.250 metredir. Bu ortalama Türkiye'nin ortalama yükseltisi (1.141 m) ile hemen hemen aynıdır. Ülkenin ortalama yükseltisine (830 m) göre yüksek bir arazi olduğunu ifade etmek gerekir.

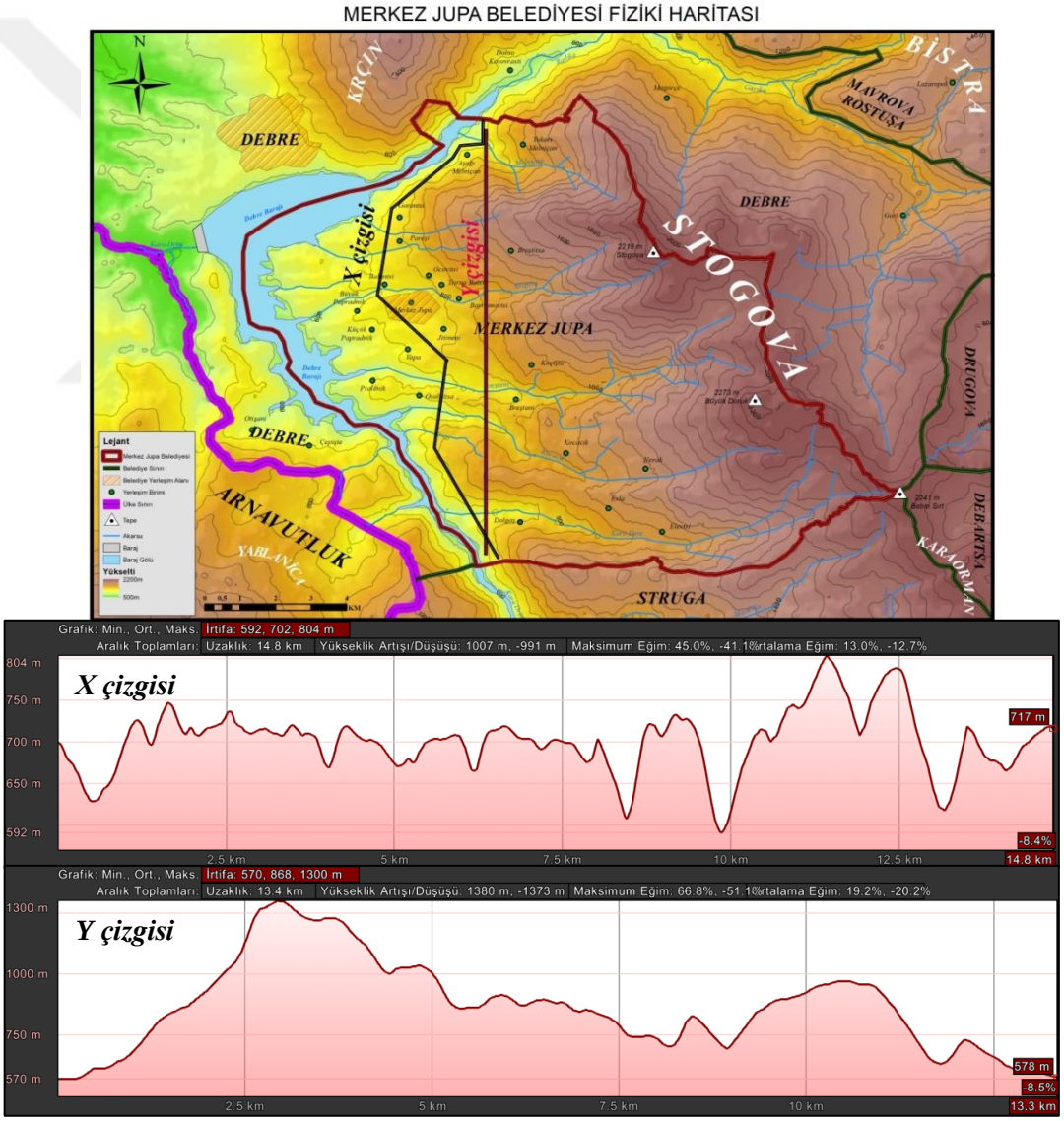

Şekil 1.10. X-Y Çizgileri Profil Çıkartma.

[45] Selim Mersimovski, *Jupa-Geçmiş ve Şimdi*, s.7, Üsküp 2013.

Genel itibariyle yükselti batıdan doğuya doğru artmaktadır. Kuzeyden güneye doğru ise doğu sınırında 600 m Radika Nehri'nden başlayarak hızlı bir şekilde 2.000 m'ye yükselip Stogova sırtlarını takip ederek Stogova (2.218 m), Büyük Doruk (2.273 m) ve Babin Sırt (2.241 m) zirveleriyle sona ermektedir. Batı sınırında kuzeyden güneye Debre Gölü kıyısı (500 m - 600 m) yükseltiyi belirlerken belediyenin doğu ve batı sınırı arasında kuzeyden güneye doğru derin vadi yarıklarıyla yükselti farkları oluşmaktadır.

Özellikle Merkez Jupa Belediyesi sınırları içerinde Stogova Dağı'nın zorlu jeomorfolojik özellikleri güneye doğru daha fazla hissedilmektedir. Bu durumu oluşturan sebeplerden biri temel geçimin hayvancılık olmasıdır. Diğer sebep ise yerleşmelerin zirvelere yakın olmasıdır. Büyük Doruk ve Babin Sırt Zirveleri'nin eteklerinde zorlu arazi şartları, Türkçe konuşan insanlarla birlikte Türkiye'den Karadeniz ve Torosları aratmamaktadır. Örnek olarak Elevtsi köyünde konuşulan Şiveli Türkçe ve zorlu arazi şartları adeta Doğu Karadeniz'in bir köyündeymişsiniz duygusu oluşturmaktadır.

Foto 1.7. Dolgaş Köyünden Büyük Doruk Etekleri

Tarihsel süreçte Roma zamanına uzanan bölgenin hakim noktası olarak Kocacık, Koca Cenk eski adıyla da çok fazla savaşa sahne olmuştur. Arnavutluk sınırına hakim bir yükseltide yer alan Kocacık, büyük bir blok üzerine kurulu kalesiyle en işlek Roma yollarından Via Egnatia Yolu güzergahındaki kervanlar için korunaklı bir yer teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu bölgede sancak tutması ve kalenin güney cephesinde yaklaşık 30.000 Osmanlı askerinin yatıyor olması Merkez Jupa'nın hatta Kocacık çevresinin jeomorfolojik özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Foto 1.8. Merkez Jupa'dan Debre Depresyonu, vadilere hakim yükseklikte Stogova ve Kocacık Kalesi

Arazi çalışmalarının yapıldığı süreç içerisinde Stogova (2.218 m), Büyük Doruk (2.273 m) ve Babin Sırt (2.241 m) zirvelerine bölgede görev yapan öğretmenler ile birlikte ve yalnız olarak tırmanılmıştır. Stogova Zirvesi'ne yapılan tırmanış, Broştitsa köyünün 1.300 m'de bulunmasından ve güney zirvelere göre patikaların az eğimli olmasından daha kolay gerçekleşmiştir. Buradaki zirvede bölgenin iletişimini sağlayan alıcılar bulunmaktadır. Büyük Doruk Zirvesi ise Kocacık ve Novak köylerinin hemen üzerinde yer almaktadır. Bu zirveye Novak'tan yani 1.100 m'den tırmanılmıştır. Zirve oldukça sarp ve kireçtaşlarından oluşan tepelerle çevrilidir. Büyük Doruk çevresinde çok sayıda karstik kaynak olup Temmuz ayının çok sıcak geçtiği günlerde temas edildiğinde sadece birkaç saniyeliğine dayanılabilen kaynak sular mevcuttur. Merkez Jupa'nın en güneyi ve güneydeki zirvesi olan Babin Sırt'a (Nine Sırtı) ise bölgenin veterineri olan Resul Saloski ile araçla birlikte Struga'dan Karaorman'nın tedrici olarak yükselen eteklerinden tırmanılmıştır. Ukraynalı şirketin açtığı yolun sonundaki maden ocağının sondaj alanında, zirveye birkaç yüz metre kala ayrılarak Karaorman Dağı'nın kuzeyinden Merkez Jupa sınırındaki Babin Sırt'a doğru tırmanış gerçekleştirilmiştir. Babin Sırt'ın kelime karşılığı 'Nine Sırtı' anlamına gelmektedir. Baktığımızda zirvenin kuzeydoğudan güneybatıya doğru yarım 'C' şeklinde keskin sırtlarının olduğu görülmektedir. Kamburu anımsatan bu durum zirvenin nine sırtı olarak anılmasına sebep olmuştur. Burada yer alan mangan maden yatağına dair araştırmaların yapıldığı ve sondaj çukurlarının olduğunu görülmüştür. Buraya tırmanış Merkez Jupa tarafından yani Stogova'nın güney cephesinden daha kısa sürmektedir ama eğimden dolayı oldukça güçtür. Fakat belediye başkanından alınan bilgiler doğrultusunda birçok yaylayı

ve mandırayı kapsayan Büyük Doruk ve Babin Sırt arasına uzanan yol çalışmasının olduğu ifade edilmiştir. Zirvelere tırmanılırken eğimin % 60'ları bulması Stogova'nın oldukça sarp bir dağ olduğunu göstermektedir. Bu durum, ulaşım hatlarına kaya düşmesiyle ve büyük blokların Stogova'dan ayrı düşmesiyle örneklendirilebilir. Özellikle derin vadiler bu durumu daha da tetiklemektedir.

Foto 1.9. Elevtsi köyünün doğusunda yerçekimine yenik düşmüş 10 metrelik bir blok.

Baraj kıyılarında göl seviyesinin yıl içinde değişiklik gösterdiği görülmektedir. Göl kıyısında büyük oranda tortul kayaç örnekleri gözlenmektedir. Özellikle kil taşı ve kum taşı Gorentsi, Balantsi, Büyük Papradnik ve Küçük Papradnik kıyılarında anakaya çeşididir. Debre tarafından görünen kızılımsı kıyılar yüksek kil oranının oluşturduğu manzaradır. Aynı zamanda bu durumu Türkler 1900'lerden sonra avantaja çevirerek toprağı kalıplara döküp fırınlamıştır. Bu kiremitler ve toprak tuğlalar bölgede Türk Kiremidi olarak anılmaktadır. 20. yy'da birçok yapı bu toprağın kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu evlerin çoğunlukla yıkıldığını veya ahır ve samanlık olarak kullanıldığını görmekteyiz. Ayakta duran sağlam toprak evlerin beton ile sıvanarak oturulur hale getirildiği de görülmüştür.

Arazide eğim, 1.100 m'ye kadar % 20'lerde değişiklik gösterirken 1.100 m'den sonra 1.900 m'ye kadar eğim % 20 ila % 30 arasında değişiklik göstermektedir. Özellikle 1.100 m'den sonra eğim düzlükleri dar alanlarda kalmaktadır. Bu dar alanlarda kurulmuş olan bazı yerleşimlere Broştitsa, Novak ve Elevtsi örnek verilebilir. Bu köylerin arazisi belediye sınırları içerisindeki en yüksek eğime sahip yerleşim alanıdır. 1.900 m'den sonra eğim % 30'ların üzerine çıkmaktadır.

Dinarların devamı niteliğinde olan Stogova zirvelerinde kireçtaşları açıkça görülmektedir. Zirvelerde önemli yer tutan kireçtaşları aynı zamanda lapya, dolin, uvala, voklüz, kör vadi gibi yer şekillerinin oluşmasını da sağlamıştır. Debre sınırları içerisinde bulunan Alman Knauf Şirketi'nin işlettiği jips alanındaki Kristal Mağara, iç içe geçmiş kristalleriyle eşsiz bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Alman firmanın mağarada çalışmalarını sonlandırdığı ve farklı projeler için planlarının olduğu ifade edilmiştir. Turistik ziyarete açık olmadığı bilinmektedir.

Foto 1.10. Yukarıdaki fotoğrafta Büyük Doruk etrafındaki karstik tepeler ve lapya oluşumları bulunmaktadır. Alttaki fotoğrafta ise yine Büyük Doruk'ta bir dolin (küçük erime düzlüğü) görülmektedir. İlkbaharda eriyen karlarla birlikte karstik göle dönüşmektedir.

Merkez Jupa sınırları içerisinde mağara bulunmamaktadır. Fakat Alman şirketin işlettiği jips ocağı Aşağı Melniçan sınırları içerisinde sayılmaktadır. Bu durum jeolojik açıdan bölgenin eşsiz güzelliklerinden biri olan Debre sınırındaki Kristal Mağara'dan bahsetmemizi zorunlu kılmaktadır. Kristal Mağara bir tür jeolojik mucizedir. Debre ile Aşağı Kosovrasti Kaplıcası arasındaki jips maden ocağının altında yer almaktadır. Bireysel ziyaretlere kapalı olan mağara 2.200 yıldan daha uzun bir süre önce Romalılar tarafından keşfedilmiştir. 10-12 km'lik bir alanı kaplar ve Balkanların en büyük alçı yatağıdır. Mağaranın giriş kısmı Debre Gölü'nün birkaç metre yukarısında yer almaktadır. İçerideki sıcaklık 17 ^{o}C civarıdır. Kristal Mağaranın dışında % 99 saflıkla selenit sadece Meksika'da bulunan Kristal Mağara'da yer almaktadır. Kimyasal bileşimi, termal suları, zemin ve dağın oluşturduğu basınçla eşsizdir. Mağara üç kattan, uzun koridorlardan ve duvarlardan uzanan kristallerden oluşmaktadır. Su birikintileri kalsiyum, magnezyum ve kükürt ile doludur. Aşağı Kosovrasti etrafında sıcak suların yoğun koku oluşturmasının temel sebebi de bu minarel bileşimdir.[46]

Foto 1.11. Debre Kristal Mağara

[46] https://www.facebook.com/haberimbalkan (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

1.2.2. İklim Özellikleri

Kuzey Makedonya'nın iklim sınıflandırmasına göre Merkez Jupa Belediyesi, Jupa ikliminden dağ iklimine geçiş özelliği göstermektedir. Debre Depresyonu ve Kara Drim Vadisi'nde Akdeniz geçiş iklimi kısmen etkisini hissettirmektedir. Bu bakımdan dağ iklimi, Jupa iklimi ve Akdeniz geçiş iklimi Merkez Jupa'da görülen iklim tipleridir.

Kara Drim Vadisi boyunca Dolgaş, Osolnitsa, Pralenik, Vapa, Küçük Papradnik, Büyük Papradnik, Balantsi, Pareşi, Gorentsi ve Aşağı Melniçan köylerinde kuzeyden güneye doğru Adriyatik'ten gelen Akdeniz geçiş iklimi hakimdir. Fakat bu hakimiyet, Kara Drim Vadisi boyunca kuzeyden güneye yani Ohri ve Struga depresyonlarına doğru etkisini azaltmaktadır. Bu köylerde özellikle ceviz, fındık, incir, kestane gibi birçok meyvenin varlığı Akdeniz geçiş iklimini tasdiklemektedir.

Jupa iklimi, Debre Gölü'ne kıyısı olan yerleşim yerlerinin 700 - 800 metre aralığından başlayarak belediye merkeziyle birçok yerleşim merkezini etkisi altında tutan 1200 m'lere kadar geniş bir alanda görülmektedir.[47]

Stogova'nın eşsiz zirveleriyle 1.250 m ortalama yükseltiye sahip Merkez Jupa, 1200 m – 1300 m (Kuzeyden güneye bu hat yükseliş göstermektedir.) aralığından itibaren zirvelere kadar Dağ iklimi etkisindedir.

Akdeniz geçiş iklimi, ortalama yıllık hava sıcaklığı 12,5^{o}C ila 14,5^{o}C arasındadır. Temmuz ayı sıcaklığı 25°C üzerine çıkar. Ortalama Ocak ayı sıcaklıkları 1,5^{o}C ila 3°C arasında görülür. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılıman ve yağışlı geçmektedir. Sonbahar ve ilkbahar aynı etki göstermemektedir. Sonbahar mevsimi uzun ve daha sıcak, ilkbahar mevsimi ise kısa ve serindir. Yazın yüksek sıcaklıklar (44°C'nin üzerinde) yaşanır. Kışın yağan kar birkaç cm'yi bulur ve birkaç gün yerde kalır.[48]

Jupa iklimi, ılıman karasal iklim ve soğuk hava hareketlerinin etkili olduğu ovalarda hüküm sürer. Yazları sıcak, kışları ılımandır. Ilıman karasal iklimde bu durum yazları sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve soğuktur. Merkez Jupa üzerinde görülmesinin yanı sıra aynı zamanda Debre Depresyonu üzerinde görülen bir iklim çeşididir.[49]

[47] Selim Mersimovski, a.g.e. s.8, 2013.
[48] Vasileski, D., Markoski, B., Panov, N., V. Dimitrov, N., Pavlovski, G., a.g.e. s.53, 2016.
[49] A.g.e. s.54.

Foto 1.12. Merkez Jupa'da soldan sağa doğru Hakan Emro'nun ifadesiyle şiire konu olacak ilkbahar-yaz-sonbahar-kış manzaraları.

Dağ iklimi, Merkez Jupa'da 1.000 m yükseltiden itibaren hava sıcaklığının düşmesiyle etkisini gösterir. Ocak ayında sıcaklık değerleri -4°C ila 2°C arasında değişmektedir. Temmuz ayında ortalama sıcaklık 15°C civarındadır. Yıllık ortalama sıcaklık 5°C ila 8°C arasında değişir. Yıllık yağış miktarı 1.000 mm'yi geçmektedir.[50] Özellikle borovnitsa (yaban mersini) meyvesinin Stogova'nın yüksek kesimlerinde

[50] A.g.e.

doğal olarak yetişiyor olmasının sebebi kışları serin, yazları yarı güneşli ve ilkbahar aylarında don olaylarının rastlanmamasından kaynaklanmaktadır.

Grafik 1.1. Merkez Jupa Yağış Grafiği

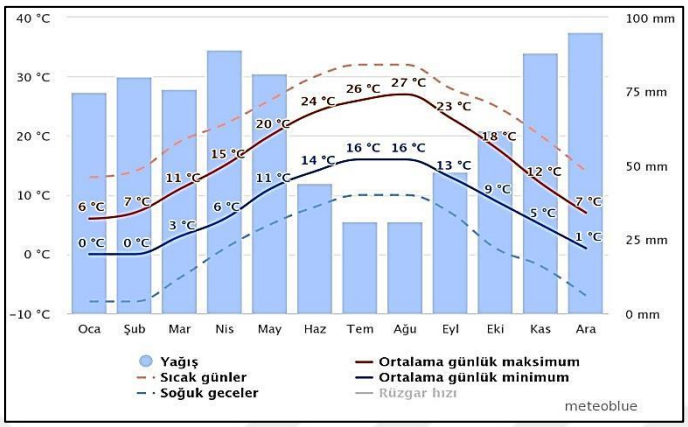

Kaynak:https://www.meteoblue.com/tr/hava/historyclimate/climate (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

Merkez Jupa Belediyesi merkezi yerleşim alanına göre 730 m rakım esas alınarak meteorolojik veriler oluşturulmuştur. Böylelikle son 30 yılın verileriyle yukarıda Merkez Jupa Belediyesi iklim grafiği sunulmuştur. Bu grafiği değerlendirecek olursak geceleri yıllık ortalama sıcaklık değeri 1 ^{o}C iken gündüzleri ortalama sıcaklık değeri 23 ^{o}C'dir. Merkez Jupa Belediyesi'nin yıllık ortalama sıcaklık değeri 12 ^{o}C'dir. En çok yağış Nisan ayında ve Aralık ayında düşmektedir. Yağış türü Nisan'da yağmur, Aralık ayında kar şeklinde düşmektedir. Toplam yağış miktarı yaklaşık 800 mm şeklindedir. Bu miktar yüksek kesimlere doğru artış göstermektedir.

Tablo 1.2. Merkez Jupa Aylara Göre Sıcaklık Değerleri ve Yağış Miktarları

Aylara Göre En Yüksek Sıcaklık Değerleri (^{o}C)											
Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
13	14	19	22	26	30	32	32	28	25	20	14
Aylara Göre En Düşük Sıcaklık Değerleri (^{o}C)											
Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
-8	-8	-4	1	5	8	10	10	7	1	-2	-7
Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm)											
Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
75	80	76	89	81	44	31	31	48	62	88	95

Kaynak: https://www.meteoblue.com/tr/hava/historyclimate/climate (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

Foto 1.13. Merkez Jupa'da kışın gerçekleşen yağış kar şeklinde olup alçak kesimlerde kar kalınlığı cm ile ölçülürken Broştitsa gibi yüksek köylerde metre ile ölçülmektedir.

Merkez Jupa Belediyesi'nin yüksek kesimleri Stogova Dağı'nın etkisiyle soğuk kışlara ve serin yazlara sahiptir. Dağ zirveleri ile 1.300 m'de yer alan Broştitsa gibi yüksek köy yerleşimlerinde kar Ekim ayından itibaren düşmeye başlar ve Mayıs ayına kadar kalır.[51]

Foto 1.14. Kasım Ayında Stogova Zirveleri, 2023.

[51] Selim Mersimovski, a.g.e. s.8, 2013.

Merkez Jupa'da yıl boyu kuzey ve kuzeydoğu sektörlü rüzgarlar esmektedir. Bu da kışın kar getirirken yazın ise serinlik getirir. Sonbahar mevsiminde evlerin çatılarının yıkılmasına sebebiyet verdiği gibi tahılların olgunlaşmasını da engellemektedir. Radika Vadisi boyunca gelen bu kuzey rüzgarına Rekalya denir. Aşağı Jupa'da Rekan Rüzgarı adıyla anılırken Yukarı Jupa'da Yele veya Yeli ayrıca Kasaba Yeli (Şehir Rüzgarı) adı verilmektedir. [52]

Grafik 1.2. Merkez Jupa hakim rüzgar yönü ve aylara göre rüzgar şiddetleri

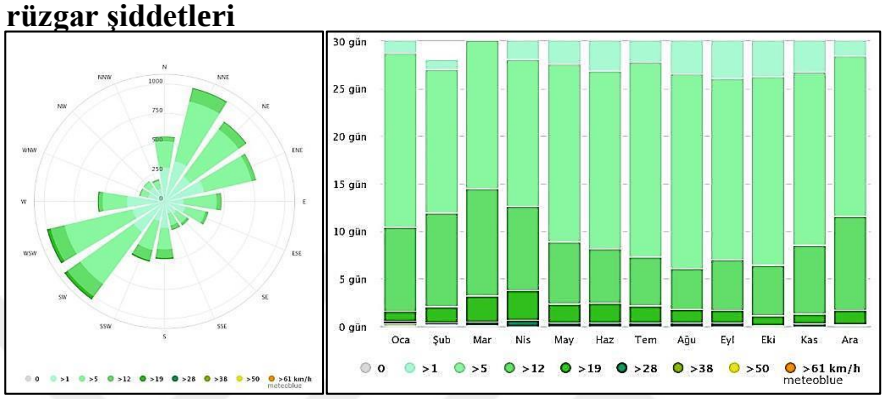

Kaynak: https://www.meteoblue.com/tr/hava/historyclimate (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

Güneyden gelen rüzgara Ohri Rüzgarı veya Kıble Yeli adı verilmektedir. Lodos etkisiyle denizden nemli havanın Kara Drim Vadisi'nden bölgeye ulaşmasını sağlamaktadır. Batıdan esen rüzgar Babinitsa'dan doğarak bahar mevsimlerinde esmektedir. Merkez Jupa'da sis oluşumuna sebebiyet vermektedir. Ozdola, Babiniçki, Elbasaneç gibi adlarla da tanınmaktadır. Gök gürültülü kuvvetli yağışlar ve fırtınalara hatta dolu yağışlarına neden olmaktadır. Bu da tarım ürünlerine zarar vermektedir. Derin vadide yerleşmiş izole haldeki köylerden Elevtsi, Evla ve Dolgaş'ta sert kışların geçtiği görülmemektedir.[53]

Grafik 1.3. Meteoblue meteoroloji ajansı verilerine göre Merkez Jupa'nın ay içindeki bulutluluk ve sıcaklık değişimleri

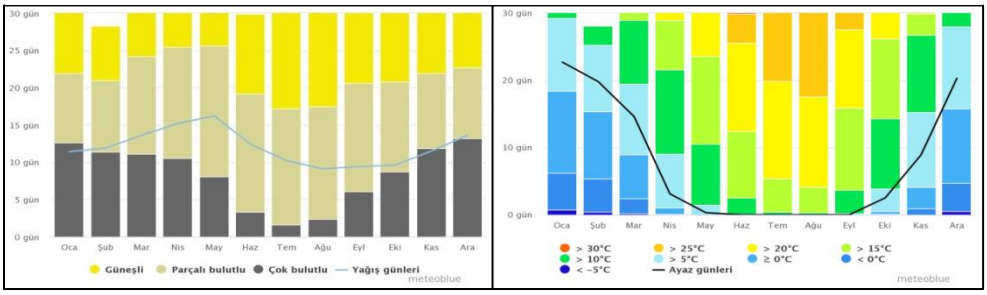

Kaynak: https://www.meteoblue.com/tr/hava/historyclimate (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

[52] A.g.e.
[53] A.g.e.

Merkez Jupa'da merkezi yerleşim alanına göre yapılan ölçümler sonucunda bulutlu gün sayısının 258 gündür. Temmuz ve Ağustos ayları en az bulutluluk seviyesi gösterirken kış mevsiminde ve ilkbaharda bulutluluk seviyesi yüksektir.

Foto 1.15. İlkbaharda bulutlu Stogova Zirveleri.

Merkez Jupa'da Temmuz ve Ağustos aylarında en sıcak günler yaşanmaktadır. Yaz aylarında sıcaklık 30°C'yi pek aşmasa da en yüksek sıcaklık 35°C civarındadır. En soğuk aylar Ocak ve Aralık aylarıdır. Düşük sıcaklık değerleri genel olarak merkezde 0°C ila -5°C olsa da en düşük sıcaklık değeri -10°C civarındadır. Kış aylarında sabahları yaşanan ayaz ve kırağı oluşumuna sebebiyet verirken yaz aylarında ve bahar mevsimlerinde çiy uzun süreli yerde kalmaktadır. Merkez Jupa'da çiy, bitkilerin daha gür olmasını ve otların güneş ışığına rağmen yeşil kalmasını sağlamaktadır. Özellikle yaz ayında bitkiler üzerinde uzun süre kalan çiy, Stogova'nın Merkez Jupa üzerindeki etkisini araştırmaya itmiştir:

Merkez Camisi'nin minaresinden yapılan zaman hesaplamalarına göre Temmuz ayının 13'ünde 5.16'da doğması gereken güneş, Stogova Dağı'nın zirvelerinden saat 7.44'te yüzünü göstermektedir. Gün doğumunda zirvelerin gölgesi belediye merkezinde yaklaşık 2 saat 28 dakika etkisini korumaktadır. Bu durum gün doğumunda Merkez Jupa'nın ortalama 2 saat zirvelerin gölgesinde kaldığı sonucuna ulaştırmaktadır. Yoğuşma ürünleri olan çiy ve kırağının uzun süreli etkisini koruyor olması bununla ilişkilidir. Bu etkinin kış mevsiminde güneş ışığının dar açılarla gelmesiyle artabileceğini söylemek mümkündür. Aynı duruma gün batımında bakıldığında Merkez

Jupa'nın Arnavutluk ile arasına giren Yablanica Dağı'nı incelemek gerekmektedir. Yablanica Dağı'nın 1.500 m ortalama yükseltisi ve Yablanica Zirvelerinin Merkez Jupa Belediyesi'ne 25 km uzaklığı vadi kıyılarında güneşin birkaç dakika erken batmasına sebep olmaktadır. Bu durum Merkez Jupa için iklimsel bir olay doğurmadığı gibi bitkiler üzerinde de herhangi bir etki oluşturmamaktadır. Fakat Yablanica Dağı'nın doğu eteklerindeki Debre'nin Çepişte, Otişani köyleri ve Stogova Dağı'nın doğu eteklerindeki Debre'nin Gari, Osoy ve Mogorçe köyleri için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

Foto 1.16. Merkez Jupa Camii minaresinden panoramik gün doğumu.

Foto 1.17. Broştitsa köyünde gün batımı.

1.2.3. Hidrografik Özellikler

Merkez Jupa Belediyesi'nin sınırlarını belirleyen iki büyük nehir Kara Drim ve Radika'dır. Bu iki büyük nehri, yüksek dağlardan besleyen çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Merkez Jupa sınırları içerisinde akan akarsular da bu nehirleri besleyen önemli kaynak sularıdır. Stogova'dan kaynağını alarak Debre Baraj Gölü'ne dökülen 13 akarsu Kara Drim ve Radika'nın kollarıdır.

Foto 1.18. Ohri Gölü'nün Gidegeni Olan Kara Drim Nehri'nin Struga Şehri'nde Başladığı Yer

Radika'nın Kara Drim Nehri'ne katılması ve Kara Drim'in kollarıyla Ohri Gölü'nden kaynağını alarak Arnavutluk üzerinden Adriyatik Denizi'ne akması aynı zamanda bölgenin ve Merkez Jupa akarsularının Adriyatik Havzası'nda kaldığını göstermektedir.

Adriyatik Havzası, Kuzey Makedonya'nın batı ile daha çok güneybatı kısmını kapsayan Kara Drim Havzası'nı içine alır. Havza 3.350 km^2 yüzölçümü ile ülke alanının % 13'ünü kaplamaktadır. Adriyatik Havzası, Ohri ve Prespa Gölleri akarsu havzalarını da içine almaktadır.[54]

Merkez Jupa sınırları içerisinde Stogova Dağı ve zirveleri önemli karstik su rezervine sahip olduğu için her köyde bir dereye rastlamak kaynak bulmak mümkün olmaktadır. Kışın kar örtüsü, Stogova, Büyük Doruk ve Babin Sırt Zirveleri'nde neredeyse Haziran'a kadar varlığını korumaktadır. Bu da ilkbahar mevsiminde en yüksek debiye ulaşmalarını sağlamaktadır. Stogova'nın karstik özelliklerinden ve genel olarak sedimenter bir saha ihtiva etmesiyle akarsu aşınımları milyonlarca yılda derin

[54] Vasileski, D., Markoski, B., Panov, N., V. Dimitrov, N., Pavlovski, G., a.g.e. s.63, 2016.

vadilere sebebiyet vermiştir. Bu aynı zamanda yüksek olan eğim ile birleşerek blok kaymalarına ve erime yüzeyleriyle 1-2 metrelik şelale oluşumlarına da neden olmuştur.

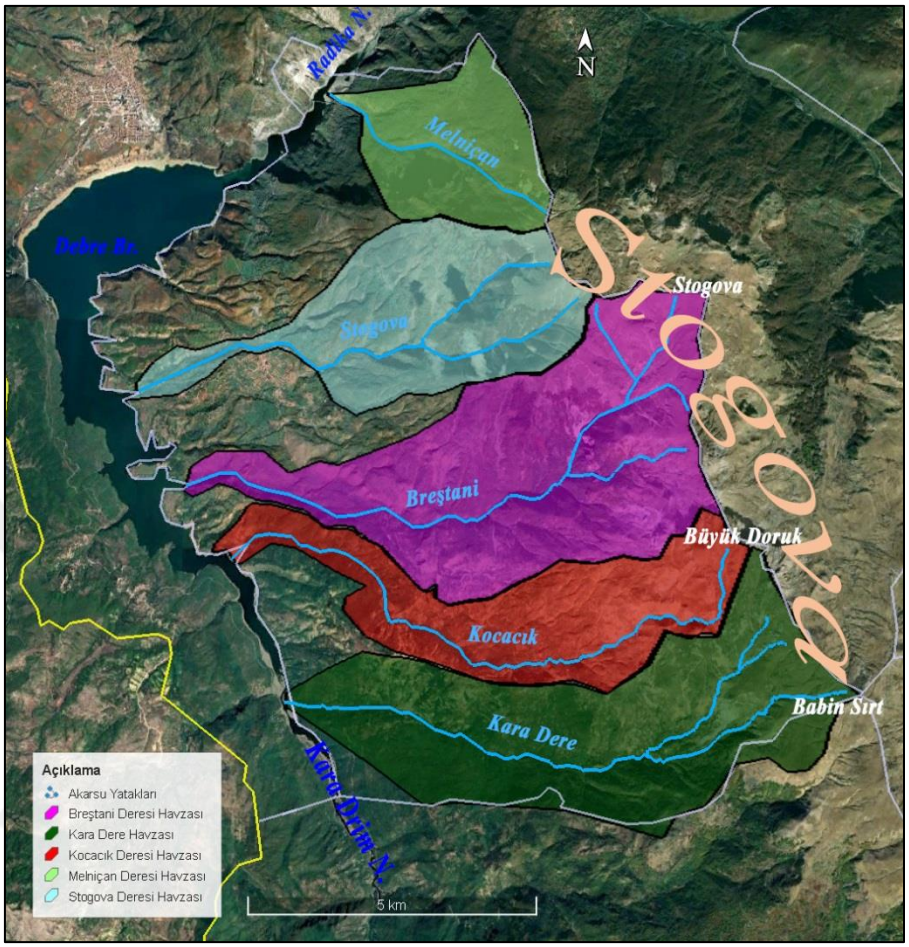

Şekil 1.11. Merkez Jupa'nın Büyük Akarsu Havzaları

Merkez Jupa sınırları içinde kalan 13 akarsuyun debisinde yıl içinde değişimler görülse de en sıcak ayda dahi birçok koldan beslenerek varlığını koruyan 5 akarsu havzası bulunmaktadır. Bunlar; Kara Dere, Kocacık, Breştani, Stogova ve Melniçan akarsularıdır. Bu akarsular Stogova Dağı'nın sırtlarından kaynağını alarak genel olarak doğudan batıya doğru akmaktadırlar. Ortalama yatak eğimleri % 20 - % 30 arasında değişkenlik göstermektedir. Diğer akarsular genel olarak birkaç km uzunluğa sahiptir. Stogova zirvelerine ulaşamamış ve bir iki kaynaktan beslenen bu akarsular yöredeki insanların beyanlarıyla mevsimlik akarsudur. Fakat şu da ifade edilmelidir: Jitineni'ye bağlı eski Vapa köyünün kuzeyinden geçen dere ile Pareşi ve Gorentsi köylerindeki derelerin sıcak yaz aylarında cılızda olsa varlığını görmek mümkündür.

Beş akarsudan önce Debre Baraj Gölü'nü besleyen iki önemli akarsuya yer verilecektir. Bunlar Kara Drim ve Radika'dır. Debre Baraj Gölü için detaylı izahat enerji kısmında verilmiştir.

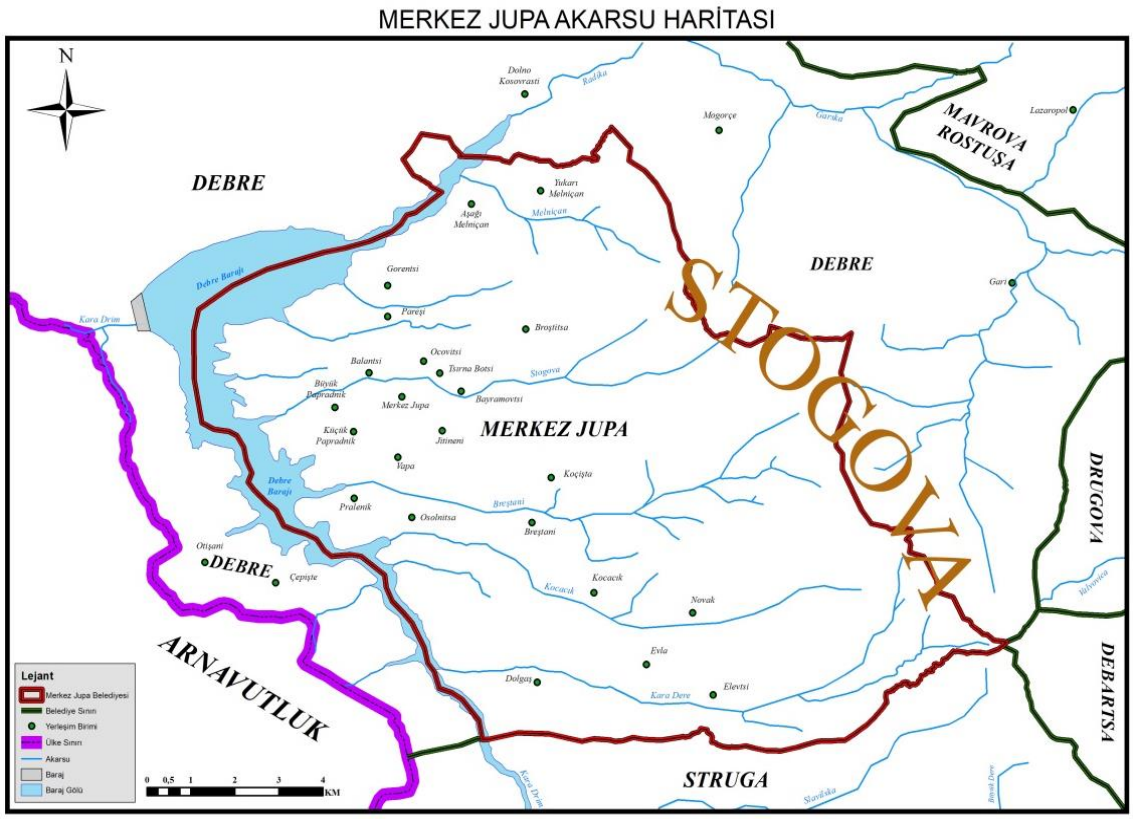

Şekil 1.12. Merkez Jupa Akarsu Haritası

Kara Drim, Adriyatik Havzası'nın başta gelen ırmağıdır. Struga yakınlarında, Ohri Gölü'nden kaynağını alır ve gölün gidegeni olup dışa akışını sağlar. Struga Ovası boyunca akar ve Taşmarunişta köyüne kadar uzanır. Oradan bir kısmı gölete dönüşmüş olan Drimkol Çanağı'ndan Globoçitsa Baraj Gölü'ne ve oradan Debre Baraj Gölü'ne akmaktadır. Kara Drim Nehri'nin ülkedeki diğer nehirlere göre uzunluğu 56 km, ortalama eğimi % 4 ve ortalama debi saniyede 56 m^3 olarak ölçülmüştür. Kara Drim ve Radika Havzası 1.772 km^2 alanı kapsamaktadır.[55]

Radika Nehri, Kara Drim Nehri'nin en büyük ve en önemli sağ koludur. Şar Dağı'nın Vratsa Platosu'nda 2.260 m yükseltiden kaynağını almaktadır. Radika Nehri, ağız kısmını genişleterek sularını Aşağı Kosovrasti köyünün hemen güneybatısında Debre Baraj Gölü'ne bırakmaktadır. Aşağı Kosovrasti köyünden doğan sıcaksu

[55] A.g.e.

kaynakları da Radika'nın serin sularıyla birleşmektedir. Radika Nehri'nin uzunluğu 67 km, ortalama eğim % 26'dır. Radika Nehri temiz ve berrak suyu, alabalığı ve turizm olanaklarına sahip kanyon vadisiyle tanınmaktadır.[56] Ülkenin önemli turizm alanı olan Radika, dik yamaçları ve dar vadisinin yanı sıra kanyonunda milyonlarca yılda oluşmuş 30'dan fazla mağara ve 500 metre uzunluğunda Simka Mağarası ile turistlerin dikkatini çekmektedir. Kanyon Korab, Deşat, Bistra ve Stogova arasında bulunarak dik yamaçlarının ardında muhteşem manzaralara sahne olmaktadır.[57]

Tablo 1.3. Kuzey Makedonya Temel Akarsu Özellikleri

Akarsu	Havza Alanı (km^2)	Uzunluğu (km)	Eğim (%)	Debi (m^3)
Vardar	20 535	301	2,1	174
Kara Irmak	5 130	207	3	37
Pçinya	2 840	191	10,9	16
Treska	2 068	138	3,7	30
Ustrumca	1 465	75,5	18	24
Kara Drim	1 772	56	4	56
Radika	?	67	26	?

Kaynak: Vasileski, D., Markoski, B., Panov, N., V. Dimitrov, N., Pavlovski, G., a.g.e. s.63, 2016.

Merkez Jupa'nın kuzeyden güneye 5 önemli akarsuyu şöyledir:

Melniçan Deresi, Stogova Dağı'nın kuzey sırtlarından ortalama 2.000 m yükseklikten kaynağını almaktadır. Takriben ana yatağının uzunluğu 4,5 km ve ortalama % 30'luk bir eğim doğrultusunda Radika Nehri'ne dökülmektedir. Bu özelliği bakımından Merkez Jupa'nın büyük akarsuları arasında tek güneydoğudan kuzeybatıya akışlı deresidir. Burası aynı zamanda Radika Nehri'nin Debre Baraj Gölü ile buluştuğu yerdir. Melniçan Deresi'nin Havzası yaklaşık 800 hektar kadardır. Aynı zamanda enterflüv Merkez Jupa'nın kuzey sınırını oluşturmaktadır. Melniçan aynı zamanda değirmen anlamına gelmektedir. Yukarı Melniçan köyünün terk edilmiş olmasından vadide su ve kuş şakımalarından başka bir şey duyulmamaktadır. Haliyle de ortada

[56] A.g.e.
[57] https://www.panacomp.net/radika-river/ (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

görünen bir değirmende kalmamıştır. Yukarı Melniçan köyüne uzanan yol çakıllarla örtülü olup vadiyi takip etmektedir. Derenin en sıcak mevsimde dahi düzenli akış gösterdiğini söyleyebiliriz. Söğüt ağaçlarıyla örtülü vadisiyle Melniçan, iki köye ve Debre için ana arter olan köprüye isim babalığı yapmaktadır. Derenin suyu Debre ve Merkez Jupa su şebekesine aktarılmıştır. Merkez Jupa Belediye başkanı sayın İbraim ARİAN ile olan röportajımızda dereden Debre'ye ayrılan su miktarının yaklaşık 230 cm^3'ü bulduğu ancak Merkez Jupa'ya ayrılan miktarın 20 cm^3 olduğu ifade edilmiştir.

Stogova Deresi, Stogova Dağı'nın 2.100 m yükseklikteki zirvelerinden suyunu alarak Broştitsa ve Bayramovtsi köylerinin güneyinden geçmektedir. Ocovitsi ve Tsırno Botsi köylerinin arasından gelen bir kol ile birleşerek Merkez Jupa'nın kuzeyinden, Balansi ve Büyük Papradnik köyleri arasından Debre Baraj Gölü'ne akmaktadır. Ana yatağın yaklaşık uzunluğu 8,5 km ve yatak eğimi ortalama % 30'dur. Derenin sularını topladığı havza alanı ise yaklaşık 1.350 hektardır. Yazın en sıcak aylarda dahi Stogova zirvelerinden kaynaklarını toplayarak akışına devam ettirmektedir. R2249 numaralı bölgesel yolun Tsırno Botsi'nin batı kavşağında, Balansi ve Büyük Papradnik arasında, Avrupa Birliği kapsamında Debre Baraj Gölü'ne kadar vadi içinde uzanan bisiklet yolu mevcuttur.

Foto 1.19. Balansi ve Büyük Papradnik arası Stogova Vadisi'nde AB kapsamında Merkez Jupa'ya hediye edilen asfalt yol. Yol aynı zamanda Büyük Papradnik'e de bağlanmaktadır.

Breştani Deresi, Stogova Deresi ile sırt sırta olan dere, Stogova'nın 2.100 m'sinden kaynağını alarak Koçişta ve Kocacık yaylalarından suyunu toplayıp Kocacık Kalesi ile eski Koçişta köyü arasından, vadi eteğinde kurulmuş olan Breştani köyü içinden geçerek, Jitineni'ye bağlı eski Vapa köyünün sırtlarıyla Pralenik arasından

Debre Baraj Gölü'ne kavuşmaktadır. Ana yatak uzunluğu yaklaşık 11 km olup sularını topladığı havzası 2.280 hektardır. Bu özelliği ile Merkez Jupa'nın en büyük akarsu havzasıdır. Yatak eğimi maksimum % 60'lara dayansa da ortalama eğim yaklaşık % 20'lerdedir. Stogova Deresi'ne göre eğimin az olmasının sebebi geriye doğru aşındırması kuvvetli olmasıdır. Orta mecrada yatak eğimi Stogova Deresi'ne göre daha azdır. Kış mevsimi ve ilkbaharda debisi oldukça artmaktadır.

Kocacık Deresi, Stogova'nın en yüksek zirvesi olan Büyük Doruk'tan (2.273 m) kaynağını alarak, Novak ve Kocacık Yaylarından suyunu toplayarak Novak köyüne ulaşmaktadır. Kocacık köyünün güneyinden, vadi içinde terkedilmiş Osolnitsa köyünden Debre Baraj Gölü'ne ulaşmaktadır. Derenin uzunluğu yaklaşık 12 km olup sularını topladığı havzasının alanı 1.270 hektardır. Derenin ortalama eğimi % 20'lerde fakat aşırı yağışlarla beraber yüksek oranda alüvyon malzeme getirmektedir. Genellikle Novak Köprüsü bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Aynı zamanda Kocacık Deresi Kocacık ve Novak Yayları'nın orman örtüsüyle kaplı olmamasından büyük erozyona sebep olmaktadır. Özellikle Kocacık ve Breştani derelerinin yukarı mecralarında derin yarıklar içermesi buna bağlıdır. Breştani ve Kocacık derelerinin vadileri ve yukarı mecraları acilen kayın ve meşe ağaçları ile koruma altına alınmalıdır. Bu hem erozyonu azaltacak hem de su varlığını koruyacaktır.

Foto 1.20. Temmuz ayında solda Elevtsi köyünde kanallarla getirilen kaynak suları, yine Temmuz ayında meşhur Gari Köyü'nde Garska ile birleşen Gari Deresi'nin üzerinde bulunan birçok şelaleden biri, sağdaki fotoğrafta Breştani Deresi'nde ilkbahar mevsiminden görünüm.

Kara Dere, Stogova Dağı'nın güneyindeki en yüksek ikinci zirve olan Babin Sırt'tan (2.241 m) ve Stogova'nın güney sırtlarından kaynağını almaktadır. Aynı zamanda Babin Sırt Zirvesi'nden vadinin güney su bölümü çizgisi Struga ile Merkez Jupa arasında doğal sınır kabul edilmektedir. Derenin suları Babin Sırt'tan batıya doğru Elevtsi köyünün güneyinden, Dolgaş köyünün kuzeyinden Debre Baraj Gölü'ne dökülmektedir. Derenin suyunu topladığı havza alanı 2.120 hektar olup yatak uzunluğu 11 km'dir. Derenin yatak eğimi ise ortalama % 20'dir. Eğimin yüksek zirvelere karşı % 20'lerde olmasının sebebi Breştani Deresi gibi diğerlerine nazaran geriye aşındırmasının kuvvetli olmasından kaynaklanmaktadır. Kara Dere Vadisi, derin vadi özelliği ile Karadeniz'e benzer şekilde kayın ormanlarıyla örtülüdür. Bu durum vadinin klimatolojik olarak da izole olduğunu göstermektedir. Kara Dere'yi besleyen kaynakların gür ve bol olmasının yanı sıra kış ve ilkbahar mevsiminde debi oldukça artmaktadır. Derenin bolca alüvyon taşıdığı yukarı mecrası derin yarıklara ve bıçak gibi kesilmiş sırtlara sahiptir.

Kuzey Makedonya'da yüksek sıradağlarının 1500 m - 2300 m aralığında buzul gölleri mevcuttur. Bu göller delüvyal buzul sirkleridir. Dinar Alplerinin Kuzey Makedonya'daki ayağı olan Şar Dağları, Korab, Deşat, Krçın, Stogova, Yablanica ve Yakupitsa'dır. Stogova Dağı'nda üç tane görülmektedir. Bunlar; Yukarı ve Aşağı (Kara) ve Maruşa Gölleri'dir. Bu göller boyut olarak küçük sirkler halindedir.[58]

Foto 1.21. Bulunduğu yaylaya adını veren Maruşa Sirk Gölü.

[58] Vasileski, D., Markoski, B., Panov, N., V. Dimitrov, N., Pavlovski, G., a.g.e. s.68, 2016.

1.2.4. Toprak Özellikleri

Kuzey Makedonya'da doğal faktörler etkisi ile oluşmuş birçok toprak türü yaygındır. En çok rastlanılan toprak çeşitleri; delüvyal toprak, alüvyal toprak, humuslu toprak, kızıl toprak, kahverengi toprak, kumlu-killi toprak, tuzlu toprak, yüksek dağ-çayır toprağı vb. şeklindedir.[59] Merkez Jupa Belediyesi sınırları içerisinde belirgin olarak dört toprak türü görülmektedir. Bunlar; alüvyal toprak, kızıl toprak, kahverengi toprak ve yüksek dağ-çayır toprağıdır.

Alüvyal topraklar, akarsu havzalarının eğim düzlüklerinde karşımıza çıkmaktadır. Genellikle Debre Baraj Gölü kıyılarında ve Merkez Jupa'nın beş büyük dere ağzında görülmektedir. Akarsuların taşıdığı alüvyon birikimler 1969 yılında yapımı tamamlanan baraj ile Debre Baraj Gölü kıyılarında kendini göstermiştir. Bu durum bize Merkez Jupa akarsularının bol malzeme taşıdığını göstermektedir. Özellikle bol alüvyon taşıyan Kara Dere ve Kocacık derelerinin ağızlarını örnek gösterebiliriz. Bunun yanı sıra 700 m yükseltilere kadar akarsu yataklarında alüvyal toprakları görmek mümkündür. Buna Stogova Vadisi'nin uzandığı Büyük Papradnik, Kocacık Vadisi'nin uzandığı Osolnitsa ve Jitineni'ye bağlı olan Vapa köyleri örnek verilebilir.

Foto 1.22. Üst fotograf Balansi Köyünden, alt fotograf Breştani yol kenarından kızıl toprak örnekleri. Kil oranının yüksek olmasından Laterit toprağı anımsatmaktadır.

[59] A.g.e. s.73.

Kızıl toprak, özellikle kalker açısından Akdeniz bölgelerindeki kızıl toprağın yapısından farklıdır. Kuzey Makedonya'daki kızıl topraklar kil ve kolloid içeren, bünyesinde humus bulunmayan orta verimli topraklardır. Kızıl topraklar bağlar ve tütün yetiştirmek için uygundur. Bu topraklarda tahıllar az yetiştirilir.[60] Toprağın yapısı içerdiği kil miktarından dolayı kiremit veya seramik yapımına müsaittir. Yağışlı havalarda kil yüzünü göstermektedir. Bu toprakların Merkez Jupa'da yoğun olduğu köyler Gorentsi, Pareşi ve Balantsi'dir. Bunların dışında Büyük Papradnik, Küçük Papradnik, Pralenik ve Breştani köylerinde de görülmektedir.

Kahverengi toprak, bu toprak türü asitli olup genel olarak kültür bitkilerinin yetişmesi için yeterli derecede verimli olmayan topraklardır.[61] Bu topraklar meşe, kayın ve benzeri alçak ve yüksek gövdeli orman ağaçları ile orman altı vejetasyonundan oluşan topraklardır. Genel olarak 750 m – 1.300 m yükseklik aralığında meşe ormanı altında, 1.300 m – 1.900 m aralığında kayın ormanları altında görülmektedir. Debre Baraj Gölü'nden itibaren yaklaşık 800 m'ye kadar kızıl toprağın görüldüğü yerler haricinde ve 800 m – 1.900 m'lere kadar kahverengi orman toprağı görülmektedir. Özellikle Gorentsi, Pareşi ve Balantsi toprakları bu sayılan yerlerin dışındadır.

Foto 1.23. Meşe Ağaçları Altında Gelişim Göstermiş Kahverengi Toprak Örneği

Yüksek dağ-çayır toprakları, Merkez Jupa'da orman üst sınırının sona erdiği yaklaşık 1.900 m'den itibaren Alpin çayırlar altında gelişmiş topraklardır. Horizonları çok gelişmemiş olup A-C horizonludur. Yaylalarda ot formasyonun üzerinde

[60] A.g.e.
[61] A.g.e.

ağırlığınızı verdiğinizde esneyen bir tabaka görülmektedir. Bu da ince bir A horizonu olduğunu göstermektedir.

Toprakların verimliliği, toprağın özelliklerine, toprağın işleniş ve kullanım şekline bağlıdır. İnsan, toprakların verimliliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Hayvancılık Merkez Jupalılar için geleneksel kazanç kapısı olduğundan toprak ile ilişkiler küçük bahçelere ekilen sebze, fasulye ve mısır ile kısıtlı kalmıştır. Merkez Jupa toprakları için iklimine uygun ekonomik kazanç getiren ürünlerin denenmesi gerekmektedir. TİKA'nın 2005'ten günümüze Kuzey Makedonya'da kırsal kalkınma desteği sağlaması bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Bölgeye ekonominin canlandırılması kapsamında 6 yıl önce Türkiye menşeili 4000 adet ceviz fidanı getirilmiştir. Bu tür çalışmalar tarımsal kalkınmanın yanı sıra toprağın korunması ve işlenmesi adına önemli adımlar oluşturmaktadır.

Foto 1.24. Merkez Jupa Belediye Başkanı Sayın Arian İBRAİM Ve TİKA Görevlileri, 2017 Ceviz Fidanı Dağıtım Töreni.

1.2.5. Bitki Örtüsü Özellikleri

Debre Baraj Gölü çevresinde 750 mm yıllık yağış miktarı Stogova zirvelerine doğru 1.000 mm'ye çıkarak önemli orman rezervini oluşturmaktadır. Orman altı canlılığı açısından Karadeniz Bölgesi'ni aratmayacak ürün ve özelliklere sahiptir.

Foto 1.25. Stogova eteklerinde kayın ormanı ve 1900 m uzanan orman üst sınırı

Stogova Dağı'nın batı cephesinde birçok yer altı su kaynaklarıyla beslenen akarsu yatakları boyunca söğüt, akasya ve kavak gibi ağaç türleri göze çarparken genel olarak Debre Baraj Gölü'nden (600 m) 1.200 m'ye kadar meşe ormanı, 1.200 m – 1.300 m'lerde meşe ve kayın karışık şekilde, 1.300 m – 1.900 m'ye kadar kayın ormanı şeklinde orman formasyonu üç ana gruba ayrılmaktadır. Orman üst sınırını oluşturan kayın ormanı Stogova'nın eteklerinde kuzeyde 1.900 m'lere kadar uzanırken güneyde 1.800 m'de sona ermektedir. Sebep olarak güneye doğru artan sıcaklıklar gösterilebilir.

Foto 1.26. Üst fotoğrafta Pareşi'de pvc atölyesinin üzerinde meşe ormanı örneği, alt fotoğrafta ise Büyük Papradnik'te akasya ve fındık ağaçlarıyla karışık halde bulunan meşe ormanı örneği

Kayın ormanı genel olarak saf halde bulunurken meşe ormanı karışık halde bulunmaktadır. Meşe ormanı içerisinde yer yer yoğunluk kazanan kestane, akasya ve diğer ağaççık türlerine (fındık, yabani meyve türleri gibi) rastlamak mümkündür. Kayın ormanında ise çınar yapraklı akçaağaçlar (Acer platanoides) seyrek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayın ormanın saf ve sık olduğu alanlar şu şekildedir: Stogova'nın kuzey sırtları, kuzeyden güneye Koçişta Sırtları'na kadar ve Kara Dere Vadisi'nin güney sırtlarıdır.

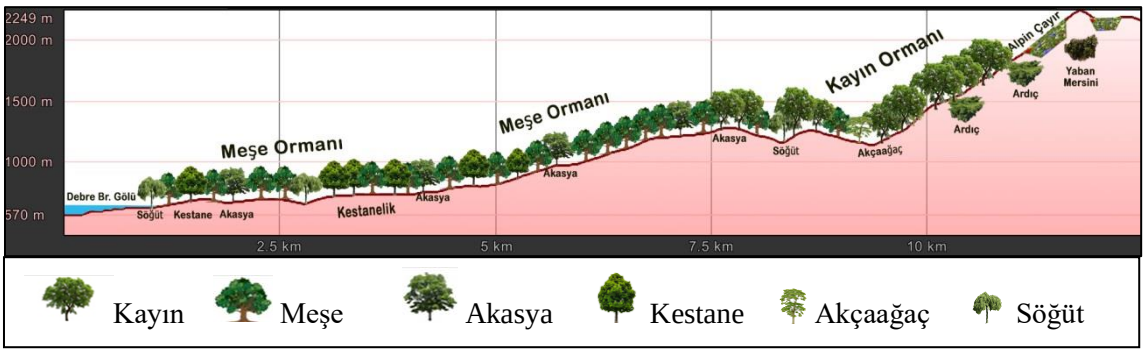

Şekil 1.13. KB-GD Orman Formasyonu

Orman alanı, yaklaşık 4 bin hektar olup Merkez Jupa alanının yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Böylelikle geniş ormanlık arazi Türklerin önemli bir yaşam alanı ve doğal kaynağı olarak dikkat çekmektedir. Öyle ki Elevtsi, Dolgaş, Broştitsa'da bu durum engebeli araziyle tamamen Karadeniz yaşamı şeklindedir. Merkez Jupalılar için eşsiz bir öneme sahip olan meşe ve kayın ormanı Stogova'nın yeşil eteği olarak kalplerde yer edinmektedir. Her kime sorarsak yaşlılardan gençlerine buranın doğası hakkında söz bulamadıkları görülmüştür. Gurbetçilerin bu güzelliğe hasret kalmalarına şaşırmamak gerekmektedir. Hem belediye hem yöre halkının koruduğu yeşil güzellik aynı zamanda çevre belediyelere karşı bir övünç kaynağı oluşturmaktadır.

Foto 1.27. Debre Baraj Gölü kıyısından yeşil doğasıyla Merkez Jupa.

Orman altı rezervi Karadeniz ormanı gibi eğrelti otları, ısırgan otları, kızılcık, fındık, kuşburnu, böğürtlen şeklinde karşımıza çıkarken yabani erik, elma, ceviz, kiraz, ayva ve armutlar da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra çeşitli mantar türleri ile ağaçlık alanların çevresinde gür bozkır türleri yer tutmaktadır.

Foto 1.28. Merkez Jupa Orman Altı Florası

Orman üst sınırı 1.800 m - 1.900 m aralığında sona ererek Alpin çayırların başladığı görülmektedir. Ekim sonu ile başlayıp Haziran'a kadar yerde kalan kar, Stogova zirvelerini örtü şeklinde kaplamaktadır. Bu da yılın 7 ayı Stogova zirvelerinde çayırların kar örtüsü altında kalması anlamına gelmektedir. Yaz boyu yeşil kalan bu çayır alanı birçok ot ve çalı türünü barındırmaktadır.

Foto 1.29. Stogova Yaylası'ndan Yemyeşil Panoramik Merkez Jupa Görüntüsü

Zirvelere doğru uzanan Alpin çayırlar, orman altı florası yöre halkı için hem geçim kaynağı hem de eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Bu güzellik tarihimize bakıldığında da Türkleri yurt tutmada cezbeden özelliklerdendir. Bodur ardıçlardan toplanan ardıçlar, orman altında çeşitli mantarlar ve alpin çayırlardan toplanan yaban mersini (Borovnica), yayla çayları yöre halkı için önemli ürünlerdir.

Foto 1.30. Ekonomik değere sahip orman altı ve yayla florası

Özellikle bitkiler kısmında söz konusu Balkanlar olduğunda meşhur yaban mersinine (Borovnica-Borovnitsa) sadece bir satır ayırmak haksızlık olur. Çünkü yaban mersini, serinlemek istediğinizde limonatadan önce gelen, dondurmaya çeşitlilik katan, marmelat gibi birçok ürünün ham maddesi olan antioksidan deposu bir meyvedir. Fundagiller familyasından olan üzümsü bu meyve, serin ve dağlık bölgelerin yamaçlarında 10 cm boy uzunluğu ile bir çalı formasyonudur. Stogova'nın kuzeyden güneye uzanan yaylalarında geniş yer kaplayan yaban mersinini alpin çayır arasında seçmek alışkanlık gerektiren bir durumdur. Rengi morumsu olan bu meyveye aynı zamanda çoban üzümü de denilmektedir. Meyvenin bolca suyu yapılarak satışa sunulduğu görülmektedir. Kendine has bir tadıyla ağızda tatlı ekşilik bırakmaktadır. İyi bir getirisi olan yaban mersini için uzak yerleşim yerlerinden Stogova zirvelerine gelenleri görmek mümkündür. Bunlardan biri Kiçevo sakini Vane Maksimoski'dir. Kendisi yaban mersini için 1.100 m yüksekliğin üzerinde bulunduğunu ve Temmuz ayının ortasından Eylül başına kadar yeterli olgunluğa erişip hasadının yapıldığını ifade etmiştir.[62]

Foto 1.31. Merkez Jupa'da yaban mersini denilince akla ilk gelenler

[62] https://novamakedonija.com.mk/makedonija/ (Erişim Tarihi: 20.11.2023).

Merkez Jupa'nın Pralenik, Osolnitsa ve Breştanik köylerinde yoğun şekilde bulunan kestane ağaçları kestane mevsimi geldiğinde 100 tona yakın hasat ile önemli kazanç kapısı oluşturan bir ağaç türüdür.

Foto 1.32. R2249 numaralı karayolu üzerindeki yüksek boylu kestane ağaçları

İKİNCİ BÖLÜM

KUZEY MAKEDONYA VE MERKEZ JUPA'NIN BEŞERİ COĞRAFYASI

2.1. KUZEY MAKEDONYA'NIN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Makedonya Coğrafyası; 66.563 km^2 yüz ölçümü ile üç ayrı bölgeye ayrılmaktadır. [63] Birinci bölge bağımsızlığından 2018'e kadar Yunanistan ile isim sorunu yaşamış olan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti (25.713 km^2 ile % 37,5), ikinci bölge Adalar Makedonyası, Yunanistan'ın kuzeyinde ayrı bir yönetim bölgesi (34.411 km^2 ile % 50,3), üçüncü bölgenin çok az bir kısmını oluşturan Bulgaristan Makedonyası (Pirin Makedonyası) (6.789 km^2 ile % 9,9) dır.[64] Kuzey Makedonya elverişli coğrafi konumu ve çeşitli doğal kaynakları nedeniyle eski çağlardan günümüze kadar yerleşim yeri olmuş ve çeşitli göç yollarının üzerinde yer almıştır. Arkeolojik bulgular ile gün yüzüne çıkan kalıntılar bu durumu fazlasıyla kanıtlamaktadır.

Şekil 2.14. Makedonya Bölgesi

2.1.1. Tarihi Gelişimi

Yunan asıllı oldukları öne sürülen Makedonlar, M.Ö. 1200'lerden sonra bugünkü Selanik'e yakın Aigai civarına yerleşmeye başlamıştır. M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Argead Hanedanlığı'na mensup Kral Perdika tarafından yönetilmiş, M.Ö. 510 - 479 yılları arasında Pers İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Persler'in çekilmesinin

[63] Ramazan Özey, *Avrupa Coğrafyası,* Aktif Yay. s. 327, İstanbul 2015.
[64] https://mk.wikipedia.org/wiki/Географија_на_Македонија#cite_note-12

ardından I. Aleksander zamanında hanedanlığa ait Makedonya'nın egemenlik bölgesi yaklaşık dört kat genişlemiştir. Atina ile yaşanan çatışmalar döneminde bazı Yunanlılar, hanedan üyeleri dahil Makedonların Yunan asıllı olmadıklarını 'Barbarlar' olduklarını ileri sürmüştür. Makedonya, II. Filip döneminde Balkanların en büyük gücü olurken Büyük İskender (II. Filip'in oğlu) döneminde Anadolu'dan Hindistan'a kadar uzanan büyük fetihlerle imparatorluğa dönüşmüştür. Büyük İskender'in M.Ö. 323'te ölümü, Makedonya'da ve ele geçirilen bölgelerde generaller arasında iktidar mücadelesine sahne olmuştur. Roma İmparatorluğu ile uzun süren mücadeleler başlamış ve Makedonya bölgesi Roma İmparatorluğu'nun (M.Ö. 146) hakimiyeti altına girmiştir. Bölge M.S. 3. yüzyılda Sarmat, Cermen, Gotlar gibi birçok kavimlerin akınlarına sahne olurken 6. yüzyılın sonlarına doğru Slav kavimleri yerleşmeye başlamıştır. Makedonya coğrafyası Roma İmparatorluğu'ndan sonra Bulgar Krallığı (9.yy) hakimiyetine daha sonra Sırp Krallığı (14.yy) hakimiyetine girmiştir.[65]

1389'da Kosova Savaşı'nda Sırp ve müttefik güçlerinin yenilmesinden sonra Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir. 14. yy'ın sonlarından - 20. yy'ın başına kadar 523 yıl Osmanlı hakimiyetinde bulunmuştur (1389-1912). Bu süre zarfında Osmanlı'nın iskan politikasıyla Türklerin bölgeye yerleşmesi sağlanmıştır. Yeni köyler, kasabalar kurulmuş ve ticaret gelişmiştir. Türkler verimli Makedon ovalarına yerleşerek tarım ve hayvancılıkla meşgul olmuştur.[66] Bu süreçte Makedonya ismi unutulmuştur. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın ardından yeni kurulan Balkan ülkeleri arasında kullanılmaya başlanmasıyla Makedonya ismi tekrar doğmuştur. Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında toprak büyütme hayalleri ile Balkanlar güç mücadelesine dönüşmüştür. Aynı zamanda millileştirme politikaları ve kurulan örgütler ile Makedonya oyun alanına dönüştürülmüştür.[67]

Makedonya, 1918'den itibaren Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı adı altında ve 1929 tarihinden itibaren birçok değişik adıyla federal yönetimiyle Yugoslavya (1918-1991) adı altında varlığını sürdürmüştür. Birçok ırk, birçok din ve birçok mezhep bu güç savaşlarında varlığını günümüze kadar korumaya çalışmıştır. Josip Broz Tito'nun ölümünden sonra artan etnik çekişmeler ve ekonomik bunalım nedeniyle ve 1980'lerin sonlarında Doğu Avrupa'daki değişikliklerin de etkisiyle 1990'lar ve 2000'lerde

[65]Mehmet Hacısalihoğlu, *Makedonya*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 437., Ankara, 2003.
[66]Erinç, S. "*Orta Okullar İçin Milli Coğrafya I*", Altın Kitaplar Yayıncılık, 1992.
[67]Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.m., s.437, 2003

yaklaşık 20 yıl süren kanlı bir süreç sonunda Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, yedi ayrı egemen ülkeye bölünmüştür. Slovenya, Hırvatistan'ın ardından 8 Eylül'de yapılan referandum ile 17 Eylül 1991'de Makedonya, Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Başlangıçta yaşanan sorunlara rağmen Yugoslavya Halk Ordusu (JNA) Makedonya'dan savaşsız olarak çekilmiştir.[68] Yugoslavya Devleti'nin Osmanlı'nın Makedonya'ya bıraktığı eserleri ve zanaatları geliştirdiği görülmektedir. Bunu, günümüze kadar sağlam şekilde ayakta duran yapılarda görmek mümkündür. Örneğin, Gari köyünde geleneksel dokuma becerileri yaşatmak, geliştirmek ve halkı istihdam etmek için halı fabrikası kurulmuştur. Merkez Jupa'da silah fabrikası inşa edilerek bölgenin demir ustaları ve halk uzun süreli istihdam edilmiştir. Günümüzde bu fabrika ve atölyeler atıl durumdadır. Makedonya'nın birçok yerinde Yugoslavya'ya dair eserler görmek mümkün olmaktadır. Fakat Müslümanlara ve Türklere uygulanan dini baskı, asimile etme çabaları göçe sebep olmuştur.

Foto 2.33. Stogova'nın ünlü köylerinden Gari'de Yugoslavya zamanından kalma halı dokuma fabrikası.

Makedonya Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan ülkelerden biri Türkiye, diğerleri ise Bulgaristan ve Arnavutluk olurken bağımsızlık yolundaki en büyük engeli Yunanistan'ın politikası oluşturmuştur. Yunanistan, Makedonya adının ve Büyük İskender zamanından kalma bir sembol olan 'Vergina Güneşi'nin Makedonya Cumhuriyeti'nin bayrağında kullanılmasına karşı çıkmıştır. Bunu, kendi geçmişi olarak gördüğü bir tarihin sahiplenmesi ve egemenliği altında bulunan Ege Makedonyası üzerinde hak iddiası anlamında yorumlamıştır. Yunanistan'ın çabaları sonunda 1992'de Avrupa Birliği, Makedonya'yı ancak ismini değiştirdiği takdirde tanıyacağını ilan etmiştir. Yunanistan'ın da onayıyla Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti (Former

[68]Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.m., s.437, 2003.

Yugoslav Republic of Macedonia [FYROM]) adıyla Nisan 1993'te Birleşmiş Milletler'e üye olmuştur. Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı Şubat 1994'te ABD tarafından da kabul edilmiştir.[69] Fakat aynı ay içinde Yunanistan, Makedonya'ya karşı 13 Eylül 1995'e kadar devam eden bir ekonomik ambargo uygulamıştır. Bu tarihte yapılan 23 maddelik Geçici Uzlaşı (Interim Accord) ile Makedonya Cumhuriyeti, bayrağını değiştirmeyi ve anayasada bazı değişiklikler yapmayı kabul etmiş. Böylece Yunanistan Makedonya'yı tanımış olsa da 17 Haziran 2018 Prespa Anlaşması'na kadar Yunanistan ve Makedonya arasında gerginlik isim meselesi olarak devam etmiştir. Anlaşma ile her iki ülkede parlamentolarında onaylayıp 12 Şubat 2019'da AB ve BM'ye göndermeleriyle uluslararasında Kuzey Makedonya olarak yer edinmiş ve adını tüm dünyaya duyurmuştur.[70]

Türkiye dost ülke olarak Kuzey Makedonya'ya hem ekonomik hem de diplomatik alanda büyük destek vermektedir. Güçlü kültürel bağlarımızın olduğu Kuzey Makedonya ile ilişkilerimiz iyidir. Türkiye, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni anayasal ismiyle ilk tanıyan ve Üsküp'te büyükelçilik açan ilk ülkedir. Ülkemiz Kuzey Makedonya ile siyasi, ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal ilişkileri geliştirme konusunda çabalar sürmektedir. Kuzey Makedonya'da yaşayan soydaşlarımız iki ülke arasında sağlam bir köprü görevi görmektedir.[71]

2.1.2. Nüfus, Yerleşme ve Göçler

Kuzey Makedonya'da 20. ve 21. yy'da 11 resmi nüfus sayımı (1921, 1931, 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 1994, 2002 ve 2021 yıllarında) yapılmıştır (Tablo 4).[72] Kuzey Makedonya'da 1991'deki bağımsızlık sonrası yapılan nüfus sayımlarının son resmi rakamlarına baktığımızda toplam nüfus; 2002'de 2.022.547, 2021'de 1.836.713'tür. Ülkede son iki nüfus sayımına göre km^2'ye 2002'de 78 kişi düşerken 2021'de 72'ye düşmüştür. 2021 son nüfus sayımına göre % 50,4'ü kadın, % 49,6'sı erkektir.[73]

[69] Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.m., s.437.,2003.
[70] Kaşif Kanalı *Kuzey Makedonya Tanıtım Videosu*, https://youtube/FqZh2ZhpccM (Erişim Tarihi: 14.05.2023).
[71] http://skopje.emb.mfa.gov.tr/AmbassadorsMessage.aspx ,2014 (Erişim Tarihi: 14.05.2023).
[72] Kızılçağoğlu, Alaattin, *Makedonya Coğrafyası*, Alfa Yay.,s.17, 2014.
[73] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.

Grafik 2.4. 1948 ve 2021 Kuzey Makedonya Nüfus Piramitleri

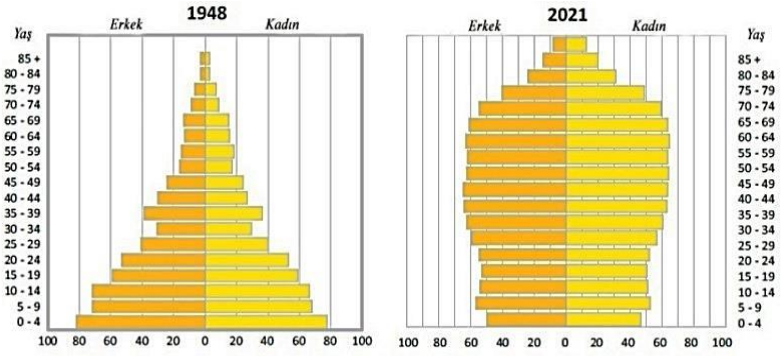

Kaynak: Devlet İstatistik Ofisi, Üsküp, "Dame Gruev" 4, s.17, 2022.

Yukarıda verilen Kuzey Makedonya'nın 1948 ve 2021 nüfus piramitlerine göre doğal nüfus artışının giderek azaldığı görülmektedir. Düzgün üçgen piramitten asimetrik nüfus piramidine dönüşüm olduğunu söylemek mümkündür. Bu da gelişmekte olan özellikleri ortaya çıkarmaktadır. Sağlık şartlarının giderek artması ve hizmet sektörünün gelişmesi medyan yaşın artışını sağlamıştır. 2021 nüfus verilerine göre yaş gruplarına ait oranlara baktığımızda 0-14 yaş grubunun % 17'lik nüfustaki oranı ile 65 yaş üstü grubunun nüfustaki % 17'lik oranının karşılanıyor olması Kuzey Makedonya'nın genç bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir.

Grafik 2.6. Yıllara Göre Nüfustaki Cinsiyet Değişimi

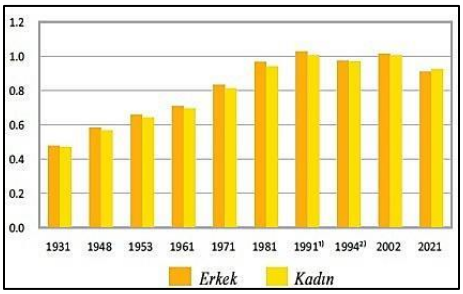

Kaynak: Devlet İstatistik Ofisi, Üsküp, "Dame Gruev" 4, s.14, 2022.

Grafik 2.5. 2021 Verilerine Göre Nüfustaki Yaş Aralıklarının Oranı

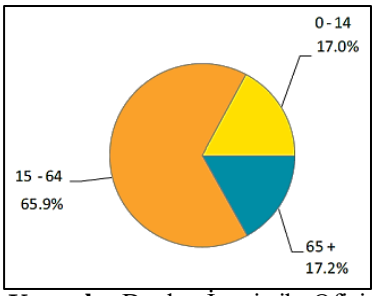

Kaynak: Devlet İstatistik Ofisi, Üsküp, "Dame Gruev" 4, s.24, 2022.

2002 Nüfus sayımı ile 2021 nüfus sayımı karşılaştırıldığında 185.834 kişi fark ile % 9,2'lik azalma söz konusudur. Mutlak anlamda, nüfustaki en büyük azalma Gostivar (-21.272) ve Kiçevo (-17.065) belediyeleri; en büyük artış ise Aerodrom (+5.726) ve Kisela Voda (+4.729) belediyelerinde görülmektedir. Yüzde bazında en

büyük nüfus azalması Merkez Jupa (% -42,9) ve Mavrova-Rostuşa (% -41,5) belediyeleri; en büyük artış ise Studeniçani (% +27,4) ve Sopişte (% +18,7) belediyelerindedir. En büyük nüfusa sahip belediyeler: 98.104 ile Kumanovo nüfusu, 85.164 nüfusuyla Manastır (Bitola) ve 84.770 nüfusuyla Kalkandelen ve en az nüfusu olan belediyeler 2.086 nüfuslu Zrnovtsi, 2.264 nüfuslu Lozova ve 2.359 nüfusuyla Vevcani belediyeleridir.[74]

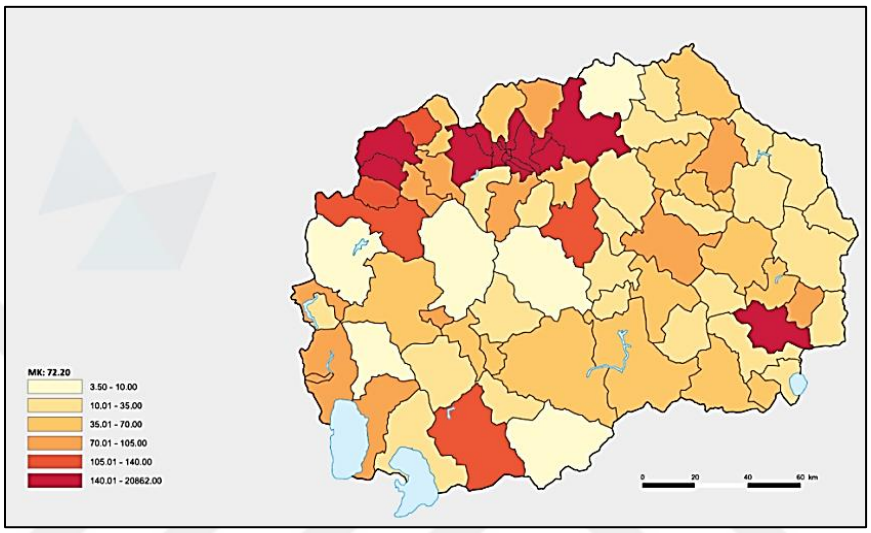

Şekil 2.15. Kuzey Makedonya'da Belediyelere Göre Km^2 Başına Düşen İnsan Sayısı
Kaynak: Devlet İstatistik Ofisi, Üsküp, "Dame Gruev" 4, 2022.

2021 nüfus sayımına göre nüfusun ortalama yaşı 40'tır. Cinsiyete göre kadınların ortalama yaşı 41, erkeklerin ise 39'dur. Ülkede kentsel nüfus hakimdir. Şehirlerde yaşayan 1.131.356 kişi (% 61,6) iken 705.357 kişi (% 38,4) kırsal alanlarda yaşamaktadır. Kır ve kentsel nüfus arasında belirgin nüfus eşitsizliği vardır.[75]

Tablo 2.4. Kuzey Makedonya'da Nüfusunun Etnik Dağılımı[76]

	1961	1971	1981	1991	1994	2002	2021
Makedon	1.142.375	1.142.375	1.279.323	1.328.187	1.295.964	1.297.981	**1.073.299**
%	71,18	69,34	67,01	65,30	66,60	64,17	**58,44**
Arnavut	183.108	279.871	377.208	441.987	441.104	509.083	**446 245**
%	13,02	16,99	19,75	21,73	22,67	25,17	**24,30**
Türk	131.484	108.552	86.591	77.080	78.019	77.959	**70 961**
%	9,35	6,58	4,53	3,79	4,00	3,85	**3,86**
Roman	20.606	24.505	43.125	52.103	43.707	53.879	**46 433**
%	1,46	1,49	2,26	2,56	2,24	2,66	**2,53**

[74] Devlet İstatistik Ofisi, Üsküp, "Dame Gruev" 4, Atlasi Statistikor Yay., s.16, 2022.
[75] Devlet İstatistik Ofisi, Üsküp, "Dame Gruev" 4, s.1, 2022.
[76] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, 2002.

Sırp	42.728	46.465	44.468	42.775	40.228	35.939	**23 847**
%	3,04	2,82	2,33	2,10	2,07	1,77	**1,30**
Boşnak	-	-	-	-	6.829	17.018	**16 042**
%	-	-	-	-	0,35	0,84	**0,87**
Ulah	8.046	7.190	6.384	7.764	8.601	9.695	**8 714**
%	0,57	0,43	0,33	0,38	0,44	0,48	**0,47**
Diğerleri	19.177	38.350	72.037	84.068	31.480	20.993	**151.172***
%	1,36	2,32	3,77	4,13	1,62	1,06	**8,23**
TOPLAM	**1.406.003**	**1.647.308**	**1.909.136**	**2.033.964**	**1.945.932**	**2.022.547**	**1.836.713**

Kaynak: Devlet İstatistik Ofisi, Üsküp, "Dame Gruev" 4, s.5, 2022.

*İdari kaynaklardan adına veri alınan kişiler ve bilinmeyenlerin toplamıdır.

Kuzey Makedonya, çeşitli etnik unsurların (Makedon, Arnavut, Türk, Roman, Sırp, Boşnak, Ulah vd.) yaşadığı nispeten az nüfusa sahip bir Balkan ülkesidir. Kuzey Makedonya'da yüzyıllardır birlikte yaşayan etnik unsurların nüfus içerisindeki payı genellikle ülke ekonomisinin kötü olmasından kaynaklı değişim göstermiştir. Ulusal nüfusun etnik dağılımı günümüzde Makedon ve Arnavutların lehine olmuştur. Ülkedeki Türk nüfusun son 50-60 yılda azalması, Türkiye'ye olan göçlerden kaynaklanmaktadır. Kuzey Makedonya'da 2021 tahmini verilere göre Makedon % 58,4; Arnavut % 24,3; Türk % 3,9; Roman % 2,5; Sırp % 1,3; diğer % 2,3'tür.[77] Soydaşlarımızın sayısı 83.500 civarında olup, toplam nüfus içindeki payı ise % 3,98'dir. Türkler nüfus olarak ülkenin üçüncü büyük etnik topluluğunu oluşturmaktadır.[78] Eğer Türkiye'ye Kuzey Makedonya'dan göç yaşanmasaydı, günümüzde Türkler Kuzey Makedonya'da hem nüfus hem faaliyetler açısından güçlü bir konumda olacaktı.[79]

1953-1961 arasında ülkede yaşayan Kuzey Makedonya Türklerinin büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmiştir.[80] Türklerin sayısı göçlerle sürekli azaldığından, Türkler ülkede bir hayli azınlıkta kalmış durumdadır. 1961 yılında ülkenin % 9'unu Türkler oluştururken, günümüzde Türkler % 4 ün altına düşmüştür.[81] Özellikle Güneybatı (% 9,7), Polog (% 5,7), Güneydoğu (% 7,4) ve Üsküp (% 2,1) bölgelerinde yaşayan Türk sayısı diğer bölgelere nazaran daha fazladır. Bu dört bölgede ülkedeki Türk nüfusun % 83'ü, diğer bölgelerde (Pelagonya, Doğu, Vardar) ise % 17'si yaşamaktadır. Kuzeydoğu Bölgesinde soydaşlarımızın toplam sayısı sadece 302'dir.[82]

[77] https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/north-macedonia/summaries (Erişim Tarihi: 03.07.2023).
[78] Kızılçaoğlu, A., a.g.e. s.19.
[79] H. Yıldırım Ağanoğlu, *Üsküp Kitabı*, Fide Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 148-149.
[80] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 32, 2008.
[81] Bahtiyar Sipahioğlu, *Dünden Bugüne Balkanlar*, Akademi Matbaacılık, Birinci Basım, s.205 İstanbul 2010.
[82] Kızılçaoğlu, A., a.g.e. s.20.

Şekil 2.16. Kuzey Makedonya'da Şehirlere Göre Etnik Nüfus Dağılımı. Kırmızı harita Makedon nüfusu, Yeşil harita Arnavut nüfusu, Mavi harita Türk nüfusu, Sarı harita Romen nüfusu göstermektedir.

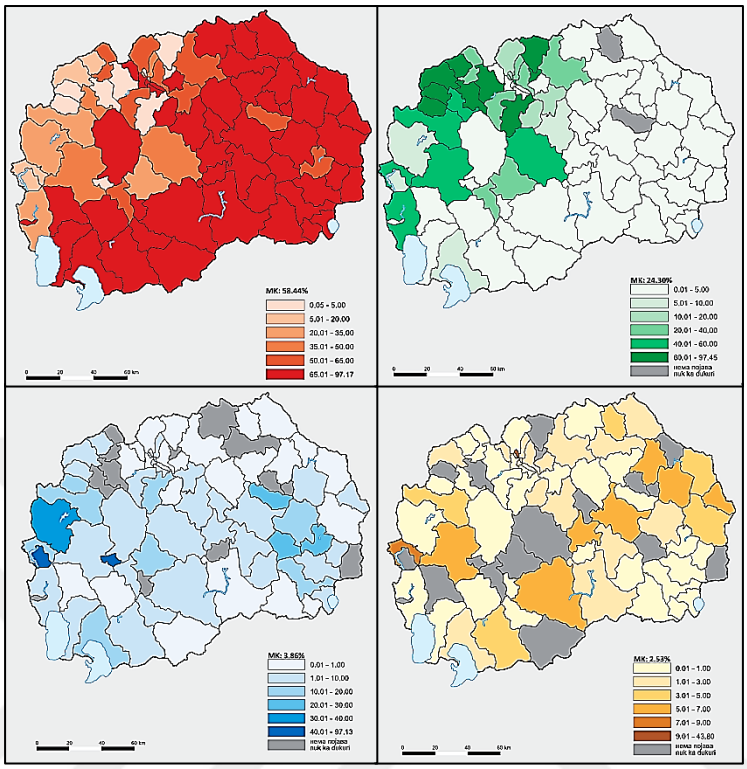

Kaynak: Devlet İstatistik Ofisi, Üsküp, "Dame Gruev" 4, s.56-61, 2022.

Kuzey Makedonya'da 2021 verilerine göre konuşulan dillere bakıldığında Makedonca % 61,4, Arnavutça % 24,3, Türkçe % 3,4, Romanca % 1,7, diğer (Ulahca ve Boşnakça) % 2, dil bilgisi bulunmayan kişiler % 7,2 oranındadır. Makedonca ve Arnavutça ülkede resmi dil olarak kabul edilmektedir. Nüfusun en az % 20'si tarafından konuşulan diller belediyelerde Makedonca ile resmi dil olarak kabul edilmektedir: Türkçe, Merkez Jupa ve Plasnitsa'da; Romanca, Shuto Orizari'de; Ulahca, Krusevo'da; Sırpça, Chucher Sandevo'da resmi dil olarak kabul edilmektedir.[83]

Ülkede 2021 verilerine göre Ortodoks % 46, Müslüman % 32, Katolik % 0,3, diğer ve inanmayanlar % 8 olduğu görülmektedir.[84]

Kuzey Makedonya Devlet İstatistik Bürosu ülkeyi 8 istatistik bölgesine ayırmıştır. Bu istatistik bölgelerinde yer alan idari birimler Tablo 2'de gösterilmiştir. 2004 düzenlemesi ile Kuzey Makedonya'da toplam idari birim sayısı 84'tür. Bunun 35

[83]https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/north-macedonia/summaries (Erişim Tarihi: 03.07.2023).
[84]https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/north-macedonia/summaries (Erişim Tarihi: 03.07.2023).

tanesi kentsel belediyedir. Üsküp tek başına belediye kabul edildiği gibi kendi içinde 10 kentsel belediyeye de bölünmüştür. Geri kalan 39 tanesi kırsal belediye olarak bulunmaktadır.

Tablo 2.5. Makedonya İstatistiki Bölgeleri ve İdari Birimleri

İSTATİSTİKİ BÖLGELER	İDARİ BİRİMLER
1.Üsküp	Aerodrom, Butel, Gazi Baba, Karpoş, Kisela Voda, Saray, Merkez (Centar), Çayır, Shuto Orizari, Gjorçe Petrov, İlinden, Çuçer-Sandeva, Studeniçani, Sopişte, Petrovets, Zelenikova, Araçinova
2.Doğu	Zrnovtsi, İştip, Cheshinova-Obleşeva (Merkez Yerleşmesi), Probiştip, Pehçeva, Kamenitsa, Karbintsi, Delçeva, Vinitsa, Berova, Koçani
3.Kuzeydoğu	Eğri Palanka, Kratova, Kumanova, Lipkova, Rankovtse, Staro Nagoriçane
4.Pelagonya	Manastır, Demir Hisar, Dolneni, Krivogaştani, Kruşeva, Mogila, Novatsi, Prilep, Resen
5.Polog	Bogovinye, Kalkandelen, Teartse, Mavrova - Rostuşa (Merkez Yerleşmesi), Yegunovtse, Jelino, Gostivar, Brvenitsa, Vrapçişte
6.Güneydoğu	Radoviş, Bogdantsi, Bosilova, Valandova, Vasileva, Gevgeli, Doyran, Konçe, Ustrumca, Yeni Köy
7.Güneybatı	Makedonski Brod, Vevçani, **MERKEZ JUPA**, Struga, Plasnitsa, Ohri, Oslomey, Kırçova, Zayas, Drugova, Debartsa (Merkez Yerleşmesi Belcista), Vraneştitsa, Debre
8.Vardar	Gradsko, Demirkapı, Kavadar, Lozova, Negotin, Rosoman, Sveti Nikole, Chashka, Köprülü

Kaynak: Kızılçaoğlu, A., a.g.e. s.21.

Kuzey Makedonya'da toplam 1.650 yerleşmenin 34'ü şehir, 1.616'sı köy yerleşmesidir. Nüfusun % 61 'i şehirde, % 39'u köylerde yaşamaktadır. Kuzey Makedonya'da şehirler nüfusa göre 3 grupta toplanır. Ülkede büyük şehirler (nüfusu 50.000 üstü) sayısı 5, orta şehir (nüfusu 10.000-50.000 arası) sayısı 18 ve küçük şehir (nüfusu 10.000-2.000 arası) sayısı 11'dir.[85]

Makedonya köyleri nüfus miktarlarına göre büyük, orta ve küçük diye ayrılır. Büyükler 801 kişi ve üzeri nüfusludur. 347 köyün nüfusu bu gruba girmektedir. Bu da köylerin % 21'ini oluşturur. Evlerin konumuna göre toplu ve dağınık köyler vardır.[86]

[85] Stojmilov, A. "*Geography of The Republic of Macedonia*", s.332,338, Üsküp, 2011.
[86] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 35, 2008.

Kuzey Makedonya'da köylerde yaşayanlar genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Dağ köyleri ova köylerine nazaran çok daha fazla göç vermiştir.[87]

Ülkede nüfus özellikle Üsküp'te ve batıdaki düzlüklerde yoğunlaşmıştır. Kuzey Makedonya'da; başkent Üsküp'te, verimli Polog Ovası'nda, güneydoğudaki verimli ovalarda, Kumanova, Struga ve Ohri'de nüfus yoğunluğu ülke ortalamasının çok üzerindedir. Bistra, Korab, Nice, Kojuf, Karadjica, Yakupica, Osogova, Demir Hisar, Mariova, Poreçe ve Kozyak dağlık sahalarında nüfus seyrektir. Dağ köylerinde az sayıda insan yaşamaktadır. Ayrıca Ovçe Pole, Prespa Gölü çevresi de seyrek nüfuslanmıştır. [88]

Ekonomik bunalım ülkedeki Makedonların, Türklerin, Arnavutların, Sırpların gelişmiş Avrupa ülkelerine göç etmelerine yol açmıştır. Avustralya'ya, Kuzey Amerika'ya da göçler sürmektedir.[89] Yaklaşık 500 bin Makedon Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır. Almanya'da 300 bin, Kanada'da 190 bin, Arjantin ve Avustralya'da 150'şer bin Makedon yaşamaktadır. Dünyadaki tüm Makedonlara bakıldığında komşular ve diğer yerler dahil toplam sayıları 3,5 milyondur.[90] Fakat Kuzey Makedonya'da göçlere sebep olarak günümüz ekonomik şartlardan dem vurmak geçmişi de perdelemek amacı gütmektedir. Ülkenin yakın geçmişte Yugoslavya olarak izlediği politikalar günümüz nüfus hareketliliğin dayanağı hatta Kuzey Makedonya'nın günümüzde ekonomik bunalım yaşamasının temel sebebidir.

II. Dünya Savaşı esnasında Makedonya'nın batı kısmı İtalya, Üsküp dahil doğu kısmı Bulgar işgali altına girmiştir. Özellikle Bulgarlar tarafından öldürülen Türk sayısı bazen bir günde 60 kişiye ulaşmıştır. İtalya işgali altındaki Makedonya'yı Arnavutlar idare etmiştir. Bu yıllarda Arnavut milliyetçileri Türk köylerine sokulmuş ve Türkleri Arnavutlaştırma faaliyetleri başlamıştır. Savaş sonunda 11 Ekim 1944'de Makedonya Cumhuriyeti, Yugoslavya'ya bağlı federe bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Yugoslavya kendisi gibi komünist rejimi kabul etmiş, Arnavutluk'a hoş görünmek için Makedonya'daki Arnavutlara geniş haklar tanımıştır. Onlarda bu yetkilerini Türkleri asimile etmek için kullanmıştır. Söz konusu dönemde Yugoslavya'nın Arnavutluk ile birleşme umutları olduğundan Makedonya'da sadece Arnavutların varlığı tanınmış Türklerin tanınmamıştır. 1946'da çıkarılan soyadı kanunu da bunun bir kilometre taşı

[87] Blogaya Markoski, a.g.e. s.57, 2009.
[88] Kızılçaoğlu, A., a.g.e. s.21.
[89] Güney, E. a.g.e. s.92-93, 2006.
[90] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 34, 2008.

olmuştur. Daha önce Türklerin soyadına eklenen 'yeviç' ekiyle Sırp olmuşken, savaştan sonra 'i' eki getirilerek Türkler Arnavut yapılmıştır.[91] Bu durum ülkeden büyük göçlere sebep olmuştur. Bunun yanı sıra alınan kararlar geleceği olmayan ülke kararı olarak yapıcı özellikten uzak gruplaşmalara kapı aralamıştır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti kurulana kadar bu tarz uygulamalar birçok etnik gruba ve ekseriyetle Müslüman topluluğa uygulanarak asıl devlet olmanın gereği olan ekonomik atılımların yerine ayrıştırıcı politika izlenerek günümüz Kuzey Makedonya'sına geçiş yaşanmıştır. Günümüzde hala devlet politikaları adı altında geçmiş politikaların artıkları görülmektedir.

2.2. MERKEZ JUPA'NIN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Merkez Jupa Belediyesi, Kuzey Makedonya'nın 8 istatistiki bölgesi arasından Güneybatı Bölgesi'nde Debre Şehri'ne bağlı kırsal bir belediyedir. $41^{o}31^{'}$-$41^{o}24^{'}$ Kuzey enlemleri ile $20^{o}31^{'}$-$20^{o}40^{'}$ Doğu boylamlarında yer alan Merkez Jupa'nın uç koordinatlarını kuzeyde Yukarı Melniçan köyünün Mogorçe sınırı, güneyde Elevtsi köyünün Selci sınırı, batıda Balansi köyünde Debre Gölü kıyısı, doğuda ise Elevtsi köyünün Babin Sırt Tepesi oluşturur. Üsküp şehrinden yaklaşık 150 km güneybatıda yer alan Merkez Jupa, Türklerin nüfus bakımından %75'ten fazla olduğu ve yönetiminde bulunduğu Kuzey Makedonya'nın iki belediyesinden biridir. Komşu belediyeler; kuzey, batı ve doğusunda Debre, güneyinde Struga, güneydoğusunda Debartsa bulunmaktadır. Arnavutluk sınırında yer alan Merkez Jupa sınır hattına ve Debre'ye yaklaşık 5 km kuş uçumu mesafededir. Fakat Debre Barajı'ndan ve engebeli arazi şartlarından dolayı karayolu mesafesi Debre'ye yaklaşık 15 km, sınır hattına yaklaşık 20 km'dir. Merkez Jupa aynı zamanda ülkenin turizm şehirleri olan Struga ve Ohri'nin hemen kuzeyinde yer almaktadır. Struga'ya 65 km iken Ohri'ye 78 km karayolu mesafesi bulunmaktadır.

[91] Çavuşoğlu, H. "*Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri*", Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar/2007, 41. Sayı, s.141-142, Ankara, 2007.

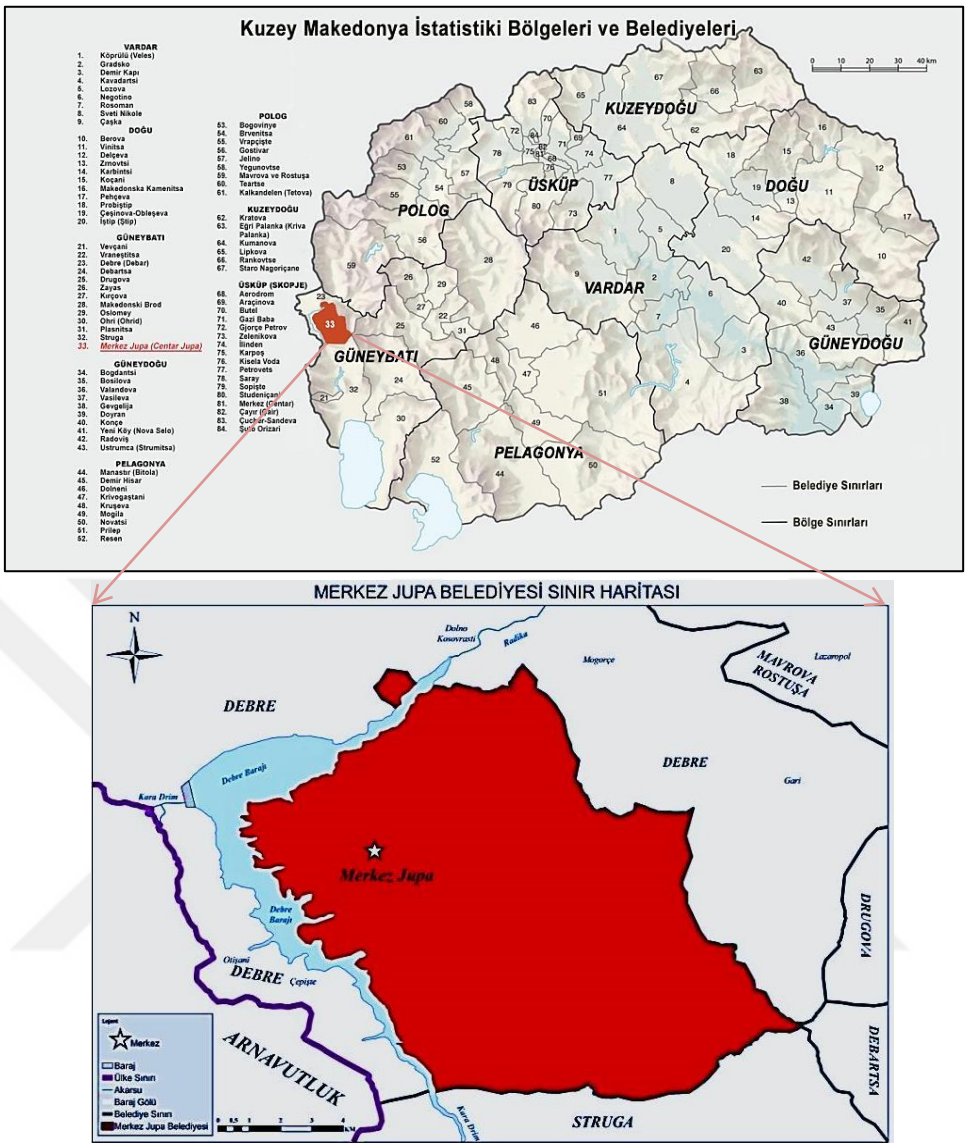

Şekil 2.17. Merkez Jupa Belediyesi'nin Konumu

Kuzey Makedonya'nın genellikle batı kesimi ve Merkez Jupa'nın yer aldığı Güneybatı Bölgesi için engebeli arazi şartları yaşamda en önemli faktördür. Bu faktörün etkisi iklimden tarıma ekonomiden kültüre her alanda kendini hissettirmektedir. İnsanların hayatlarında zorlayıcı bir faktör olarak görünse de bölgede yaşayanlar için olmazsa olmazı haline gelmiştir. Stogova ve civardaki dağlar yöre halkına eşsiz güzellikler ve değerler kazandırmıştır. Yugoslavya zamanından kalma yatırımların yanı sıra günümüzde Almanya, Ukrayna gibi ülkelerin bölgedeki yatırımları görülmektedir. Tarihsel süreçte belediyenin konumu stratejik bir öneme sahip olup bölgedeki tüm yerleşimlerin tarihi 'Via Egnetia' yoluna bağlandığı bir yer olmuştur. Osmanlı

Devletinin yaklaşık beş asır hüküm sürmesi ve Osmanlı askerlerinin (Evlad-ı Fatihan) iskanı bölgenin bir Türk coğrafyası olarak günümüzde anılmasına vesile olmuştur.

2.2.1. Tarihi Gelişimi

Merkez Jupa, Ortaçağ'da ve Osmanlı zamanında önemli jeostratejik konuma sahiptir. Günümüzde belediyenin ve çevresindeki yerleşimlerin birçok etnik yapıdan oluşmasının en önemli sebebi de lokasyonudur. Özellikle Roma zamanından kalma tarihi 'Via Egnatia' yoluna bağlanan Kocacık Kalesi ve çevresi yüzyıllarca büyük öneme sahiptir. Örneğin, Osmanlı Türklerinin ilk Avrupa fetihleri de 'Via Egnatia' Yolu üzerinden yani Kocacık Sancağı üzerinden gerçekleşmiştir.[92]

Via Egnatia yolu M.Ö. 2. yy'da Roma zamanında Makedonya prokonsülü Gnaeus Egnatius tarafından inşa edilmiştir. Roma'nın İlirya, Makedonya ve Trakya bölgelerinden geçer. Yolun geçtiği bölgeler günümüz dünyasında Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan ve Türkiye topraklarındadır.[93] Adriyatik kıyısındaki Dyrrachium'dan (bugünkü Dıraç) başlayan, Genusus Nehri (İşkomi) boyunca zorlu bir rotayı takip eden yol Yablanica dağlarını aşarak Ohri Gölü civarındaki yüksek yörelere varır. Ardından güneye döner, çeşitli yüksek dağ geçitlerini takip ederek Selanik'te Ege

Şekil 2.18. Via Egnatia Yolu Haritası ve Kuzey Makedonya'da Resen'de Via Egnatia Yolu Üzerindeki Karayolu.

[92] Kılıç, Ayşegül; *Bir Osmanlı Akın Beyi Gazi Evrenos Bey*, İthaki Yay. s. 35, İstanbul 2014
[93] G. H. R. Horsley, *New Documents Illustrating Early Christianity*, p. 81. Wm. B. Eerdmans Publishing, 1982.

Denizi'nin kuzey kıyısına varır. Buradan Trakya boyunca Bizantion'a (sonradan Konstantinopolis, şimdi İstanbul) gider.[94] Yaklaşık 1.120 km mesafeyi kat eder. Diğer ana Roma yolları gibi yaklaşık altı metre genişliğindedir, geniş çok kenarlı taşlar veya katı kum katmanıyla kaplanmıştır.[95]

Merkez Jupa ve çevresi için büyük bir arkeolojik araştırma yapılmamış hatta bazı tarihi yerlerde kazı dahi yapılmamıştır. Belediye ve çevresi için tarihi belgeler Kocacık ve Kocacık Kalesi kalıntıları arasında yapılan çalışmalardan elde edilmiştir. 1952 yılında yürütülen bu çalışmalardan elde edilen bulgular Merkez Jupa ve çevresinin antik döneme kadar dayandığını göstermiştir.[96]

Foto 2.34. Kocacık Kalesi. (Fotoğraf Novak Köyü'nün R2249 karayolu üzerinden kuzeybatıya doğru 2023 yılının Temmuz ayında çekilmiştir.)

Kaynaklara göre, Türklerden önce yörenin halkını yerli Makedonyalılar ile 'Malisorlar'[97] teşkil etmiştir. III. yy'a kadar Malisorlarla birlikte yaşayan Makedonyalılar, aynı yüzyılda güney ülkelerine akınlar yapan Slavların saldırılarına uğramışlardır. Bu saldırılara dayanamayan Makedonyalıların bir bölümü Arnavutluk dağlarına çekilmişlerdir ve orada kendilerine yakın buldukları toplumlar içinde erimişlerdir. VII. yy'da Sırplar, Arnavutluk'un kuzey kısmını zapt etmişlerdir. Zapt ettikleri bu kısmı da 1360 yılına kadar Sırp İmparatorluğu'nun güney tarafını teşkil eden bir vilayet haline getirmişlerdir. Bu dönemde Arnavutluk'ta, Arnavutlar arasında da

[94] Richard J. A. Talbert, *Barrington atlas of the Greek and Roman world: Map-by-map Directory*, p. 749.
[95] Elena Koytcheva, *Logistical problems for the movement of the early crusaders through the Balkans: transport and road systems*, p. 54, 2006.
[96] Selim Mersinovski, a.g.e., s.11-12, 2013.
[97] Malisor: Dağlarda yaşayan Arnavutlara denir. Dağ köylüsü anlamına gelir. İslam Ansiklopedisi, Cilt: I. *Arnavutluk Maddesi*, s.571, Milli Eğitim Bas., İstanbul, 1965.

derlenip toparlanma yoluna gidilmiştir. 1257-1258 yıllarında Bizans'a karşı ayaklanan Arnavutlar, 1272 tarihinde "Carl d'Anjo"yu Arnavutluk kralı ilan etmişlerdir. Bundan sonra Arnavutluk ile Osmanlı Türkleri arasında çatışmalar biçiminde ilişkiler görülmüştür. Bu dönemin ardından 1405 yılında doğan Kroya Prensi Yuvan (Gjon) Kastriota'nın oğlu Georgen (Gjergj-Gergi) Kastriot (İskender Bey), kendini yetiştirip güçlü bir yönetici olduktan sonra 1440 yılında Debre Sancakbeyi seçilmiştir.[98]

Foto 2.35. Debre Meydanında İskender Bey Heykeli

Merkez Jupa'da birçok savaşlara sebep olan Georgen Kastriot kimdir?

Arnavutluk'un ulusal kahramanı ve Leş Birliği'nin kurucusu olan Georgi Kastriot 1403'te doğmuş ve 1468'te sıtma hastalığından dolayı ölmüştür.[99] Arnavutluk'un feodal hanedanlıklarından Kastriota Hanedanlığındandır. Aynı zamanda Kastriota ailesinin simgesi günümüzde Arnavutluk bayrağında yer alan çift başlı kartaldır. 1421'de Kastriota Hanedanlığı, kendi kontrolünde olan Kroya Bölgesi'nde

[98] Alpan Necip P. *Tarihin Işığında Bugünkü Arnavutluk*, Kardeş Yay., 2. Basım, s.67-69, 1975

[99] Leş Ligası veya Arnavut Ligi (Arnavutça: Lidhja Arbërore) olarak da bilinen Leş Birliği, Arnavut soylular tarafından 2 Mart 1444'te Leş'te kurulan askeri ve diplomatik bir birlikti. İskender Bey ve çeşitli Arnavut soylularının ve şeflerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleşmesi ile oluşan bu birlik Arnavutların tarihlerindeki ilk birleşik devleti olmuştur.

(Arnavutluk'taki Akçahisar Bölgesi'dir.) II. Murat'a yenilmiştir. Kastriota Hanedanlığının Osmanlı'ya bağlılığını sağlamak amacıyla Gergi Kastriot devşirme olarak alınmıştır. Edirne'de Sultan II. Murad'ın hizmetinde devşirme eğitimi gören Gergi Müslüman olmuştur ve İskender adını almıştır. 1430'da İskerder Bey'in babası Yuvan, Osmanlı hakimiyetine baş kaldırmıştır. Başarısız olmasının yanı sıra toprakları iyice küçülmüştür. 1431 yılından sonra İskender Bey, II. Murad'ın seferlerine sipahi olarak katılmaya başlamıştır. 1437'de gösterdiği başarıdan dolayı subaşı rütbesiyle Akçahisar'a (Kroya) gönderilmiştir. Savaş alanında gösterdiği başarılardan dolayı Arnavutluk'a vali tayin edilmiştir. Debre'nin sancakbeyi olmuştur. Aynı zamanda büyük bir tımar ve 5.000 kişilik süvari birliğine sahip olmuştur.[100] İskender Bey'in Debre Sancakbeyi seçilmesiyle birlikte Merkez Jupa'da Türk tarihi başlamıştır. Çünkü Türklerle İskender Bey'in Kocacık yöresindeki savaşları, İskender Bey'in sancakbeyi seçilmesinden sonra olmuştur.[101]

1443 yılında Niş Muharebesinde Osmanlı Ordusunun Macar Ordusuna yenildiğini görünce II. Murad'a başkaldırmış ve kaçmıştır. Doğrudan Akçahisar'a giderek sahte bir fermanla sancakbeyi olduğunu ilan etmiş ve Akçahisar Kalesini ele geçirmiştir. Bölgede hatrı sayılır sayıda kaleyi ve geniş toprakları hakimiyetine almıştır. İslamiyeti reddettiğini ve ailesi ile ülkesinin intikamını almak için başkaldırdığını ilan etmiştir. Ailesine ait çift başlı kartal olan kızıl bayrağı ayaklanmanın sembolü seçmiştir. 1444'te Arnavut prenslerini bir araya getirerek Leş Birliğini kurmuştur. 1468 tarihine kadar yani ölümüne kadar Osmanlı'nın Arnavutluk'ta yerleşmesine karşı mücadele etmiş ve Osmanlı Devletinin Avrupa'ya ilerleyişinde en büyük engel olmuştur.[102]

İskender Bey'in Türklerin saldırılarına karşı elverişli olmayan kuzey Arnavutluk'a bağlı Aşağı Debre ile Yukarı Debre'de (Merkez Jupa ve çevresi) yerleşmeleri bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin biri de Kocacık'ta yer almaktadır. Kocacık, topografyası ile o günün koşullarında ordulara yeterli hareket kabiliyeti vermediğinden özellikle İskender Bey tarafından bir yerleşim birimi olarak seçilmiştir.[103] Debre, Ohri, Struga ve Arnavutluk'a uzanan birçok tarihi yol üzerinde hakim konumuyla korunaklı kale vazifesi görmüştür.

[100] Uzunçarşılı, İ.H. "*Osmanlı Tarihi*" cilt I, TTK Yay. 10. Baskı, s.209, Ankara, 2011.
[101] Kartal, N. "*Atatürk ve Kocacık Türkleri*" T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 2.Basım, s.31, Ankara, 2012.
[102] Uzunçarşılı, İ.H. a.g.e. s.209, 2011.
[103] Kartal, N. a.g.e. s.31, 2012.

Osmanlı Türkleri bu yerin önemini kavramakta gecikmemiştir. Çünkü Üsküp yönünden gelip Debre üzerinden güneye ve Arnavutluk'un içerlerine doğru akınlarda bulunacak olan Osmanlı kuvvetlerinin İskender Bey'i devreden çıkarıp buradan geçmesi bir zorunluluk oluşturmuştur. Bu nedenle Kocacık Kalesi'nin alınması önem arz etmiştir. Hatta Balkanlar'ın içlerine doğru yapılacak akınlarda İskender Bey, engel teşkil etmiştir. Bu gerçeği gören Sultan Murad, hiç tereddüt etmemiş, Kocacık Kalesi'ne akın emrini vermiştir. Türklerle İskender Bey arasında tam beş kez savaş yapılmıştır. Bu savaşlar 1443-1448 yılları arasında gerçekleşmiştir. Savaşlar sırasıyla; bugünkü Kocacık ile Evla köyleri arasında kalan Uşisa Sırtları'nda, Kocacık Kalesi altındaki Karakol mevkiinde, Osolnitsa köyü yanında, Breştani köyü altında ve Kocacık'ın Erenler denilen ve Büyük Şehitlik adı da verilen yerde gerçekleşmiştir. Bu savaş yerlerindeki şehitliklere bakıldığında Uşisa sırtlarında 150, Karakol mevkiinde 300, Osolnitsa'da 500, Breştani'de 500, Erenler'de yaklaşık 3.000 şehidin yattığı kolayca fark edilmektedir. Uşisa sırtlarında şehitlerin düştükleri yönde gömüldükleri mezarlıkların baş taraflarının çeşitli yönlerde oluşundan anlaşılmaktadır.[104]

Foto 2.36. Kocacık Kalesi'nin güneyi Erenler Mevki (Büyük Şehitlik) ve periyodik göl oluşum alanı.

İskender Bey, kazandığı bu zaferleri "Hristiyanlığın Müslümanlığa karşı galibiyeti" şeklinde nitelendirmiş ve savaşların yapıldığı Kocacık yöresine kutsal yer gözüyle bakmıştır. İskender Bey, bu zaferleriyle Osmanlı'ya karşı Hristiyanlığın olduğu

[104] Kartal, N. a.g.e. s.32, 2012.

kadar Avrupa'nın ve Avrupalıların da koruyucusu durumuna gelmiştir. 1448 yılında Sultan II. Murad'ın ordunun başına geçmesiyle Kocacık Kalesi yanındaki büyük düzlükte (Erenler-Büyük Şehitlik) son büyük savaş gerçekleşmiştir. Türklerin kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. Yapılan büyük muharebeden dolayı kale etrafı "Koca-ceng" (Kocacık) olarak adlandırılmış ve Sultan II. Murad, tarihe Kocacık Fatihi olarak not düşülmüştür. Sultan II. Murad'ın Arnavutluk akınları için Kocacık Kalesi ve çevresi ileri karakol ve konaklama yeri olarak kullanılmıştır. Buraya iskan edilenler hem devletin ileri karakolunda görev görecek hem de çevredeki Hristiyanları Müslümanlaştırmakta etkin rol oynayacak Türklerden oluşmuştur. 16. yy'ın ilk yarısında Büyük Papradnik, Küçük Papradnik, Jitineni, Balantsi ve Broştitsa köylerinin bir bölümü Hristiyanlığı terk ederek Müslümanlığa geçmiştir. Kimi Makedonlar Türkçe'yi dahi benimseyerek zaman içinde kendilerini Türk saymışlardır. Müslümanlığı kabul eden Makedonlar, Türklerin tüm gelenek ve göreneklerini de almışlardır. Günümüzde kendileri "Makedonca konuşan Torbeşleriz." ifadelerini kullanmaktadırlar. Bu, Türklerin Müslüman Makedonları Türk saymamasından kaynaklanmaktadır.[105] 16. yy'da köylerde İslamiyet'in yayılışı hızlanmıştır. 17. ve 18. yy'larda ise müslüman nüfusu daha da artarak toplam nüfusun dörtte üçünü meydana getirmiştir.[106]

1448 yılından 1912 yılına kadar yaklaşık beş asır (464 yıl) boyunca Merkez Jupa ve çevresinde yöre halkı refah ve huzur içinde yaşamıştır. Bu süreçte yollar, köprüler, pazar yerleri, yönetim binaları, camiler, okullar ve birçok yapı inşa edilmiştir. Kültürel farklılıklar bölgenin zenginleşmesini sağlamıştır. Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçi duygular, Balkan Savaşları neticesinde ortaya çıkan otorite boşluğu ve Osmanlı ordusundaki bozulmalar sonucunda bölgede yaşayan Türk ve Müslüman ahali korumasız bir halde kalmış ve adeta hedef konumuna gelmiştir. Nitekim Merkez Jupa'da Elevtsi köyünde 1913 yılında vuku bulan katliam tarihe bayram namazı kılan 40 Türk'ün Hristiyan çetelerce katledilmesi olarak geçmiştir. Bu durum Türkleri uzun yıllar boyunca elleri tetikte yaşamak zorunda bıraksa da nihayi çözüm göç (Balkanların makus talihi) olmuştur. Fakat şunu da bilmek gerekir ki Merkez Jupa'da asırların verdiği komşuluk ve Müslüman kardeşliği milliyetçi duyguların öne geçmesine müsaade etmemiştir. Merkez Jupalılarla yapılan röportajlarda belediye sınırları

[105] Kartal, N. a.g.e. s.33-34, 2012.
[106] Kiel, Machiel, *Makedonya'da Tarihi Bir Şehir Debre*, TDV İslam Ansiklopedisi 2. Basım Ek-1. Cilt s.311-313, Ankara 2020.

içerisindeki köyler arasında günümüze kadar herhangi dini veya milli çatışma yaşanmadığı belirtilmiştir.

Osmanlı yönetiminin sona ermesiyle bölgede 1912 ve 1913'de patlak veren Balkan Savaşları ve 1915'de başlayan I. Dünya Savaşı Balkan coğrafyası için yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Binlerce Müslüman katliama maruz kalırken bir kısmı bölgeden ayrılmak zorunda kalmış veya savaşların ardından Türkiye'ye göç etmiştir. Netice olarak 19. yy'ın sonlarına doğru kadim bir Türk yerleşmesi olan Kocacık, 500 haneden 1978 yılında 14 haneye kadar düşmüştür.

Debre vilayetine bağlı olan Merkez Jupa köyleri, önce Sırp Krallığı'na, ardından Yugoslavya'ya geçmiştir. 1913'te Sırp yönetimine karşı gerçekleştirilen Ohri-Debre isyanı yerel halkın ciddi memnuniyetsizliğinin bir göstergesi olmuş fakat isyan sonuçsuz kalmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Debre önce İtalyan ordusu (Nisan 1941 - Eylül 1943) ve İtalyanlar'ın geri çekilmesiyle Alman ordusunca işgal edilmiştir. Ağustos 1944'te ağır bir çatışmanın ardından Arnavutlar Almanlar'ı geri püskürtmüştür. Savaştan sonra Arnavutluk ve Yugoslavya komünist yönetimi altında iken Debre ve Merkez Jupa köyleri Yugoslav yönetimine teslim edilmiştir. Komünist ve ardından sosyalist Yugoslavya yönetiminde Debre ve Merkez Jupa köyleri yeniden toparlanmıştır. 1966-1969 yıllarında elektrik üretmek amacıyla Debre Barajı inşa edilmiştir. Tarihi Gorentsi Köprüsü yerine 1969 yılında modern Melniçan Köprüsü yapılmıştır. Merkez Jupa ve çevresi, XIX. yy'da Osmanlı idaresi altında bulunduğu son dönemlerdeki büyüklüğüne tekrar kavuşmuştur. Bölge modernleşmiş ve birtakım sanayi faaliyetleri başlamıştır.[107]

Foto 2.38. Yugoslavya'da 1969 yılı Melniçan Köprüsü yapımı.

Foto 2.37. Günümüz Melniçan Köprüsü.

[107] Kiel, Machiel, a.g.m. s. 311-313, 2020.

Osmanlı zamanında Debre kazası olan Merkez Jupa, 1952'den 1996'ya kadar da Debre Şehri'nin Debre Jupası olarak anılmıştır. Bölgede 1950-1955 yıllarında Bayramovtsi, Balantsi, Broştitsa, Büyük Papradnik, Gorenci, Jitineni, Küçük Papradnik ve Pareşi köylerini kapsayan Balanci Belediyesi oluşturulsa da 1996'ya kadar bölge Debre Jupası olarak devam etmiştir. 1996'da Merkez Jupa Belediyesi kurulmuştur. 2004'te yapılan bölgesel çalışmalarda bütünlüğünü koruyan birkaç belediyeden biri olmuştur. Türklerin çoğunlukta olduğu ve kurulduğu tarihten günümüze yönetiminde Türk yöneticilerin olduğu bir belediye haline gelmiştir.

2.2.2. Nüfus Özellikleri

Merkez Jupa nüfusu 2002 verilerine göre 6.519 kişi olup bunun 5.226'sını Türkler, 814'ünü Makedonlar, 454'ünü Arnavutlar oluşturmaktadır.[108] 2021 verilerine göre Merkez Jupa nüfusu 3.720 kişi olup bunun 2.899'u Türk, 236'sı Makedon ve 187'si Arnavut'tur. Nüfusun cinsiyet yapısını; toplam 3.720 kişiden 1.842'si erkek, 1.878'i kadın nüfusu oluşturur. Aşağıda verilen tabloya göre Merkez Jupa'da yerleşik nüfusun % 78'ini Türkler, % 6'sını Makedonlar ve % 5'ini Arnavutlar teşkil etmektedir. Sayımlarda Merkez Jupa'da Vlasiki, Yukarı Melniçan, Evla, Koçişta, Osolnitsa ve Pareşi köylerinde yaşayan olmadığı için kayıtlara boş yerleşim yeri olarak geçmiştir.[109]

Tablo 2.6. Merkez Jupa Belediyesi 2021 Nüfus Verilerine Göre Etnik Dağılım

Belediye/Etnik Grup	Yerleşik ve Yerleşik Olmayan Toplamı			Yerleşik Nüfus			Yerleşik Olmayan Nüfus		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Merkez Jupa	**6 155**	**3 211**	**2 944**	**3 720**	**1 842**	**1 878**	**2 435**	**1 369**	**1 066**
Makedon	469	257	212	236	114	122	233	143	90
Arnavut	453	242	211	187	93	94	266	149	117
Türk	4 795	2 500	2 295	2 899	1 449	1 450	1 896	1 051	845
Roman	2	1	1	-	-	-	2	1	1
Ulah	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sırp	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boşnak	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Diğerleri	70	38	32	42	20	22	28	18	10
Bilinmeyen	11	8	3	1	1	-	10	7	3
İdari Makamlarca Bilgileri Verilen Kişiler	354	165	189	354	165	189	-	-	-

Kaynak: THE STATE STATISTICAL OFFICE, "Dame Gruev" - 4, Üsküp, 2022.

[108] THE STATE STATISTICAL OFFICE, "Dame Gruev" - 4, Üsküp, 2010.
[109] THE STATE STATISTICAL OFFICE, "Dame Gruev" - 4, Üsküp, 2022.

Yakın geçmişe bakacak olursak 1954 kayıtlarında Merkez Jupa Bölgesi'nde Ortodoks ve Müslüman Makedonların, Müslüman Arnavutların ve Müslüman Türklerin bir arada yaşadığı görülmektedir. Merkez Jupa'da toplam 202 aile, 1024 hane ve 5.517 kişi kayıtlara geçmiştir. Bunun % 60'ını Türkler, % 20'sini Müslüman Makedonlar, % 10'unu Ortodoks Makedonlar, % 8'ini Arnavutlar ve % 2'sini diğer etnik gruplar oluşturmuştur. Bu kayıtlara göre Müslüman Türkler Kocacık, Novak, Breştani, Yukarı Elevtsi, Evla, Dolgaş, Osolnitsa ve Pralenik köylerinde; Müslüman Makedonlar Broştitsa, Rekovtsi, Koçişta ve Papradnik'te; Ortodoks Makedonlar Pareşi'de; Ortodoks ve Müslüman Makedonlar Jitineni ve Gorensi'de; Arnavutlar Balantsi'de çoğunluğu oluşturmuştur.[110]

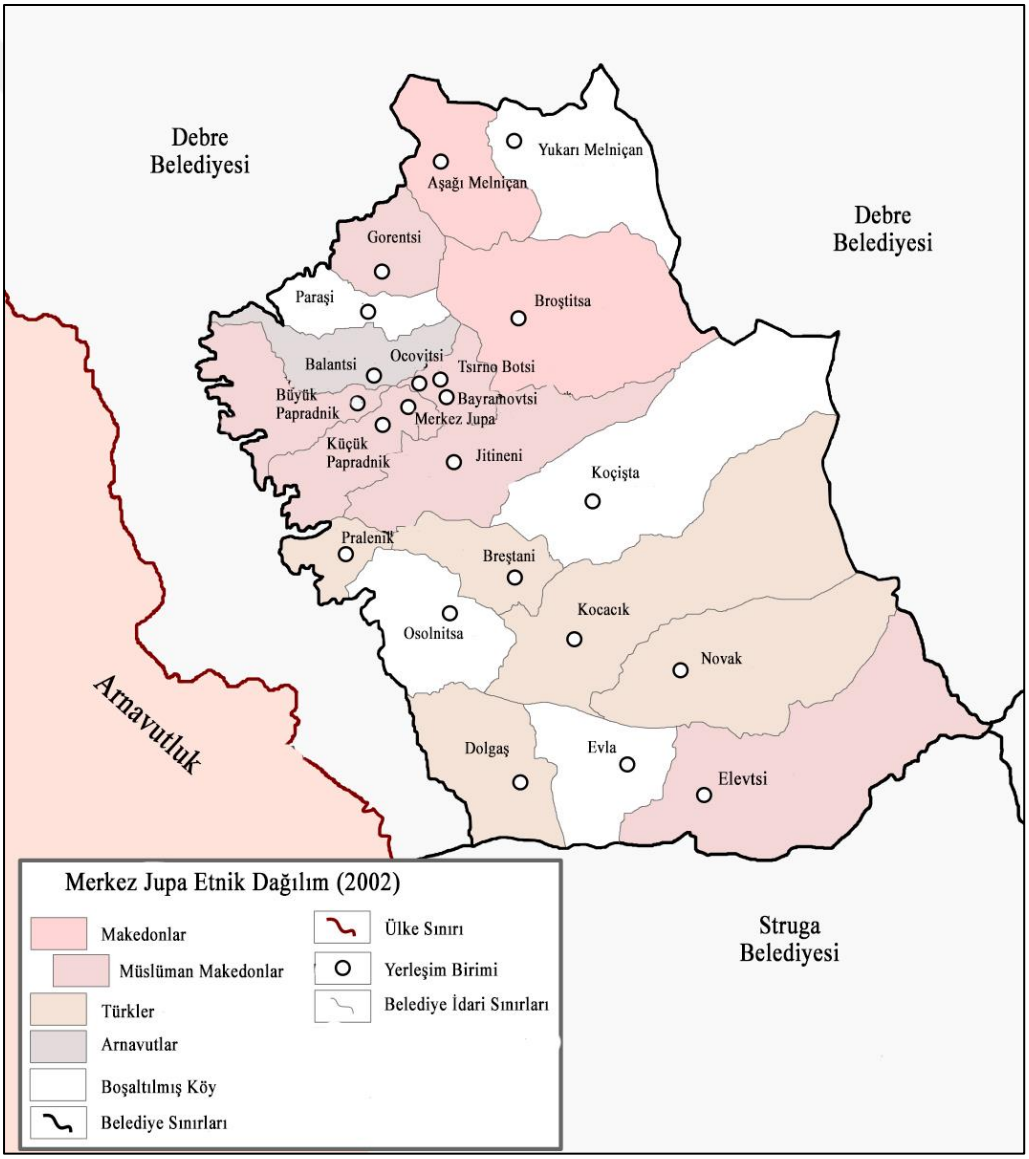

Şekil 2.19. 2002 Nüfus Verilerine Göre Merkez Jupa Belediyesi Etnik Dağılımı

[110] Selim Mersikovski, a.g.e. s.27, 2013.

20. yy'da yaşanan göçler ile birlikte Merkez Jupa'nın nüfusunda ciddi azalmalar görülmüştür. Bu azalmalar ile birlikte bazı köyler terkedilerek yöre halkının bildiği ve isimleri kayıtlarda geçen yerleşimler haline gelmiştir. Bu köyler ile birlikte Merkez Jupa'nın etnik dağılımında 1954 yılındaki verilerin genel olarak 2002 verilerini desteklediği anlaşılmaktadır. Fakat 2002 ile 2021 nüfus verileri karşılaştırıldığında Merkez Jupa'nın etnik dağılımında değişimler görülmektedir. Bu etnik değişimler özellikle göçler ve belediyeleşme süreciyle günümüzde merkezi konumdaki köyler ve çevresi için gerçekleşmiştir. Türk, Makedon ve Arnavut ailelerin birlikte yaşadığı bu köylerdeki etnik değişim şekil 19 ve şekil 20'de verilen haritalar karşılaştırıldığında görülmektedir.

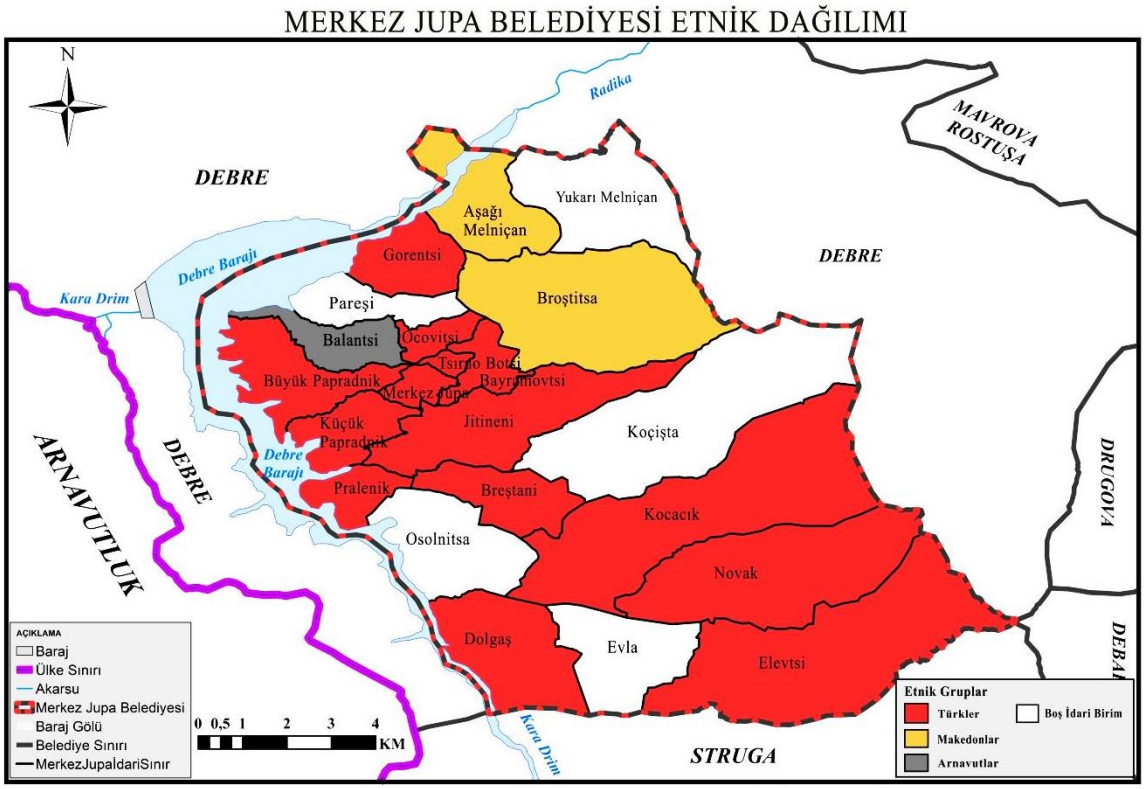

Şekil 2.20. 2021 Nüfus Verilerine Göre Merkez Jupa Belediyesi Etnik Dağılımı

2.2.3. Osmanlı Sonrası Bölgeden Göç

Türklerin bölgeden göçleri Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilişinin ardından geçen kısa sürede kendini göstermiştir. Avrupa'da olanlar Balkanlar'ı saran milliyetçilik fikirleri sadece Balkanlar ve Avrupa'nın değil, bütün dünyanın evrensel bir savaşa doğru sürüklendiğini göstermiştir. 1911 yılında Balkan Savaşları bölgenin

sırasıyla Sırp, İtalyan ve Bulgar işgaline uğramasına sebep olmuştur. Artan yokluk ve hastalıklar bu dönemde Anadolu'ya göçü zorunlu hale getirmiştir.

Merkez Jupa'da kalanlar 1925-1956 yılları arasında parça parça Türkiye'ye gelmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin özellikle Kocaeli, Adapazarı, Akyazı, Karbıçak köyü, Adapazarı'nın Serdivan köyü, İzmit'in Akmeşe nahiyesi, İstanbul'un Fatih-Beşiktaş-Eyüp semtleri, Bursa, İnegöl, İnegöl'ün Cerrah köyü, Ankara, İzmir, Menemen, Bergama, Tekirdağ, Muratlı, Muratlı'nın Sırt köyü, Isparta, Manisa ve Manisa'nın Koldere köyü gibi yerlerine iskan edilmişlerdir. Böylece 500 yıla yakın bir süre önce Anadolu'dan istekle ve Osmanlı Devleti'nin öncü gücü olduklarının bilinciyle gittikleri Merkez Jupa'da, Anadolu Türklüğünü onur ve gururla temsil ettikten sonra iç burukluğu içinde Anadolu'ya dönmüşlerdir. Şu kadar ki, Balkanlara gidiş güçlü olmanın doğal sonucu iken, Anadolu'ya dönüş bir yıkılışın kanıtı olmuştur.[111]

1938 yılında Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan Göç Anlaşması'na göre Türk dili ve orijini olanlar ve Türk Kültürüne sahip Yugoslavya Müslümanları göç etme hakkına haiz olmuşlardır.[112] Bunun sonucunda Yugoslavya'dan Türkiye'ye sadece Osmanlı zamanında iskan edilen Türkler göç etmemiş, Arnavutlar, Boşnaklar ve Torbeşler (Pomak) de göç edenler arasına girmiştir. Bu sebeple günümüzde Müslüman Makedon ve Arnavut ailelerin Türkiye'de adı verilen yerlerde akrabalarının yaşadığı görülmektedir. Broştitsa, Balansi, Gorentsi, Büyük Papradnik, Küçük Papradnik, Merkez Jupa, Jitineni gibi Müslüman Makedon ve Arnavut ailelerin olduğu köylerde günümüzde Türkiye ile olan bağlarının kuvvetli olduğu görülmektedir.

Yugoslavya zamanında 100 dekardan büyük toprak sahibi olanların topraklarına el konulması, işçilere ideolojik ayrım yapılması, verginin takdire tabi oluşu sebebiyle Türklerin yüksek oranda vergiye tabi tutulması, kıyafetlere ve özellikle kadınların örtülerine müdahale edilmesi, okullarda komünist propaganda yapılması, slavlarla zorunlu evliliğin getirilmesi, dini tatillere hürmetsizlik yapılması, camilerin kapatılarak depo, işyeri vb. olarak kullanılması ve dini mekteplerin kapatılması gibi meselelerle yoğun göçler başlamıştır.[113] Bu göçlerin yönü 1970'lere kadar yoğun olarak Türkiye şeklinde gerçekleşse de 1980'den sonra yakın Avrupa ülkelerine (Almanya, Avusturya, İtalya, İsviçre, Hollanda, Belçika) doğru kayma olmuştur. Bu kaymanın sebepleri

[111] Kartal, N. a.g.e. s.39, 2012.
[112] Baklacıoğlu, Nurcan Özgür, *Dış Politika ve Göç, Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1992-1990)* s.457, İstanbul 2010.
[113] Ağanoğlu, Y. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç*, İz Yay. S.380, İstanbul, 2017.

arasında özellikle o döneme ait istikrarlı Türkiye politikasının yürütülememesi ve Avrupa ülkelerinin işçi talebi yatmaktadır.

1992'de Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla göçler tamamen İtalya, Almanya, Avusturya, İsviçre şeklinde gerçekleşmiştir. Fakat günümüz göç hareketliliği geçmişte izlenen politikalar gibi Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin etnik ve dini duygulara zarar vermesinden kaynaklanmadığı ekonomik sebeplere dayandığı şeklinde ifade edilebilir.

2.2.4. Yerleşim Birimleri ve Yerleşim Özellikleri

Merkez Jupa Belediyesi, Kuzey Makedonya'nın Güneybatı Bölgesinde Stogova Dağı'nın batı cephesinde Stogova Zirveleri ile Debre Gölü arasında 111 km^2'lik bir alana yayılım göstermektedir. Belediyenin 22 yerleşim birimi bulunmaktadır. Kuzeyden güneye doğru bu yerleşim birimleri: Yukarı Melniçan, Aşağı Melniçan, Gorentsi,

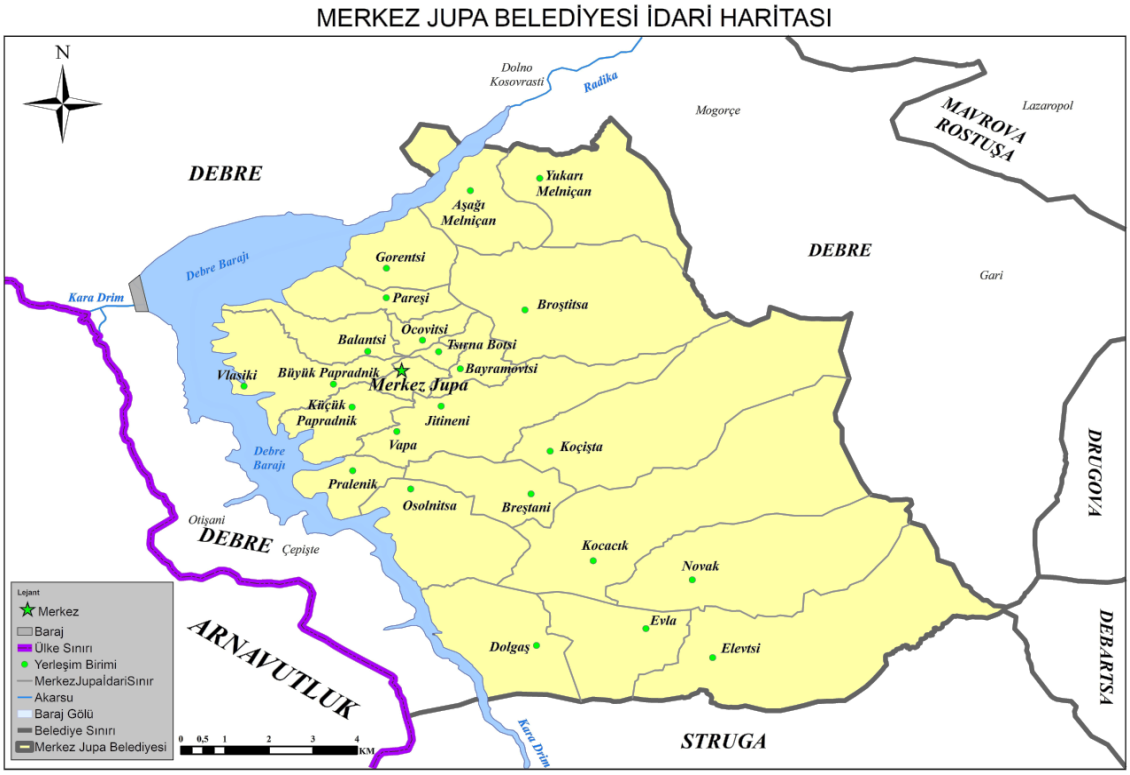

Şekil 2.21. Merkez Jupa Belediyesi Yerleşim Birimleri

Pareşi, Balantsi, Broştitsa, Ocovtsi, Büyük Papradnik, Tsırno Botsi, Bayramovtsi, Merkez Jupa, Küçük Papradnik, Jitineni, Koçişta, Pralenik, Osolnitsa, Breştani, Kocacık, Novak, Dolgaş, Evla, Elevtsi'dir. Bu yerleşim birimlerinden Yukarı Melniçan,

Pareşi, Osolnitsa, Koçişta ve Evla'da yerleşik nüfus bulunmamaktadır ve terkedilmiş köylerdir. Bunun yanı sıra kayıtlarda geçip Merkez Jupa idari haritasında başka köylere dahil edilen yerleşimler de mevcuttur. Bunlara örnek olarak Vlasiki Büyük Papradnik'e, Vapa Jitineni'ye Rekovtsi Broştitsa'ya dahil edilen eski yerleşimlerden bazılarıdır. Bu eski yerleşim birimlerinde veya terkedilmiş köylerde kayıtlara geçen nüfus bulunmasa da bazı ailelerin yakın tarihte eski yerleşim alanlarına yerleştiği görülmüştür. Vapa ve Pareşi köyleri buna örnektir. Buradaki ailelerin nüfus bilgileri yakın köylerde geçmektedir.

Merkez Jupa'da Türklerin çoğunlukta olmasının yanı sıra tarihte Türklerin yerleştiği alanlar ekonomik faaliyet hayvancılık olduğundan yüksek kesimler olmuştur. Özellikle yüzyıllarca Stogova yaylaları Türkler için yurt olmuştur. Belediye idari haritasında Türklerin yerleştiği ve Türkçe'nin konuşulduğu alanlar Yukarı Jupa olarak adlandırılmıştır. Yukarı Jupa'ya giren yerleşim yerleri Koçişta, Kocacık, Novak, Elevtsi, Evla, Dolgaş, Osolnitsa, Pralenik ve Breştani'dir. Bu yerleşim birimlerinde muhakkak Türkçe bilen birilerine rastlamak mümkündür. Özellikle yeni nesilin derslerini Türkçe üzerine alıyor olması buradaki Türklüğün korunmasında önemli katkı sağlamaktadır. Aşağı Jupa'da da yaşayan birçok Türk'ün olduğu görülmektedir. Fakat Türkçe varlığını burada oluşturamamıştır.

Türklerin tarihte yer tutması 14. yy'ın sonlarına dayanmaktadır. 15. yy'ın ortalarında İskender Bey ayaklanması sırasında Türk askerleri Kocacık'ı fethettiğinde Türk aileleri ve akrabaları ilk olarak Kocacık'a iskan edilmiştir. Yaz aylarında ise Stogova yaylalarına çadırlar kurarak hayvanlarını otlatmak için göçebeliklerine devam etmişlerdir. 17. yy sonları ve 18. yy başlarına doğru Türk ve Makedon ailelerin köy değiştirdikleri görülmektedir. 18. yy'ın ortalarına doğru Novak köyüne yerleşmeler başlamıştır. Buna en büyük etken Debreli hırsızların ve Arnavutluk sınırlarından gelen Arnavutların ailelere zarar vermesi gösterilmektedir. Bu zarar verme ya soygun ya cinayet ya da tarlaya el koyma şeklinde gerçekleşmiştir. 19. yy'ın ortalarına kadar Türkler Kocacık, Novak ve Elevtsi (Elessa) köyleri etrafında yerleşmiş veya yer değiştirmiştir.[114]

[114] Selim Mersikovski, a.g.e. s.40, 2013.

Foto 2.39. Elevtsi (Elessa) Köyü

Merkez Jupa'da evler Osmanlı zamanından 1991'e kadar "Yer Evi" adı verilen eski evlerden oluşmuştur. Bu evler kaba taştan örülmüş duvarlardan oluşmaktadır. Evlerin üst kısmı suya batırılmış samandan yapılmıştır. Daha sonra 1950'lerde "Türk Kiremidi" adı verdikleri pişirilen kiremitlerle evlerin çatıları yapılmıştır. Evlerin harman yeri adı verilen avluları da mevcuttur.[115] Özellikle killi toprağın pişirilmesi ile yapılan kerpiç evler 20. yy'ın ortalarında bölgede yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Gorentsi, Pareşi'de ve birçok akarsu yatağından çıkarılan killi toprak yapı malzemesi olarak kullanılsa da günümüz Merkez Jupa'sında 21. yy'da gurbetçilerin getirdiği sermaye ile modern evler eski evlerin yerini almıştır. Merkez Jupa, Gorentsi, Ocovitsi, Küçük Papradnik, Büyük Papradnik, Merkez Jupa, Jitineni çevresinde modern bahçeli iki katlı yapılar şeklindedir. Yine de zamana karşı duran toprak evlere köylerde rastlamak mümkündür. Bunların yanı sıra yer yer köylerde serenderler de görülmektedir. Arazi çalışmaları sırasında yüzyüze görüşme yapılan kişilerden toprak evlerin çok yakın zamana kadar içinde yaşamak için kullanıldığı şimdilerde yıkılarak yerine betondan evler yapıldığı veya ahır olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Ama günümüzde hala bazı ailelerin ekonomik durumunun el vermemesi sebebiyle bu evlerde tadilat yaparak ve toprak duvarları harç ile kapatarak içerisinde yaşadıkları görülmüştür. Bu ailelerin gurbete gitmediği geçimlerini ormandan veya hayvancılıktan sağladığı ifade edilmiştir.

[115] Selim Mersikovski, a.g.e. s.40, 2013.

Foto 2.40. Merkez Jupa'da yapılarda kullanılan malzeme killi toprak, taş ve beton şeklindedir. Modern yapılar merkez ve çevresindeki köylerde yoğunken diğer köylerde toprak evler dikkati çekmektedir.

Yerleşim yerlerinde Merkez Jupalıların kendi evlerini bizzat kendilerinin inşa ettikleri, taşlara geometrik biçimler verdikleri ve neredeyse her evin bahçesinde harç karma makinası olduğu görülmüştür. Bunun tarihte çokça yer tutan bölgede ün yapmış Debreli inşaat ve ahşap ustalarına dayandığı ifade etmek yerinde olacaktır. Özellikle Osmanlı dönemi ve Yugoslavya Federasyonu zamanında buna benzer zanaatlar bölgede ün yapmış ve ekol haline gelmiştir. Günümüzde yöredeki insanların hem gurbette hem de Merkez Jupa ve çevresinde inşaat üzerine zanaatlarını konuşturdukları söylenebilir. Hatta İtalya'da ünlü inşaat firmalarının buradan İtalya'ya gurbete gitmiş ailelere ait olduğu söylenilmektedir. Bunun için tarihe not edilen söz "İstanbul yıkılsa Debreli ustalar İstanbul'u yeniden inşa eder ama Debre yıkılsa İstanbul Debre'yi inşa edemez." hala bölgede geçerliliğini korumaktadır.

Stogova'nın eteklerinden doğan onlarca kaynak suyu kanallar vasıtasıyla yerleşim yerlerinden geçirilerek bahçeleri sulamak amacıyla kullanılmaktadır. Sokak aralarından caddelerden yürürken su şırıltılarını duymak Türkiye'nin Karadeniz eteklerinde kurulu köylerini hatırlatmakta ve insanların içine huzur vermektedir. Her köyde her caddede çeşme bulmak Merkez Jupa'da mümkündür.

Foto 2.41. Merkez Jupa'da her köyde su kanallarına ve çeşmelere rastlamak mümkündür.

Yerleşme dokusu arazinin çoğu yerde engebeli olmasına karşın dağınık şekilde görülmemekte hatta sırtlar etrafında toplu yerleşmeler şeklinde dikkat çekmektedir. Yerleşme düzenlerinde tarihte yaşanan birçok çatışma ve savaş birlikteliği doğurduğu görülmüştür. Hatta bu durum Makedonları, Arnavutları ve Türkleri birbirine kaynaştırmıştır. Yerleşmelerde farklı etnik grup çoğunlukta olsa dahi tarlalarda iş yaparken kültürel etkinliklerde veya düğünlerde baskı söz konusu olmamıştır. İlber Ortaylı'nın Kuzey Makedonya için bahsettiği karışık dondurma benzetmesine ilaveten bir külah olmanın Merkez Jupa vatandaşı için her alanda geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Aynı zamanda belediye başkanından alınan bilgi doğrultusunda yerleşimlerin imar planı gözetilmeden yapıldığı özellikle Aşağı Jupa'da birliktelik ve

komşuluk esasıyla düzen içinde yerleşildiği görülmüştür. Bu durum Yukarı Jupa'da eğimin verdiği zorluklara göre kademeli şekilde gerçekleşmiştir. Genel olarak yapılaşmaların resmi yola ve akrabalıklara göre yapıldığını söylemek yerinde olacaktır.

Foto 2.42. Yola ve akrabalıklara göre yapılan yapılaşma düzeni

Yerleşmelerin alt ve üst yapı hizmetleri belediye bütçesinin yettiği yere kadar sağlanmaktadır. Belediye bütçesi hizmetler konusunda yetersiz kalmaktadır.[116] Belediyenin su şebekesinin Türkiye Cumhuriyeti'nin gönderdiği hibe ile yapılmış olması bu durumu destekler niteliktedir. Kaldı ki hala şebekede yaşanan aksaklıklar görülmektedir. Bu durum arazi çalışmaları için bölgede kaldığımız süre boyunca özellikle gurbetçilerin dinlenmek, ziyaret, düğün, kına, sünnet gibi maksatlarla her yıl geldiği yaz aylarında su kesintisi şeklinde kendini göstermektedir. Yerleşmelerde köy sakinlerin kendilerine çöp alanları belirlemek zorunda kalmaları bütçe endeksli yapılan hizmetlerin kısıtlılığını gün yüzüne çıkarmaktadır.

Foto 2.43. Belediye Merkezi Yerleşim Alanı

[116] 2021 yılı verilerine göre Merkez Jupa Belediyesi bütçesi 113.656.000 Den.'dir. Yıllık bazda giderler 122.827.000 Den'i bulmuş ve gelir gider dengesi finansal desteklerle kapatılmıştır.

Merkez Jupa Belediyesi ile Türkiye'nin bazı belediyeleri arasında kardeş şehir protokolü imzalanmıştır. Yalova'nın Altınova Belediyesi, Ankara'nın Keçiören Belediyesi, İstanbul'un Esenler Belediyesi, Tekirdağ'ın Muratlı Belediyesi, Samsun'un Havza Belediyesi, İzmir'in Buca Belediyesi kardeş belediyelerden bazılarıdır. Yürütülen kardeş şehir protokolleri genel olarak;

- Şehirlerimiz arasında kültürleri bir olan ve uzun süre ayrı kalmış milletlerin yakınlaşmasını,
- Kardeşlik ve yardımlaşmanın geliştirilmesini,
- Eğitim, kültür, çevre ve ticaret alanlarında deneyim alışverişlerinin gerçekleştirilmesini,
- Şehirlerarasında ortak örf, adet, gelenek ve manevi bağların kuvvetlendirilmesini,
- Ortak bir geçmişi ve tarihi olan iki kentin halkının bu ortak kültürel miraslardan faydalanması için çalışmalar yapılmasını amaçlamaktadır.

Nitekim bu çerçevede merkezi alanlarda ve sosyal alanlarda Muratlı, Esenler ve Bursa Belediyeleri'ne ait piknik masaları, kamelyalar ve çöp kovaları dikkat çekmektedir.

2.2.4.1. Merkez Jupa

Belediyenin köyü ve idari merkezidir. Jupa kelimesi Slav kökenli olup Sırpçada ılıman mikro iklime sahip kışın aşırı soğuklardan korunaklı yer anlamına gelmektedir.

Foto 2.44. Merkez Jupa'da Bazı Ticaret ve Kamu Alanları

Merkez ifadesi ise civar köylerden gelenlerin toplandığı yer anlamıyla bağdaştırılmıştır. Merkez Jupa, belediye sınırları içerisinde konumsal olarak da merkezi noktada yer alıp topografik olarak batıya doğru hafif eğimlidir. Köyün ortalama rakımı 750 m'dir.

Foto 2.45. Merkez Jupa'da Bazı Ticaret ve Kamu Alanları

Merkez Jupa'nın tam ortasından R2249 numaralı bölgesel karayolu geçmektedir. Belediyenin kentsel gelişimi de bu yol boyunca gerçekleşmektedir. Hristiyanların yaşadığı dönemde Vapa olarak anılan köy 1981'de Müslüman aileler yerleşmeye başladıktan sonra Merkez Jupa olarak yeni bir yerleşim yeri haline gelmiştir.[117] Nüfusun çoğunluğu Makedon Müslümanlardan oluşmakta ancak siyasi ve dini nedenlerden dolayı kendisini Türk nüfusu olarak ifade etmektedirler. 2002 nüfus sayımına göre köyün nüfusu 800 kişi olup bunun 714'ü Türk, 80'i Makedon, 4'ü Arnavut ve 2'si diğer vatandaşlardan oluşmaktadır. 2021 yılı son nüfus sayımına göre köyde 304 Türk, 33 Makedon, 4 Arnavut ve 13 diğer vatandaş olmak üzere 354 kişi yaşamaktadır.[118] Merkez Jupa köyünde veya belediyenin merkezinde herkes Makedonca konuşmaktadır. Burada bulunan kamuya ait yapılar Mustafa Kemal Atatürk İlkokulu (9 yıllık), Ata Lisesi, sağlık merkezi, belediye binası, Yeşil Pazar (kapalı pazar), spor salonu, bir cami ve emniyet teşkilatına ait bir binadır. Muratlı Belediyesi'nin 2014'te hediye ettiği Türk ulusunun nişanesi ve belediye topraklarının Mustafa Kemal Atatürk'ün baba ocağı olduğunu hatırlatan Atatürk Heykeli bulunmaktadır.

[117] Brancoff, *DM Makedonya ve Hristiyan Nüfus*, Paris, 1905, rp. 184-185.
[118] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.

Foto 2.46. Merkez Jupa Meydanı ve Tekirdağ Muratlı Belediyesi'nin Hediyesi Atatürk Heykeli (2023)

2.2.4.2. Büyük Papradnik

Merkez Jupa Belediyesi bünyesindedir. Papradnik kelimesi eğreltiotu anlamına gelmektedir. Rakımı 700 m olan düzlük bir köydür. Köy Geç Antik döneme ait yerleşim yeri olarak bilinmektedir.[119] Köyün yüz ölçümü 3,7 km^2 olup bunun 145 ha alanı işlenebilir, 104 ha alanı orman ve 10 ha alanı otlaklardan oluşmaktadır.[120]

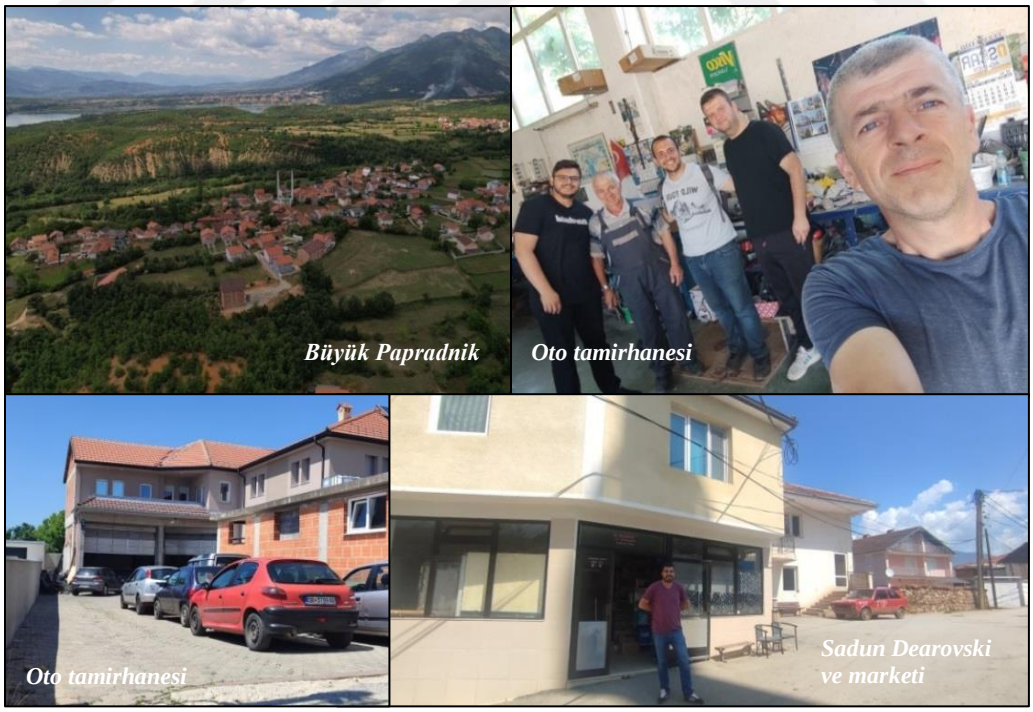

Foto 2.47. Büyük Papradnik Kuşbakışı Görünümü ve Bazı Ticari İşletmeler

[119] Grozdanov, Cvetan; Koco, Dimche; vs. *Makedonya Cumhuriyeti Arkeolojik Haritası*, s.119, Üsküp, 1996.
[120] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.

Büyük Papradnik karışık yapıya sahip olan büyük bir yerleşim yeridir. 2002 nüfus verilerine göre toplamı 840 olan nüfusun 800'ü Türk, 30'u Makedon, 1'i Arnavut ve 10'u diğer etnik unsurlardan teşekkül etmektedir. 2021 yılı son nüfus sayımına göre köyde 329 Türk, 22 Makedon, 11 Arnavut ve 2 diğer olmak üzere toplam 364 kişi yaşamaktadır.[121] Makedon Müslüman köyü olan Büyük Papradnik aynı zamanda Torbeş köyüdür.

2.2.4.3. Küçük Papradnik

Roma döneminden günümüze yerleşim yeri olan Küçük Papradnik, 700 m rakıma sahip düzlük bir köydür. 3 km^2'lik yüz ölçümüne sahiptir. Bunun 140 ha alanı işlenebilir toprak, 80 ha ormanlık ve 70 ha otlaktır. Köyde tarımsal faaliyetler görülmektedir.[122]

Foto 2.48. Küçük Papradnik Köyü Göl Kıyısı

Köyün 2002 verilerine göre nüfusu 753 kişidir. Bunun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturmaktadır. 2021 sayımlarına göre köyde 125 Türk, 5 Makedon ve 39 diğer olmak üzere 169 kişi yaşamaktadır.[123] Büyük Papradnik gibi Küçük Papradnik de Torbeş köyüdür. 2021 yerel seçimlerinde sandıkta kayıtlı seçmen sayısı 936 kişidir.[124] Yerel seçimdeki bu rakamlar köye kayıtlı seçmenlerin çoğunun gurbette yaşadığını kanıtlar niteliktedir.

[121] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[122] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[123] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[124] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).

Foto 2.49. Küçük Papradnik'ten Görüntüler

2.2.4.4. Bayramovtsi

Merkez Jupa Belediyesi'nin orta kesiminde yer almaktadır. 1965'e kadar Balansi'nin bir mahallesi konumunda iken ayrı bir köy statüsü kazanmıştır. Köyün adı ilk kez 19. yy'da anılmaktadır. Adı Bayram ailesinden gelmektedir. Rakımı 860 m olan dağlık bir köydür. Debre'ye olan uzaklığı 10 km'dir. Komşu Ocovtsi ve Tsırno Botsi köylerinin alanıyla beraber 1,7 km^2'lik yüz ölçümüne sahiptir. Bu yüz ölçümün 64 ha alanı otlak, 61 ha alanı orman ve 30 ha alanı ise işlenebilir topraktan oluşmaktadır.[125]

Foto 2.50. Bayramovtsi Köyü Genel Görünümü

Bayramovtsi yerleşimde büyük değişiklikleri olmayan küçük bir köydür. 1961 yılında 241 ve 1994 yılında 257 nüfuslu olan köyün nüfusu 2002 yılında 177'ye

[125] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.

düşmüştür. Bayramovtsi köyünde nüfusun tamamına yakını Türk'tür. 2021 yılı sayımına göre 81'i Türk ve 2'si Arnavut olmak üzere 83 kişi yaşamaktadır.[126] 2021 yerel seçimlerinde sandıkta kayıtlı toplam 326 seçmen bulunmaktadır.[127] Seçmen sayısına göre köye kayıtlı nüfusun çok büyük bir kısmı gurbette yaşamaktadır.

Foto 2.51. Bayramovtsi Köyünden Görüntüler

2.2.4.5. Jitineni

Antik dönemde ve Ortaçağ zamanında yerleşim yeri olarak kullanılmıştır.[128] 850 m rakımlı bir dağ köyüdür. 7 km^2'lik yüz ölçümü ile 115 ha işlenebilir tarım arazisine, 265 ha otlak alana ve 180 ha ormanlık alana sahiptir.[129] Debre'ye olan uzaklığı 11 km'dir. Köyün geçimi tarım ve hayvancılık üzerine kuruludur. Köyde bir sağlık ocağı bulunmaktadır. 2002 verilerine göre 536 olan nüfusun tamamı Türk'tür. 2021 verilerine göre 224 Türk ve 2 Makedon olmak üzere 226 kişi yaşamaktadır.[130] 2021 yerel

[126] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[127] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[128] Grozdanov, Cvetan; Koco, Dimche; vs. *a.g.e.* s.119, 1996.
[129] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[130] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.

seçimlerinde Jitineni sandığında 510 seçmen kayıtlara geçmiştir.[131] Seçmen sayısına göre köye kayıtlı nüfusun çok büyük bir kısmı gurbette yaşamaktadır.

Foto 2.52. Jitineni Köyü Kuşbakışı Görünümü

1954 araştırmalarına göre Ortodoks Makedonlar tamamen bu köyden Sofya, Manastır, Kavadarci, Filibe gibi yerlere göç etmişlerdir.[132] Vapa adı verilen eskiden Ortodoks Makedonların yerleşim yeri olan köy bölge düzenlemeleri ile Jitineni köyüne dahil edilmiştir. Yerleşim yeri gür ormanlık alanın içinde kalmıştır. Eski bir ortodoks kilisesi bulunmaktadır. Günümüzde Vapa, bir Türk ailenin yaşadığı ve bu ailenin canlılık kattığı eski yerleşim yeri haline gelmiştir. Yaz aylarında Makedon Ortodoks aileler tarafından Ortodoks kilisesine ziyaretler de söz konusudur.

Foto 2.53. Jitineni Köyünden Görüntüler

[131] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[132] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).

2.2.4.6. Balantsi

Merkez Jupa Belediyesi'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Köyün adı ilk kez 19. yy'da 'Denge' olarak kayıtlara geçmiştir. Bu isim Balan adında (Baldovin, Bratislava, Bratoljub, Blagomir) isimlerle ilişkilidir. Balantsi, bal(a) kavramının eski Makedon dilinde yaşayan ağaç anlamı taşıdığı ifade edilmektedir.[133] Engebeli arazi üzerine kurulu olan köyün rakımı 735 m'dir. Debre'ye olan uzaklığı 9 km'dir. 3 km^2'lik yüz ölçüme sahip olan Balantsi köyü 156,8 ha ormanlık alandan, 86 ha işlenebilir tarım arazisinden ve 31 ha otlak alandan oluşmaktadır.[134] Bundan dolayı bölgenin gelişmiş bir tarımsal etkisi yoktur.[135] 2002 nüfus verilerine baktığımızda 432 kişinin yaşadığı bunların 422'si Arnavut, 9'u Makedon ve 1'i diğer olarak geçmektedir. 2021'deki son nüfus sayımlarında 149'u Arnavut, 4'ü Türk ve 12'si diğer olmak üzere toplam 165 kişi yaşamaktadır.[136] 2021 yerel seçimlerinde 489 seçmen sandıkta kayıtlı görülmektedir.[137] Seçmen sayısına göre köye kayıtlı nüfusun çok büyük bir kısmı gurbette yaşamaktadır. Bu durum Merkez Jupa'daki bütün köyler için geçerliliğini korumaktadır.

Foto 2.54. Balantsi Köyü Kuşbakışı Görünümü

[133] Ivanova, Olga. *R'deki nüfuslu yerlerin adları sözlüğü*, Makedonya, s.32, Üsküp 2014.
[134] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[135] Panov, Mitko. "*Makedonya Cumhuriyetindeki köylerin ansiklopedisi: coğrafi, demografik ve tarımsal özellikler*", s.17, Üsküp.
[136] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[137] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).

Foto 2.55. Balantsi Köyünden Görüntüler

2.2.4.7. Ocovitsi

Balantsi köyünün bir mahallesi konumunda iken 1965'te ayrı bir köy statüsü kazanmıştır. 850 m rakıma sahip bayırlık bir köydür. Çevre köylerde yaşayanların dediğine göre Ocovtsi adı 'Hocanın yeri' anlamından türetildiği iddia edilmektedir. Komşu Bayramovtsi ve Tsırno Botsi köylerinin alanıyla beraber 1,7 km^2'lik yüz ölçüme sahiptir. Bunun 64 ha alanını otlaklar; 61 ha alanını ormanlar; 30 ha alanını ise işlenebilir tarım arazisi oluşturmaktadır.[138] Debre'ye 9 km uzaklıktadır. 2002 verilerine göre 241 kişinin yaşadığı bunun 231'inin Türk, 10'unun Makedon olduğu bir nüfusa sahiptir. 2021 verilerine göre köyde 2 Makedon, 10 Arnavut, 64 Türk ve 18 diğer olmak üzere toplam 94 kişi yaşamaktadır.[139] 2021 yerel seçimlerinde 224 seçmen sandıkta kayıtlıdır.[140] Seçmen sayısına göre köye kayıtlı nüfusun çok büyük bir kısmı gurbette yaşamaktadır.

[138] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[139] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[140] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).

Foto 2.56. Ocovitsi Köyünden Görüntüler

2.2.4.8. Tsırno Botsi

Stogova Dağı ile Debre Gölü arasında yer alan köylerden biridir. Engebeli arazi yerleşim alanlarını sırtlara toplamıştır. 850 m ortalama rakıma sahiptir. Komşu Ocovtsi ve Bayramovtsi köylerinin alanıyla beraber 1,7 km^2'lik yüz ölçüme sahiptir. Bunun 64 ha alanı otlaklar; 61 ha alanı ormanlar; 30 ha alanı ise işlenebilir tarım arazisinden oluşmaktadır. Debre'ye olan uzaklığı 11 km'dir. Balantsi köyünün 1965'e kadar bir mahallesi iken şimdi ayrı bir köy statüsündedir.[141] Türk nüfusa sahip köy 2002 verilerine göre 50 kişi bulunmaktadır. 2021 nüfus verilerine göre köyün tamamı Türk olmak üzere 30 kişi yaşamaktadır.[142] 2021 yerel seçimlerinde sandıkta kayıtlı seçmen

[141] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[142] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.

sayısı 326 kişidir.[143] Seçmen sayısına göre köye kayıtlı nüfusun çok büyük bir kısmı gurbette yaşamaktadır.

Foto 2.57. Tsırno Botsi Köyü

2.2.4.9. Gorentsi

Gorentsi adı köyün nehir ve yol üzerindeki yüksek konumuyla ilişkilendirilerek dağların üzerinde anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeye göre köyün adı geçmişte evlerin yanmasından veya tarım arazisi açmak için ormanın yakılmasından ileri gelmektedir. Fakat Via Egnatia yolunun kuzey tali yolları üzerinde tarihi bir öneme sahip olan Gorentsi köyü, adını 'Nehir üzerindeki yer' anlamından almış olması, Kara Drim'in hemen doğu kıyısında kurulmuş olmasından dolayı daha gerçekçidir. Gorentsi adı Hırvatistan'da ve komşu Debartsa Belediyesi'nde de geçmektedir.[144]

[143] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[144] Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü, Balkan Mektubu Yay., 2009.

Foto 2.58. Gorentsi Köyünün Kuşbakışı Görünümü

Gorentsi köyü oldukça eski bir köydür. Ortaçağ'dan bu yana hakkında yazılı tarihi kaynaklar mevcuttur. Bu yazılı kaynaklardan biri olan 1467 tarihli Osmanlı Tahrir defterine Gorentsi hakkında şunlar not edilmiştir: Gorentsi adı verilen bu yerde Borozan

Foto 2.59. Gorentsi Köyünden Fotoğraflar

Süleyman adında bir kişiye ait çiftlik vardır. Bu çiftlikte 1 çocuk sahibi Jonko Smile ve Nikola adında bir Hristiyan Makedon aile yaşamaktadır. Bu aile buğday, arpa ve çavdardan her biri için toplam 108 aktaş gelir elde etmektedir.[145] Tahrir defterinden alınan bilgiye göre de Gorentsi'nin işlenebilir tarım arazilerine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Gorentsi, rakımı 780 m olan bir dağ köyüdür. Debre şehrinden 9,5 km uzaklıktadır. Köyün toplam yüz ölçümü 2,5 km^2 olup 63 ha işlenebilir tarım alanı, 142 ha ormanlık alan ve 16 ha otlak alan mevcuttur. Köy az eğimli geniş arazisiyle ziraat işlevine sahiptir.[146] Köy yerleşmesinin üzerinde yer aldığı zeminde litolojik olarak genelde kalker veya kireçtaşı yaygındır. Yer yer arduvaz kayaçlar da gözlenmektedir. Yüzeydeki toprak örtüsü kırmızı kilden oluşmaktadır.

Gorentsi'de İkinci Dünya Savaşı sırasında NOB'da (Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde) Spiroski Kosto, Nuredinoski Nuredin ve Tairoski Elez adında üç asker şehit olmuştur. Bu şehitler anısına 2 Ağustos 1959'da Gorentsi ve Pareşi köylüleri bir anıt dikmiştir. Günümüzde bu anıt şükran göstergesi olarak korunmaktadır.[147]

Foto 2.60. Gorentsi köyünde 1952 yılında şehitler için yapılmış ulusal mücadele anıtı

[145] Rusih, Branislav, *Jupa Debarska (Sırpça)*, Üsküp Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih ve Filoloji Bölümü, s.54, 1957.
[146] Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[147] Rusih, Branislav, *a.g.e.*, s.54, 1957.

Gorentsi Köprüsü, Merkez Jupa Belediyesi'nin flamasında yer alan tarihi bir köprüdür. Osmanlı Devleti'nin kurduğu bu tarihi köprü Debre ve Arnavutluk'a geçişte önemli bir role sahiptir. Osmanlı'nın bölgedeki eserlerinden olan Gorentsi Köprüsü, Debre Gölü'nün faaliyete geçmesiyle sular altında kalmıştır. 1969 yılına kadar olan tarihi vazifesini günümüzde Melniçan Köprüsü'ne bırakmıştır.

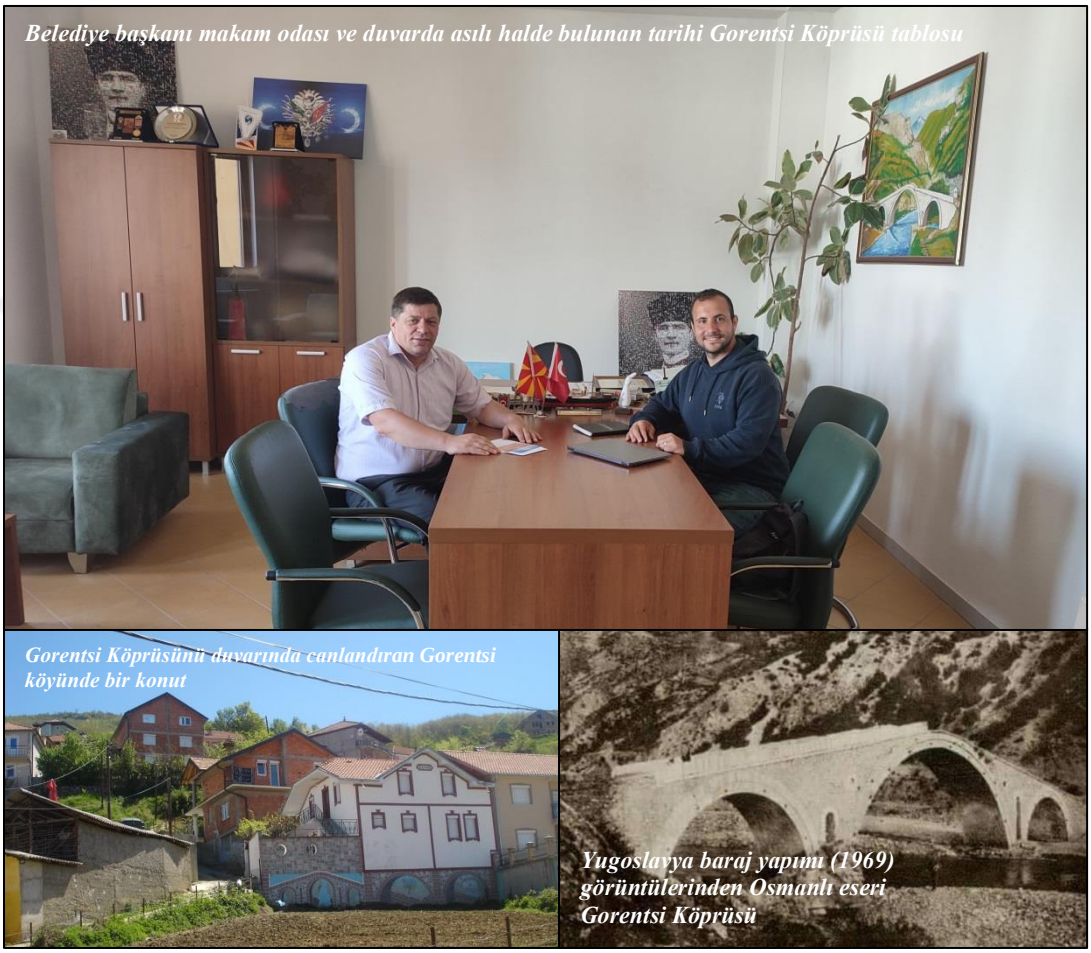

Foto 2.61. Gorentsi Köyüne Hayat Veren Tarihi Gorentsi Köprüsü

Gorentsi'nin nüfusu 2002 nüfus verilerine göre 228'i Türk, 121'i Makedon ve 9'u Arnavut olmak üzere 358 kişidir. 2021 nüfus verilerine göre 329 Türk, 22 Makedon, 11 Arnavut, ve 10 diğer olmak üzere 372 kişi yaşamaktadır. 1900 tarihli istatistiklerine göre Gorentsi köyünde 434 kişi olup 350'si Müslüman 84'ü Ortodoks'tur. Günümüzde 2 kişi Ortodoks geri kalanı Müslümandır.[148] 2021 yerel seçimlerinde sandıkta 318 seçmen kayıtlıdır.[149] Fakat bu seçmen kaydına Yukarı Melniçan, Pareşi ve Aşağı Melniçan köyleri de dahildir. Köyün sakinleri duvar ve fayans döşeme ustalığı başta

[148] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[149] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).

olmak üzere inşaat sektörü ve çeşitli mesleklerle uğraşmaktadır. İtalya'ya buradan göç edenlerin inşaat sektöründen önemli kazanç elde ettikleri ifade edilmektedir.

2.2.4.10. Pareşi

Pareşi köyünü 17. yy'ın sonları ve 18. yy'ın başlarında aileler terk etmiştir.[150] 18. yy'ın ortalarına doğru Arnavutluk'tan Golo Brdo'dan, Balantsi'den ve Kocacık'tan aileler taşınmıştır. 2,5 km^2'lik alana sahip köy 35 Makedon'un yaşadığı bir köy iken 1961 yılından itibaren tamamen boşaltılmıştır. [151]

2002 nüfus sayımına göre Pareşi köyünde yaşayan olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum 2021 nüfus sayımında da aynı şekilde devam etmiştir. Belediye tarafından Pareşi topraklarında çöp depolama alanı bulunmaktadır. Pareşi sınırları içerisinde R2249 numaralı Merkez Jupa karayolu üzerinde yeni yerleşimlerin olduğu görülmektedir.[152]

Foto 2.62. Pareşi'de R2249 karayolu üzerinde yeni yerleşimler.

Ortaçağ Nekropolü olan Pareşi'de eskiden Debarska Pole'de görülen Polyani kültürüne ait izler görülmektedir. Nitekim köy sınırları dahilinde 1993'te restore görmüş St. Dimitri Kilisesi bulunmaktadır.[153]

[150] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[151] Panov, Mitko. a.g.e., s.229.
[152] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[153] Rusih, Branislav, *a.g.e. s.56,* 1957.

Foto 2.63. Pareşi Köyünden Görüntüler

2.2.4.11. Aşağı Melniçan

Aşağı Melniçan Köyü, Stogova Dağı'nın kuzeybatısında Radika Nehri'nin Debre Gölü'ne karıştığı vadi yatağının hemen güney yamacında yer almaktadır. Köyün adı köyün yakınındaki akarsudan ve eski slav dilindeki değirmen anlamına gelen Mel(e)nica kavramından gelmektedir. Köyün asıl sakinleri değirmencilik mesleğine sahiptir. Köyün adını aynı adı taşıyan daha yüksek bir köyden ayırmak için Aşağı

Melniçan olarak adlandırılmıştır.[154] 1952-1955 yıllarında Kosovrasti Belediyesi bünyesinde olan köy 1955-1996'ya kadar Debre Belediyesi idaresinde kalmıştır.[155]

Aşağı Melniçan, 740 m rakıma ve kuzey yönde çok eğimli araziye sahiptir. Debre şehrine 8,5 km mesafeyle en yakın köydür (Foto 64). Merkez Jupa'ya giden R2249 numaralı karayolu köyün içinden geçmektedir.

Foto 2.64. Aşağı Melniçan Köyü

[154] Smiljanic;Thomas, "*Mijaci, Yukarı Reka ve Mavrosko Polje*" Belgrad: Sırp Kraliyet Akademisi, OCLC28398861, s. 256.
[155] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).

Foto 2.65. Aşağı Melniçan Demir Atölyesi ve Alçı Maden Ocağı

Aşağı Melniçan, 4,5 km^2'lik yüzölçümü ile 260 ha orman, 40 ha otlak ve 20 ha işlenebilir toprak alanına sahiptir. İşlenebilir toprak alanına karşın tarımsal faaliyet görülmemektedir. Köyün litolojik yapısı jipsten (alçı taşı) oluşmaktadır. Aşağı Kosovrasti köyünün arazisi ile bağlantılı olup kükürt damarları olan alçı tabakası bulunmaktadır.[156] Knauf şirketi Krçın Dağı'nın güney yamaçlarında bu damardan saf alçı çıkarmaktadır. Hatta şirketin kazı çalışmasıyla gün yüzüne çıkardığı Debre Kristal Mağarası doğal güzelliğiyle bu köyün altında yatan alçı rezervinin saflığını ortaya koymaktadır. Komşu köy olan Debre sınırları içerisindeki Aşağı Kosavrasti'de sıcak su kaynaklarından çıkan kükürt kokusu Aşağı Kosovrasti çevresinde yoğun şekilde hissedilmektedir. Termal tesis hakkında hem yöre halkı hem de bölgede yaşayanlar şifalı olduğunu ifade etmektedir. Özellikle yaz mevsiminde gurbetten gelenlerin muhakkak uğrak noktası olduğu ifade edilmektedir.

Köyün R2249 numaralı karayolu üstünde aktif bir Kutsal Meryem Ana Kilisesi bulunmaktadır. 1884 yılından kalma bu kilisenin girişinde ise şehitler için bir de anıt bulunmaktadır. Aşağı Melniçan, sürekli dışarıya göç vermesinden dolayı kaderine terk edilme riski altında olan bir köydür. 2002 verilerine göre 11 Makedon nüfus bulunmaktadır. 2021 verilerine göre 13 Makedon yaşamaktadır.[157]

[156] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[157] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.

2.2.4.12. Yukarı Melniçan

Köyün adı köyün yakınlarından akan akarsudan ve eski Slav dilinde değirmen anlamına gelen Mel(e)nica kavramından gelmektedir. Akarsu üzerinde değirmen mesleği ile köyün adı doğmuş ve aynı adı taşıyan aşağı köyden ayırmak için Yukarı Melnicani olarak adlandırılmıştır. Köyün yukarısında Melnica ve Ledenica adlı iki derenin indiği ve Maruşa kolunun bulunduğu Stogova Dağı bulunmaktadır. Rakımı 940 m olan köyün alanı 6 km^2'dir. Köy birbirinden 300 ila 400 metre uzaklıkta iki uca bölünmüştür. Debre sınırları içerisinde olan Osoj köyü ile ortak kullanım alanlarına sahiptir.[158]

Foto 2.66. Yukarı Melniçan Yerleşim Alanı ve Evleri

Aşağı Melniçan köyünden daha eski bir tarihe sahip olup Debre'nin doğusunda Hristiyan köyü olarak bilinmektedir. 1950-1955 yıllarında Kosovrasti Belediyesi'ne bağlı bir köy iken 1955'ten 1996'a kadar Debre Belediyesi idaresinde kalmıştır.[159] 1996 yılından günümüze Merkez Jupa Belediyesi'nin en kuzeyindeki köydür. Fakat 17 kişilik Makedon nüfusa sahip olduğu 1991 yılından itibaren göçlerle tamamen boşaltılmıştır. 2002 nüfus verilerine bakıldığında sürekli yerleşik nüfusun olmadığı görülmektedir. Nitekim mevcut durumu 2021 verileri desteklemektedir.[160] Köy uzun süredir boşaltılmış olmasına rağmen göç etmiş köylülerin torunları tarafından ziyaret

[158] Smiljanic; Thomas, a.g.e. s.257.
[159] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[160] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.

edilmektedir. Miras kalan evler ve araziler korunmaktadır. Bu ailelerin genellikle köye tatil amaçlı ziyaret ettiği görülmektedir.

Köyde 19. yy'dan kalma St. Kuzman ve Damyan Kilisesi ve NOB (Ulusal Kurtuluş Mücadelesi) şehitleri için bir anıt bulunmaktadır. Aynı zamanda köyde taş evlerin tarihi dokusu korunmuştur.

Foto 2.67. Yukarı Melniçan'dan Görüntüler

2.2.4.13. Broştitsa

Köyün adı ilk kez 16. yy'da Proştitsa olarak kayıtlara geçmiştir. Bazen Briştitsa olarak anılsa da köyden geçen akarsuya da ad olacak broşt bitkisinden Broştitsa olarak

adlandırılmıştır.[161] Debre Jupası'nın orta kesiminde yer almaktadır. Stogova Dağı'nın batı eteğinde 1.300 m yüksekliğinde yer alan Broştitsa, bu özelliğiyle Merkez Jupa'nın en yüksek yerleşim birimidir. Debre'ye olan uzaklığı 11 km'dir. 1950-1955 yıllarında Balantsi Belediyesi bünyesinde iken 1996'a kadar Debre Belediyesi sınırları içerisinde kalmıştır.[162]

Foto 2.68. Broştitsa'dan Görüntüler

Broştitsa köyünün, 3,7 km^2'lik küçük sayılabilecek bir alanı vardır. Bunun 144 ha işlenebilir toprak; 106,7 ha ormanlar; 90 ha ise otlaklar oluşmaktadır. Temel geçim

[161] Ivanova, Olga, a.g.e., s.77., Üsküp 2014.
[162] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).

kaynağı tarım ve hayvancılıktır.[163] Köyde hizmet veren beş yıllık ilkokul (Mustafa Kemal Atatürk İlkokulu), sağlık ocağı, bakkallar ve konaklama yerleri vardır. Köyün dışında tarihi 1868'e dayanan tahrip olmuş St. Dimitri Kilisesi de bulunmaktadır.

2002 tarihine kadar nüfus artışının olduğu köyde nüfus 1961'de 533 kişi ve 1994'te 718 kişi iken 2002'de 748 kişi ulaşmıştır. Bunların 622'si Makedon, 124'ü Türk ve 2'si diğerlerinden oluşmaktadır. Ancak son yıllarda Makedon nüfusun büyük ölçüde göç etmesiyle toplam nüfus yarıya yakın azalmakla beraber Türk nüfus oranı artmıştır. Nitekim 2021 nüfus verilerine göre 195 Türk, 176 Makedon, 18 Arnavut ve 4 diğer etnik grup olmak üzere toplam 393 kişi yaşamaktadır.[164]

Broştitsa'da 1954'te yapılan araştırmalara göre köyde bir Makedon Ortodoks aile bulunurken birçok ailenin Müslüman Makedon veya Müslüman Türk aile olduğu görülmüştür. Çok sayıda Makedon Ortodoks aile köyden göç etmiştir.[165]

Köyün kültürel değerlerini koruduğu günlük hayatta giydikleri peştemaller ile görülmektedir. Bunun yanı sıra köye ait folklör grubu birçok festivalde boy göstermektedir. Burada akrabaları yaşayan her yıl ziyaretlerine gelen Makedonca öğretmeni, Broştitsa'da eskilerin ifadeleriyle tarla işlerine Anadolu kültüründe olduğu gibi imece usulü bakıldığını ve müzik seslerinin yükseldiğini anlatmaktadır. Köyde evlerin birbirine bitişik inşa edilmesi ve dar sokakların varlığı köy halkının birbirine kenetlendiğinin de bir göstergesidir.

2.2.4.14. Breştani

Köyün adı ilk kez 1467 yılında Türkçe belgelerde Breştani olarak geçmektedir. Adı karaağaç kökünden gelmektedir.[166] Merkez Jupa'nın önemli karayolu olan R2249 numaralı bölgesel yolu köyün içinden geçmektedir. Breştani, rakımı 880 m olan dağlık bir köydür ve 2,7 km^2'lik çok küçük bir alanı kaplamaktadır. Köy arazisi 40,1 ha işlenebilir tarım alanından; 93,1 ha otlak alandan; 77,3 ha orman alanından oluşmaktadır. Köyün temel olarak tarımsal işlevi vardır.[167]

[163] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[164] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[165] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[166] Ivanova, Olga, a.g.e., s.74., 2014.
[167] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.

Foto 2.69. Sol fotoğraf: Breştani köyü. Sağ fotoğraf: Breştani Camii avlusunda cami imamı Talha Hocam ve zor bulunan çay eşliğinde Evlad-ı Fatihan torunlarıyla sıcak sohbetler.

1950-1955 yılları arasında Kocacık Belediyesi bünyesinde bulunan köy 1996'ya kadar Debre köyü olarak yer almıştır. 2002 nüfus verilerine göre 120 kişi yaşamaktadır ve bunların hepsi Türk'tür. Ancak son yıllarda bu köyde de göçlerle nüfus azalmıştır. 2021 nüfus verilerine baktığımızda tamamı Türk olmak üzere 104 kişi yaşamaktadır.[168] Köyün resmi nüfus kütüğü incelendiğinde 1954'te Sulolar, Alamanlar, Şainlar, Rahmanlar, Emrolar, Saidi-Bekirler, Seratlı, Bayramlar, Kamberler, Ferolar, Isaklar, Çolak-Osmanlar, Malo-Sipahiler bulunmaktadır. Hepsi 18. yy'ın sonu 19. yy'ın başı Kocacık köyünden taşınmıştır. Kocacık ile devam eden akrabalıklar mevcuttur. 1954'te 12 aile Türkiye'ye göç etmiş; 9'u Adapazarı, 3'ü İstanbul'a yerleşmiştir.[169] 2021 yerel seçimlerinde 115 seçmen kayıtlı görünmektedir.[170]

Foto 2.70. Breştani Köyünden Görünüm

[168] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[169] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[170] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).

Breştani'de Ortaçağ'dan kalma Vlai, Mashatlak, Polişe adlı nekropoller bulunmaktadır. Köyün girişinde Türk bayrağı ve beş yıllık bölgesel Necati Zekeriya İlköğretim Okulu bulunmaktadır.

2.2.4.15. Pralenik

Pralenik köyü, 1950-1955 yılları arasında Kocacık Belediyesi bünyesinde iken 1996'a kadar Debre idaresinde kalmıştır.[171] Debre'ye olan uzaklığı 14 km'dir. Merkez Jupa Belediyesi'nin 700 m'lik rakımıyla en alçak yerleşim birimidir. Köy bayır bir alana kurulu olup köyün iç kısmına araç girişi mümkün değildir. Pralenik köyü toplam 2 km^2'lik alana sahip olup, bunun 40 ha alanı işlenebilir tarım araziden, 30 ha alanı otlak sahadan ve 55 ha alanı orman arazisinden oluşmaktadır. Köyde tarımsal faaliyetin yanı sıra arıcılık ve kısmen hayvancılık geçim kaynağıdır.[172] Özellikle bölgenin meşe ormanıyla karışık kestanelerin olması önemli ticaret kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Köyde 4 yıllık eğitim veren bölge ilkokulu vardır.

Foto 2.71. Pralenik Köyü

[171] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[172] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.

Pralenik köyünün 2002 verilerine göre 146 kişidir. Mevcut nüfusun tamamı Türk'tür. 1900'lü yıllarda köyde Hristiyan Makedonlar da yaşamaktaydı. 2021 nüfus verilerine bakıldığında 144 kişi yaşamakta olup hepsi Türk'tür.[173] 2021 yerel seçimlerinde köyde seçmen kütüğüne kayıtlı toplam 187 seçmen bulunmaktadır.[174] Seçmen sayısının yine nüfustan fazla olması köye kayıtlı gurbetçileri yansıtmaktadır.

2.2.4.16. Koçişta

Koçişta köyü, Stogova Dağı'nın güneybatı yamacında 1.020 m rakımda 20 km^2'lik alana sahip dağlık bir köydür. Debre Şehri'ne 16 km mesafededir. Jitineni köyünden geçerek Merkez Jupa Belediyesi'ne bağlanmaktadır. 1950-1955 yılları arasında Kocacık Belediyesi bünyesinde iken 1996'ya kadar Debre Belediyesi idaresinde kalmıştır. Nüfus kütük defterinde 1.177 Türk'ün kayıtlı olduğu köy 1953'te tamamen boşaltılmıştır.[175] Nitekim, 2002 nüfus verilerine baktığımızda metruk olan köyün mevcut durumu 2021 nüfus verileriyle de teyit edilmektedir. Buradan göç yönü Türkiye'de İzmir, Adapazarı'na doğru olurken aynı zamanda Bulgaristan'a doğru da gerçekleşmiştir.

Foto 2.72. Koçişta Köyü

[173] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[174] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[175] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.

2.2.4.17. Kocacık

Kocacık köyünün Türk tarihi ile ilişkisi Türklerin Rumeli'ye geçişi ile başlar. Kocacık'ın tarihi, bir bakıma Manastır'dan Üsküp'e kadar uzanan Manastır, Ohri, Gostivar, Pirlepe, Kırçova, Debre, Üsküp Türkleri'nin tarihidir. Çünkü bu şehirlere yerleşen Türk halkı aynı kökenlidir.[176]

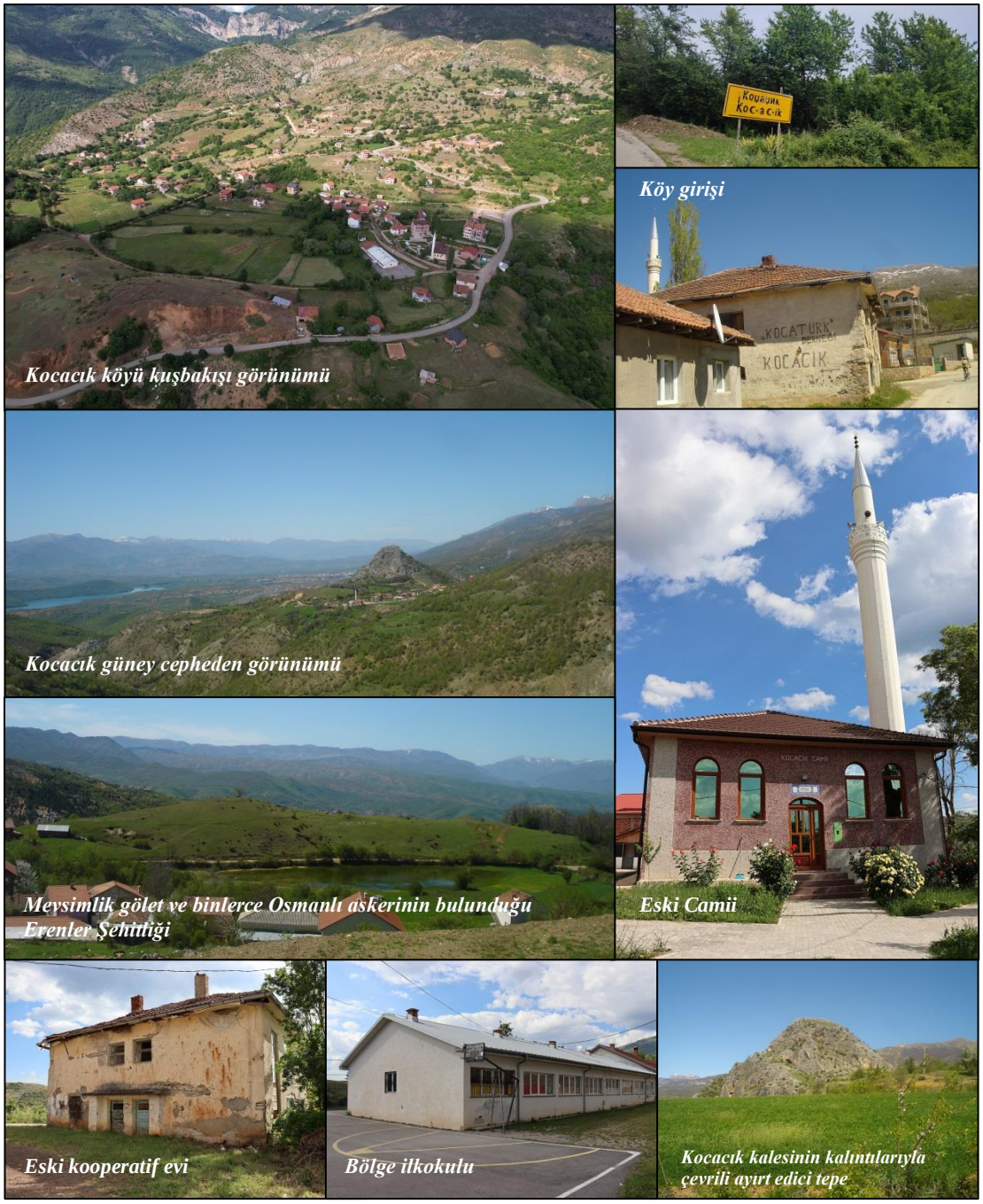

Foto 2.73. Kocacık

[176] Kartal, N. a.g.e. s.30, 2012.

Kocacık, 1950-1955 yıllarında çevre köyleri de bünyesine katarak bir belediye haline gelmiştir. Daha sonra 1996'a kadar Debre idaresinde bir birim olmuştur. Çevresinde bulunan arkeolojik kazı alanlarından da anlaşılacağı üzere Demir Çağı'ndan günümüze yerleşim alanı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum tarihi önemini ve ününü desteklemektedir.[177] Stogova Dağı'nın güneybatı eteklerine yerleşmiş engebeli bir köy olarak görünse de Svetigrad Kuşatması'nın gerçekleştiği Osmanlı kuvvetlerinin İskender Bey'i yenilgiye uğrattığı 1448 yılında önemli savaşa sahne olmuş bir köydür. Bu ceng esnasında şehit olmuş olanlar için köyde şehitlik bulunmaktadır. Köyün ismi ise yapılan savaşın büyüklüğüne istinaden 'Koca Ceng' alanı olarak 1448'den 1912'ye kadar 464 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalan Türklerin iskan edildiği bir yer olan Kocacık olarak günümüze gelmiştir.

Kocacık köyü 1.000-1.170 m yüksekliğinde ve 13 km^2'lik alana sahiptir. Köy arazisinin 745 ha alanı otlak, 215 ha alanı ormanlık ve sadece 28 ha alanı işlenebilir tarım alanıdır. Temel olarak köyün geçim kaynağı hayvancılıktır.[178] Köyde 8 yıllık hizmet veren bir ilkokul, Koca Türk Derneği, bir kafeteryası bulunmaktadır. 2002 verilerine göre 207 Türk nüfusu bulunmaktadır. 2021 nüfus verilerine göre 146 kişi yaşamakta olup hepsi Türk'tür.[179] 2021 yerel seçimlerinde sandıkta kayıtlı kişi sayısı 235 kişidir.[180] Köyde seçmen sayısının nüfustan fazla olmasının sebebi diğer köylerde olduğu gibi köye kayıtlı gurbetçilerdir.

Kocacık, tarihin uzun sayfalarında bir Türk köyü olarak beş asırlık süreçte kendini kabul ettirmiştir. Özellikle Osmanlı zamanında buraya iskan edilenlerin birçoğu Konya Karaman yörükleri olarak tarihe geçmiştir. Burada aile kütüklerine baktığımızda Gülçeler, Salolar, Topal-İskenderler, Koranlar, Gülolar, Şemsiler, Beşkolar, Dere-Ametler, Karaömerler, Torolar, Matorolar, Esatlar, Şainler vd.'nın olduğu görülmektedir.[181]

Kocacık köyü'nün geçmişine ışık tutmak ve yerleşim alanları içerisinde önemli yere sahip olduğunu göstermek adına birçok ünlü müderris, komutan, din alimi ve sanatçılara bakmak önemlidir. Bu konuda Kocacık köyü ve çevresinin ününü zirveye taşıyan başkomutan Mustafa Kemal Atatürk'e sayın halk bilimci Numan Kartal'ın

[177] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[178] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[179] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[180] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[181] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).

eserinden ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'nın resmi sayfasından yer verilmiştir:

Foto 2.74. Atatürk Anı Evi

Kocacıklı Mustafa Kemal Atatürk, kuşkusuz Türk ulusunun olduğu kadar tüm ulusların gözünde bayraklaşan, Dünya'nın saygı duyduğu bir kişidir. 1881'den 1938'e kadar uzanan hayat çizgisinde, Kurtuluş Savaşı'nın Başkumandanı, çağdaş, laik, sosyal ve hukuk devleti ilkelerine dayalı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olarak tarihteki yerini almıştır. O, Türk ulusuna olduğu kadar insanlığa da mal olmuş kişidir. Ama kişiler, insanlığa yön veren önderler ne denli insanlığa mal olurlarsa olsunlar yine de belli soydan gelirler. Atatürk'ün de ailece geldiği bir soyu, bağlı olduğu bir boyu vardır. Atatürk'ün ulusumuzun bir heyecan kaynağı olarak yaşaması, bir bakıma yaptıklarıyla birlikte soyunun da bilinmesine bağlıdır.[182]

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı resmi sayfasına göre Kocacıklı Mustafa Kemal Atatürk, 1881 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ili olan Selanik'te doğdu. Babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanım'dır. Baba tarafından dedesi Hafız Ahmet Efendi, XIV-XV. yüzyıllarda Konya ve Aydın'dan Makedonya'ya yerleştirilmiş Kocacık Yörüklerindendir. Annesi Zübeyde Hanım ise Selânik yakınlarındaki Langaza kasabasına yerleşmiş eski bir Türk ailesinin kızıdır. Milis subaylığı, evkaf kâtipliği ve kereste ticareti yapan Ali Rıza Efendi, 1871 yılında Zübeyde Hanım'la evlenmiştir. Atatürk'ün beş kardeşinden dördü küçük yaşlarda ölmüştür. Sadece Makbule (Atadan) 1956 yılına kadar yaşamıştır.[183]

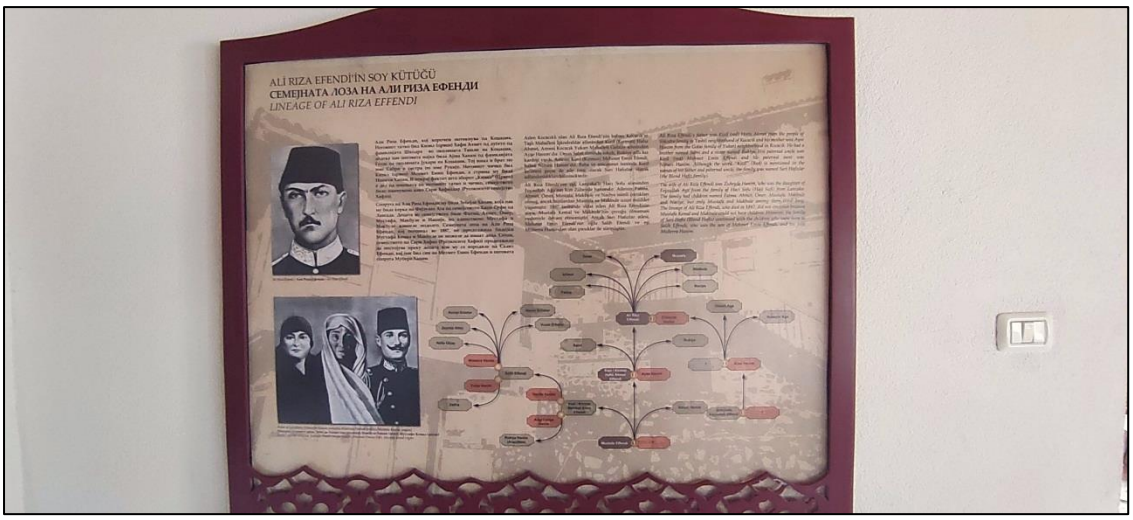

Foto 2.75. Atatürk Anı Evi'nde Ali Rıza Efendi'nin Soy Kütüğü

[182] Kartal, N. a.g.e. s.41, 2012.
[183] https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/kemal_ataturk/ (Erişim Tarihi: 22/06/2024)

2.2.4.18. Novak

Köyün adı ilk kez 1583 yılında kayıtlara geçmiştir. Köyün adı aslında Novatsi'den gelmektedir. Türkçe 'tsi' sesi olmadığı için Novak kullanılmıştır. Yeni gelen anlamı taşımaktadır.[184] Çevre köyler gibi 1950-1955 yılları arasında Kocacık Belediyesi'nde iken 1996'ya kadar Debre idaresinde kalmıştır.[185] Merkez Jupa merkeze uzanan R2249 numaralı bölgesel karayolu köyün içinden geçmektedir. Debre'ye olan uzaklığı 22 km'dir.

Stogova Dağı'nın güneybatı eteklerinde Golem Rid (Büyük Doruk) Zirvesi'nin hemen altında iskan edilmiş bir köydür. Köyün ortalama rakımı 1.100 m'dir. Dağlık olan bu köyün yüz ölçümü 9 km^2'dir. Bunun 630 ha alanı otlak, 115 ha alanı işlenebilir arazi, 10 ha alanı ormandır. Köyde temel geçim kaynağı hayvancılıktır.[186] Novak köyünde dört yıllık ilkokulun yanı sıra bir kafeterya, bir kahvehane ve birkaç bakkal

Foto 2.76. Novak

[184] Ivanova, Olga,a.g.e., s.117., Üsküp, 2014.
[185] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[186] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.

bulunmaktadır. 2002 verilerine göre 950 kişinin yaşadığı Türk nüfusa sahiptir. 2021 nüfus verilerine baktığımızda 751 kişi yaşamaktadır.[187] Bunların hepsi Türk'tür. 2021 yerel seçimlerine baktığımızda sandıkta kayıtlı seçmen sayısı 1.124 kişidir.[188] Köyde seçmen sayısının nüfustan fazla olmasının sebebi diğer köylerde olduğu gibi köye kayıtlı gurbetçilerdir.

1954 verilerine göre aile kütükleri Şemsiler, Sulolar, Ariflar, Nauflar, Redzepler, Abolar, Murtolar, Asanlar, Perziler, İlyazlar, Aydarlar, İsalar, Muratlar, Alilar, Memetler, Emrolar, Arslanlar, Amzalar, Feratlar, Mustafalar, Umerler, Bekirler, Selmanlar gibidir. Novak'tan göçerin yönü Türkiye'nin Adapazarı, İstanbul, Bergama, İzmir, Melemen ve Edirne şehirlerine doğru gerçekleşmiştir.[189]

2.2.4.19. Dolgaş

Dolgaş, 1950-1955 yıllarında Kocacık Belediyesi bünyesinde iken 1996'a kadar Debre Belediyesi idaresine bağlı köy olarak devam etmiştir.[190] Merkez Jupa Belediyesi'nin Arnavutluk sınırına en yakın yerleşmesidir. Aynı zamanda belediyenin Debre Baraj Gölü kıyısında en güneydeki köyüdür. Dolgaş, 825 m rakıma sahip olup Kara Dere Vadisi'nde kurulmuştur. Köy aynı zamanda Debre-Struga karayoluna 2,4 km uzaklıkta bulunmaktadır. Merkez Jupa'nın en güneyindeki yerleşmelerden biri oln Dolgaş, Debre'ye 21 km'lik mesafesi olup Struga'ya olan uzaklığı ise yaklaşık 30 km'dir. Bu sebeple Dolgaş halkı ticaret ve ihtiyaçlar için Debre yerine turizm şehri olan Struga'yı tercih etmektedirler. Merkez Jupa'ya bağlanan R2249 numaralı bölgesel karayolu köyün içinden geçerek Globocitsa Hidroelektrik Santrali üzerindeki R1201 numaralı bölgesel karayolu ile birleşmektedir.

Köyün 5 km^2'lik yüz ölçümü, 290 ha orman, 160 ha otlak, 19 ha işlenebilir topraktan oluşmaktadır. Köyün gelişmiş bir tarım yapısı yoktur. Orman alanı aynı zamanda temel geçim kaynağıdır.[191] Bunun yanı sıra avcılıkta ün yapmış bir Türk köyüdür. Köyde dört yıllık eğitim veren ilkokul, bir bakkal bulunmaktadır. 1873 tarihli verilere göre köyde 14 Hristiyan Makedon ve 7 Müslüman Türk yaşarken 2002 nüfus

[187] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[188] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[189] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[190] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[191] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.

verilerine göre 117 Türk nüfusuyla Türk köyü haline gelmiştir.[192] 2021 yılı nüfus verilerine göre 143 kişi yaşamakta olup hepsi Türk'tür.[193] 2021 yerel seçimlerde sandıkta kayıtlı seçmen sayısı ise 110 kişidir.[194]

Foto 2.77. Dolgaş

1954 verilerine göre aile kütükleri Karamanlar, Karaismailar, Karaosmanlar, Elezler, Abdustailar, Osmanlar, Latifler, Esatlar, Şavniklerdir. Hepsi Elevtsi köyünden göç etmişlerdir. Ailelerin kökenleri Kocacık köyüne dayanmaktadır.[195]

2.2.4.20. Elevtsi

Köyün adı ilk kez 1583 yıllarında Aşağı Eleşçi olarak kayıtlara geçmiştir. Aşağı ve Yukarı Elevtsi isimleriyle de bulunur. Köy komşu Evla köyünden gelen yerleşimciler tarafından kurulmuş olup köyün ismi Evla'dan yerleşen ailelerden geldiği düşünülmektedir. Evla kelimesinin Makedonca adında bir tür huş ağacı bitkisinden ileri geldiği ifade edilmektedir.[196]

[192] Panov, Mitko, a.g.e., s.100.
[193] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[194] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-738 Erişim Tarihi: 24.10.2023.
[195] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023
[196] Ivanova, Olga, a.g.e., s.92.

Ortaçağ'dan günümüze yerleşim yeri olarak görülen Elevtsi çevresi 1948 yılına kadar Risjani veya Kauri adında Ortodoks Makedonlar tarafından kurulmuştur. 1948 yılına kadar Türk nüfusu ile yaşadıkları anlaşmazlıklardan ötürü terk etmişlerdir. 19. yy'ın ortalarına doğru köyün en yaşlılarının verdiği ifadeye göre sonradan Dolgaş'a göç eden Elezler ailesi tarafından köy günümüz haline ulaştırılmış ve köyün ismi ise Elez ailesinden doğmuştur. Ortodoks Makedonlara ait izler 1948'e kadar günümüz köy yerleşmesinin bulunduğu yerin üstünde Sveta Bogorodica Kilisesi etrafında yer almaktadır. Bu durum Elez ailesinin günümüz Elevtsi köyünün kurulmasında önemli rol oynadığını göstermektedir.[197]

Foto 2.78. Elevtsi (Elessa)

Elevtsi köyü, Merkez Jupa Belediyesi'nin Kara Dere Vadisi'nde Stogova'nın güneybatı eteklerinde yerleşmiş Türkçe'nin Karadeniz şivesiyle konuşulduğu yerleşim birimidir. Köy yerleşmesi 1.100 m yükseltide ve dağlık araziye sahiptir. Buradaki arazi yapısı kireçli, koyu kırmızı gevşek topraklı ve orman altı, nehir yataklarında renkli

[197] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023

şeyllerden oluşmaktadır.[198] Elevetsi köyü, Struga Belediyesi'nin Lukovo topraklarıyla bitişiktir. Burinec ve Selci köyleri ile komşudur. Köyün arazisi Stogova Dağı'nın Karaorman Dağı ile birleştiği Babin Sırt Zirvesi'ne (2.241 m) doğru uzanmaktadır.

Debre Şehri'ne 25 km mesafe ile en uzak yerleşmedir. Aynı zamanda Merkez Jupa Belediyesi'nin en güney ucu Elevtsi köyüne dahil olup Elevtsi köyü Merkez Jupa Belediyesi'nin en güneydeki yerleşim birimi olarak kabul edilmektedir. Köy 12 km^2'lik alana sahip olup 680 ha otlak alanı, 280 ha orman alanı, 60 ha işlenebilir tarım alanı bulunmaktadır. Köyün temel geçim kaynağı hayvancılıktır.[199] Birkaç büyükbaş hayvan olsa da hayvancılık koyun yetiştiriciliği üzerine kuruludur. Köyün yüksek eğim üzerine kurulu yapısı ve her düzlükte terasları andıran bahçecilik Karadeniz'i anımsatmaktadır. Bunun yanı sıra köyde bol su kaynakları bunu desteklemektedir. 2002 verilerine göre 190 Türk nüfusu yaşamaktadır. 2021 son nüfus verilerine göre köyde 271 kişi yaşamaktadır.[200] Mevcut nüfusun tamamı Türk'tür. Türk bayraklarını çatılarda görmek mümkündür. 2021 yerel seçimlerinde sandığa kayıtlı 227 seçmen bulunmaktadır.[201]

1954 verilerine göre Bektaşi tarikatına mensup Fetiler, Pervanlar, Bekteşler, Kenanlar, Boşnaklar bulunmaktadır. Bölge halkı özellikle Konya Karaman Bölgesi'nden Yuruç-Türk kökenli oldukları belirtilmektedir.[202]

2.2.4.21. Evla

Köyün adı ilk kez 1930'da kayıtlara geçmiştir. Eski Slavca "Ehla" kelimesinden türetilmiştir.[203] Merkez Jupa'ya uzanan R2249 bölgesel karayolunun güneyinde hemen alt kısmına kurulmuştur. Köyün kalıntısı olan cami minaresi görünmektedir. Köyün 4 km^2'lik alanı bulunmaktadır. 1900 tarihi belgelere bakıldığında köyde 130 Müslüman Türk ve 60 Makedon Hristiyan olmak üzere 190 kişi yaşamıştır. Daha sonra 2 tane Arnavut'un yaşadığı Evla köyü, 1961 yılında terk edilmiştir. [204] Yıkılmış eski yapılar ve yıkılmış caminin tahrip olmuş bir minaresi köyün işareti haline gelmiştir. Köyde NOB'da (Ulusal Kurtuluş Mücadelesi) şehit düşen savaşçılar anısına anıt çeşme bulunmaktadır.

[198] Rusic, Branislav., a.g.e.,s. 80-83, 1957.
[199] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.
[200] State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, MAKSTAT, 2021.
[201] https://rezultati2021lokalni1krug.sec.mk/mk/mayr/r/75-730 (Erişim Tarihi:16.10.2023).
[202] https://www.wikiwand.com/mk/ Општина_Центар_Жупа (Erişim Tarihi:16.10.2023
[203] Ivanova, Olga, a.g.e., s.90, Üsküp 2014.
[204] *Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü*, Balkan Mektubu Yay., 2009.

Foto 2.79. Evla

2.2.5. Kültürel Özellikler

Merkez Jupa'da arazi çalışmaları esnasında kültürel özelliklerini koruyan birçok Türk köyü ve Makedon köyü ile karşılaşılmıştır. Bu köyler özellikle Elevtsi, Novak, Kocacık, Breştani ve Broştitsa köyleridir. Özellikle Türk kültürü açısından Kocacık köyü ve çevresinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bunun yanı sıra Makedon kültürü Broştitsa'da varlığını korumakla birlikte Türk kültürü ile kaynaşmış niteliktedir. Bu durumu sağlayan unsur İslamiyettir. Ortodoks Makedon kültürünü ise Aşağı Melniçan, Yukarı Melniçan ve kısmen Gorentsi'de görmek mümkündür. Sadece yakın zamana ait kültürel değerlerden bahsetmek Merkez Jupa bölgesi için büyük haksızlık olur. Merkez Jupa bölgesi Demir Devri'nden Geç Ortaçağ Dönemi'ne kadar gelen kronolojik bir özellik göstermektedir. Alt kronolojik sınırı Demir Çağı'ndan kalan ve Kocacık köyü yakınlarında bulunan tümülüs oluşturmaktadır. Üst sınırı ise Breştani, Broştitsa, Büyük ve Küçük Papradnik, Elevtsi ve Jitineni köylerinde bulunan Ortaçağ yerleşim yerleri ve mezarları oluşturmaktadır. En gözde arkeolojik alan ise Helen ve Roma zamanı ile Osmanlı Dönemi'ndeki başarılı yerleşimiyle Kocacık Kalesi'dir.

Merkez Jupa Belediyesi, idari birimlerine ayrılsa da yüzyıllar boyunca oluşmuş kültürel değerler ile Yukarı ve Aşağı Jupa olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Özellikle bu ayrım 21. yy'ın başına kadar önemli ölçüde korunmuştur. Bu ayrımda etnik farklılık görünse de Merkez Jupa'da neredeyse dini açıdan bütünlük görülmektedir. İslami bütünlük günümüzde belediye yerleşim alanı ve etrafındaki köylere önemli ölçüde Türk nüfusu almasına neden olmuştur. Yukarı ve Aşağı Jupa ayrımı Türkçe bilinirliği açısından günümüzde hala korunuyor olsa da Yukarı Jupa halkının yakın

geçmişteki göçleriyle günümüzde Yukarı Jupa sınırları Jitineni, Küçük Papradnik, Büyük Papradnik, Tsırno Botsi, Bayramovtsi, Ocovitsi, Gorentsi ve Broştitsa'yı da içine alacak kadar genişlemiştir.

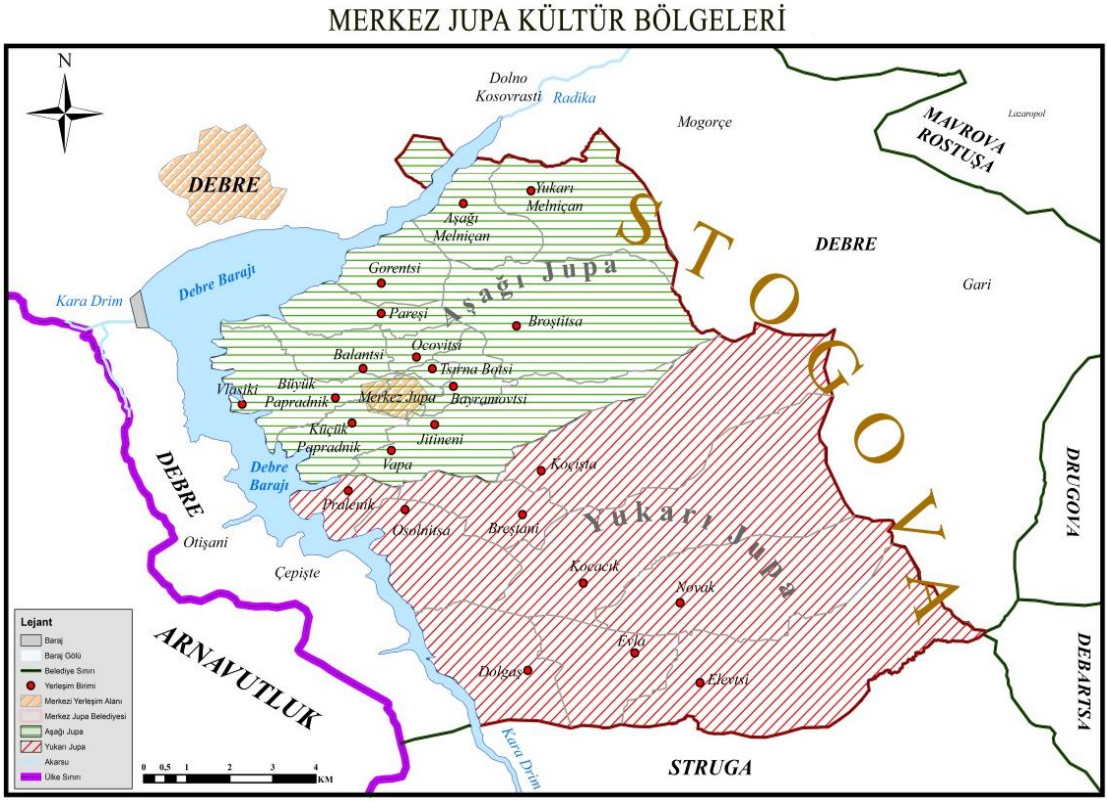

Şekil 2.22. Merkez Jupa Kültür Bölgeleri

Kültürel değerler günümüzde yüz tutmaya başlasa da Kocacık'ta tarihe ışık olan Mustafa Kemal Atatürk Anı Evi'nde gördüğümüz kıyafetler, geleneksel işler, geleneksel Osmanlı ev modeli ve dinlenilen adetler başta Kocacık olmak üzere Novak, Elevtsi ve Broştitsa köylerinde yaşatılmaktadır. Merhum Merkez Jupa eski belediye başkanı Nuzi Şahin döneminde yayımlanan broşürden, Haberim Balkan sosyal medya sayfasından alınan bilgiler ve Jupa sakinleri ile yapılan röportajlar sonucunda geleneksel nevruz kutlamaların, güreş etkinliklerin, geleneksel Türk yemeklerin, geleneksel folklor grupların ve Türk kültürüne özgü şekilde davullu zurnalı düğün şenliklerin devam ettiği bilgisine ulaşılmıştır.

Günümüzde Merkez Jupa'ya ait üç folklor grubu bulunmaktadır. Bunlar; Novak, Broştitsa ve Ata Lisesi Folklor gruplarıdır. Bu gruplar birçok ulusal ve uluslararası yarışma veya etkinliklerde boy göstermektedir.

Foto 2.80. Anı Evi'nde Geleneksel Yörük Kıyafetleri Ve Türk Gelenekleri.

Foto 2.81. Folklar Grupları ve Geleneksel Kıyafetler.

Türk folkloruna ve Türk Edebiyatına büyük katkıları olan Numan Kartal'ın araştırma sahasında adı ve yaptığı araştırmalar çokça duyulmaktadır. Numan Kartal, eserinde bölgedeki Türklerin kültürel değerlerini, bu değerleri nasıl canlı tuttuklarını ve çağımızın getirdiği olumsuzluklara karşın nasıl davrandıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

Kocacıklılar geleneklerine bağlı olan insanlardır. Günümüz şartları gereği geleneklerin bir kısmı terkedilmiş olsa bile geleneklerin çoğu hala yaşamaktadır. Yaşları yetmişin üzerinde olan Kocacıklılarda ise gelenekler eskiden olduğu gibi tüm kurallarıyla yerine getirilmektedir. Gelenekler içinde ise 'Bahar Gelenekleri' önemli bir yer tutmaktadır. Bahar gelenekleri Doksan gelenekleri ve Hıdırellez gelenekleri olarak iki ana başlıkta incelenmektedir:

Doksan geleneği, Eski Kasımın doksanıncı günü yarı kış demektir. Bu inanç yörenin doğa yapısıyla da ilgilidir. İnanışa göre; kış altmıştan doksana kadar Kocacık Yaylası'nın doruğu olan "Büyük Doruk"ta kalabileceği kadar kalmış artık aşağıya inme zamanı gelmiştir. Yani kışın en şiddetli dönemi geride kalmış ve kış tehlikesi atlatılmıştır. Bundan sonra artık "Büyük Doruk"ta olan kış, aşağıya doğru iner, inişini

tamamladıktan sonra biter. Ardından Kocacık'a bahar ve yaz gelir. Doksan geleneği bu olayın sevincini dile getiren gelenekler olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, küllü mısır kaynatırlar, ekmekler yaparlar, kabak kaynatırlar.

Hıdrellez geleneği, özünde aileyle, toplumla ve doğayla kucaklaşma, barışık olma dileğinden kaynaklanmaktadır. Ailesiyle birlikte yemek yemek, büyüklerinin ellerini öpmek, küçükleri sevindirmek, kimseye kötü söz söylememek ve kırlarda eğlenmek bunu göstermektedir. Örneğin, Hıdrellez günü sabahı erkenden gün doğmadan önce kalkılır. Önce el ve yüz yıkanır. Ardından çeşmeye gidilir, eve su getirilir. Sonra kırlara çıkılır. Yeşillikler üzerinde yedi kere yuvarlanılır, kırk çeşit kır çiçeği toplanır, eve gelinir. Getirilen çiçekler ısıtılan suya konulur ve bu su ile aile bireyleri yıkanır. Hıdrellez yemekleri ise çorba, kuru fasulye, yahni, büryan, sütlaç, baklava, nohutlu ekmek ve küllü mısırdır.

Nevruz ve bahar gelenekleri Kocacıklılardan komşu Hristiyanlara da geçmiştir. Yalnız, Hristiyanlar "Nevruz Sultan"a "Tanasisa" adını vermektedir. Kocacık'ta asırlarca uygulanan bu gelenekler, Kocacıklıların Türkiye'ye göçleriyle birlikte kısmen terkedilmiş olsa da hala uygulanmaktadır.[205]

Foto 2.82. Düğün ve Nevruz Şenlikleri

[205] Numan Kartal, Kocacık'ta Türk Kültürü, TÜRKSOY Dergisi, Mayıs 2003.

Foto 2.83. Demirci ustası Turan ASAN'ın misafir ettiği evinden görüntü. Duvarların Türk bayrağı ile süslendiği ve koyun postların koltukları örttüğü görülmektedir.

Her toplumda olduğu gibi Kocacık Türklerinin de kendilerine özgü yemekleri vardır. Yemeklerin türlerini yörenin iklimi, bitki örtüsü, doğal yapısı ile çetin yaşam koşulları belirlemektedir. Bu durumu, İsmet Zeki Eyüboğlu; "Uygarlıkla yemek türleri arasında özlü bir bağlantı vardır, ulusların kimlikleri mutfaklarını incelemekle başlar."[206] diye ifade etmiştir.

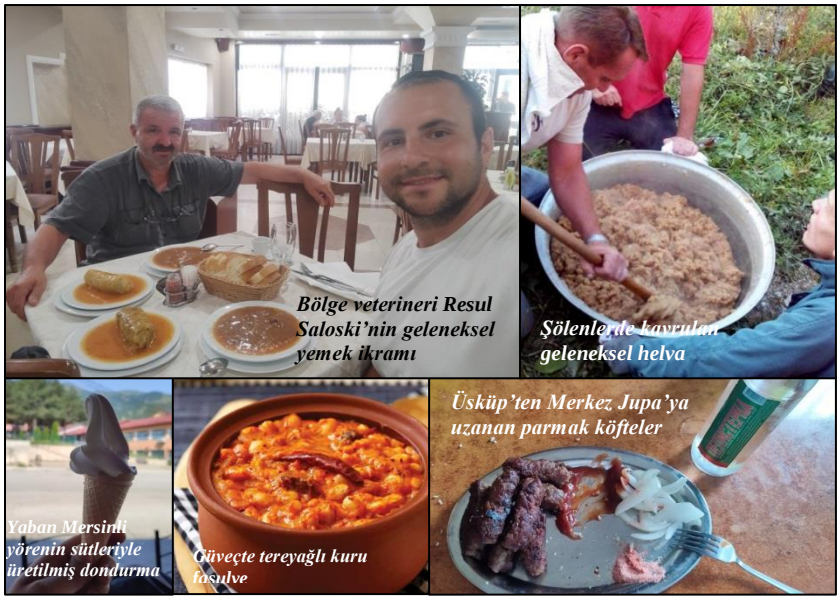

Foto 2.84. Merkez Jupa'dan Lezzetler

[206] Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu Uygarlığı*, Der Yayınları, İstanbul, 1981, s.125-126.

Kocacık Türklerinin yaptığı yemekler; malzemesinden türüne, yapılış özelliklerine ve mevsimlere göre gruplandırılarak incelenebilir. Ancak hemen hemen her mevsimde yapılıp yenen başlıca yemekler şunlardır: Akıtma (lokma), atov kaçamak, büryan, cevizli ekmek, döndürme, ekşi pide, ekşi tarhana, gözleme, kat, karmaca, kol böreği, kolaç, keşkek, pide, mısır ekmeği, tatlı tarhana, topka kaçamak, şipit, yufka, zerde, sütlaç.[207]

2.2.6. Eğitim Özellikleri

Merkez Jupa Belediyesine bağlı üç tane okul merkezi eğitim vermektedir. Bunların ikisi ilkokul, bir tanesi lise eğitimi vermektedir. İlkokullar Merkez Jupa'da yer alan Mustafa Kemal Atatürk İlkokulu ve Kocacık köyünde Necati Zekeriya İlkokulu'dur. Lise olarak Merkez Jupa'da Ata Lisesi eğitim vermektedir. Okul öncesi eğitim birinci sınıf düzeyinde verilirken resmiyet dışında projeler kapsamında çalışan Güneş Anaokulu mevcuttur. Belediyede toplam öğrenim gören yaklaşık 500 öğrenci, Mustafa Kemal Atatürk İlkokulu'nda Türkçe, Makedonca ve Arnavutça olmak üzere üç dilde, Necati Zekeriya İlkokulu'nda ise tamamı Türkçe olmak üzere eğitim almaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk İlkokulu'na şube olarak bağlı iki tane okul bulunmaktadır. Bunlardan biri Broştitsa (Broştica) köyünde dokuzuncu sınıfa kadar eğitim verirken diğeri Gorentsi köyünde dördüncü sınıfa kadar eğitim vermektedir. Gorentsi'de dördüncü sınıfa kadar eğitimini tamamlayanlar daha sonra Merkez Jupa'daki Mustafa Kemal Atatürk İlkokulu'na gelerek dokuz yıllık ilkokul eğitimlerini tamamlamaktadır. İki şubede eğitim dili Makedonca'dır. Necati Zekeriya İlkokulu'na şube olarak bağlı beş tane okul bulunmaktadır. Bu okullar Novak Köyü'nde dokuzuncu sınıfa kadar, Elessa (Elevtsi), Dolgaş Breştanik ve Pralenik köylerinde dördüncü sınıfa kadar eğitim vermektedir. Elessa, Dolgaş, Breştanik ve Pralenik'te dördüncü sınıfa kadar eğitimini tamamlayanlar dokuzuncu sınıfa kadar olan eğitimlerine Kocacık köyünde Necati Zekeriya İlkokulu'nda devam etmektedir. Şubelerin eğitim dili Türkçe'dir.

Ata Lisesi düz lise eğitimi vermektedir. Mezun olmuş öğrencilerin hukuk, ekonomi, doktor, makine mühendisi, bilgisayar mühendisi, eczacı, sosyoloji, psikoloji,

[207] Kartal, N. a.g.e. s.349, 2012.

pedagoji gibi çeşitli alanlarda üniversite eğitimlerine devam ettiği veya bu alanlarda üniversitelerini tamamladıkları görülmektedir.

Bütün eğitim öğretim kurumlarında en fazla öğrenci sayısı Türkçe sınıflarında yer almaktadır. Her üç okulun kendine ait müdürlükleri bulunup toplamda 100 civarında öğretmen kadrosu bulunmaktadır. Öğretmenlerin Merkez Jupa'da ikamet ettiği ifade edilebilir. Belediye binasında ise okulların eğitim bürosu ve bu büroda eğitimden sorumlu çalışanlar yer almaktadır.

Foto 2.85. Ata Lisesi öğretmenleri ve öğrencilerinden bir kare.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY MAKEDONYA VE MERKEZ JUPA'NIN EKONOMİK COĞRAFYASI

3.1. KUZEY MAKEDONYA'NIN EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Kuzey Makedonya'da II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde başlıca ekonomik faaliyetler; tarım, hayvancılık, ormancılık ve zanaatçılığa dayanmaktaydı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra madencilik, sanayi ve hizmet sektöründe (ulaşım, ticaret, turizm, eğitim, sağlık) gelişmeler yaşandı.[208] Yugoslavya Cumhuriyeti döneminde Kuzey Makedonya ülkenin en geri kalmış yeriydi. Nüfusun gelir düzeyi düşüktü. Üretim ve ticaret sınırlı olarak gerçekleştiriliyordu. Örneğin, Slovenya'nın Kuzey Makedonya ile nüfusu ve yüzölçümü hemen hemen aynı iken Slovenya Kuzey Makedonya'dan dört kat daha güçlü ekonomik göstergelere sahipti.[209]

Günümüzde Kuzey Makedonya'nın ekonomisi tarım ve sanayiye dayanmaktadır. Ayrıca ormancılık ve madencilik ekonomide önemli yer tutmaktadır.[210]

Kuzey Makedonya'da 2010 yılı itibariyle % 20'si tarım, % 22'si sanayi, % 58'i hizmet sektöründe çalışmaktadır.[211]

Kuzey Makedonya'da en önemli ekonomik sorun işsizlik oranının yüksek olmasıdır. Ülkede 2012 yılı itibariyle işsizlik oranı %31'dir.[212] İşsizlik büyüyen ve göç nedeni olan bir sorundur. Kuzey Makedonya'da genç nüfus, gelişmiş Avrupa ülkeleri hayali ile büyümekte ve mevcut ekonomik şartlar bir bakıma bunu zorunlu kılmaktadır. Bunun temel sebebi devletin yeterli yatırım yapamaması ve yabancı yatırımcıya Kuzey Makedonya'yı iyi tanıtamamasıdır.

Ülkede barış içerisinde yaşayan birçok etnik grup yer alsa da kamu yatırımlarına ve bölgesel desteklere bakıldığında ülke vatandaşlarına yapılan etnik ve dini ayrışmanın olduğu da açıkça görülmektedir. Makedonların ve Arnavutların geniş söz hakkı bulduğu Kuzey Makedonya'da ülkenin birliği ve bekası için halkın refah seviyesini yükseltmek

208 Blogaya Markoski, a.g.e. s.62, 2009.
209 Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 40, 2008.
210 Ramazan Özey, *Türkiye ve Komşu Ülkeler Coğrafyası*, Aktif Yay., s.61, 2010.
211 https://www.cia.gov/librarypublications /the-world-factbook/geos/mk.html#top, 27.01.2024
212 Republica of Macedonia State Statistical Office,2013.

tüm bireyler için yegane hedef olmalıdır. Kuzey Makedonya birçok konudaki tavizleri (Ülkenin birden fazla bayrak ve isim değişimi yapmak zorunda bırakılması bu tavizlerdendir.), demografik yapısı gereği mevcut etnik ve dini farklılıkları bir kenara bırakarak uğruna savaşılacak bir ülke haline gelmelidir. Bu ruh için ülkenin güçlü yöneticilere ihtiyacı vardır. Ülkenin jeostratejik konumu, yeraltı ve yerüstü kaynakları Kuzey Makedonya ekonomisinin şaha kaldırılması için yeterli düzeyde olduğu ifade edilebilir.

3.1.1.Tarım ve Hayvancılık

Kuzey Makedonya'da doğal şartlar ülkenin belli kesimlerinde tarıma imkan tanımaktadır. Verimli topraklara sahip, uygun iklim koşullarının hüküm sürdüğü, yeterince su kaynaklarının varolduğu alanlarda tarım faaliyetleri yoğunlaşmaktadır. 2011 yılı itibariyle ülkede tarıma ayrılan arazinin ülke yüzölçümündeki payı % 20, meraların payı ise % 23,7'dir.[213]

Kuzey Makedonya'da tahıl yetiştiriciliği yaygındır. Ülkede tarım yapılan arazilerin yarıya yakınında buğday, mısır, arpa, çeltik, çavdar ve yulaf yetiştirilir. Tahıl üretimi, ülkenin hemen her yerinde yapılmakla beraber bilhassa Pelagonya, Ovçe Pole, Kumanova ve Koçana'da yaygındır. Pelagonya ülkenin adeta tahıl ambarıdır. Kuzey Makedonya'da yaygın olarak yetiştirilen diğer tarım ürünleri; tütün, ayçiçeği, pamuk, haşhaş ve şekerpancarıdır. Tarım alanlarının % 12'si ise sebze üretimine ayrılmıştır.[214]

Ülke, meyveleri ile Balkanlar'da ün yapmıştır. Kuzey Makedonya'nın başlıca meyveleri; elma, erik, armut, kiraz, şeftali, kayısı, vişne, ceviz, kestane, çilek, ayva ve muşmuladır. Akdeniz geçiş ikliminin etkili olduğu yörelerde bilhassa Gevgeli ve Valandova Ovası'nda, Radoviş'te ve Doyran civarında nar, incir ve badem yetiştirilir. Kuzey Makedonya'da yetiştirilen en önemli meyve elmadır. Elma ülkede aşkın ve sağlığın sembolüdür. Birçok gelenek bu meyve ile ilişkilidir. Yerel masal, türkülerde, halk kültüründe elma işlenir. Resne, Ohri Gölü kıyısında, Polog, Struga, Maleşova, Plasnitsa'da elma bahçeleri yaygındır.[215] Bağcılık kültürü Kuzey Makedonya'da en eski kültürlerdendir. Vardar, Doğu ve Batı Makedonya bağcılığın ülkede yapıldığı en önemli üç bölgesidir. Gradsko ile Demirkapı arasında yer alan verimli alüvyal topraklara sahip

[213] Republica of Macedonia State Statistical Office,2013.
[214] Blogaya Markoski, a.g.e. s.67, 2009.
[215] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 45-46, 2008.

Tikveş Bölgesi, Balkanların en geniş üzüm bağlarına sahip sahalarından biridir. En meşhur şaraplar bu bölgenin üzümlerinden üretilir. Avrupa'nın birçok ülkesine ihraç edilen Kuzey Makedonya şarapları Avrupalıların tercih ettiği şarapların başında gelmektedir. Kavadar'da üzüm hasat festivali düzenlenir. Ülkedeki bağlık alanlara turistik turlar düzenlenerek, turistlere şarap tattırılır.

Kuzey Makedonya'da hayvancılık kırsal kesimin önemli bir geçim kaynağıdır. Ülkede başlıca hayvancılık faaliyetlerini; koyun ve sığır besiciliği, domuz yetiştiriciliği, kümes hayvancılığı ve arıcılık oluşturmaktadır.[216] Ülkede küçükbaş hayvanlardan en çok koyun yetiştirilir. Koyun yetiştiriciliği ülkenin hemen her yerinde yapılmakla birlikte, özellikle dağlık ve engebeli yörelerde yaygın ekonomik faaliyettir. Koyun yetiştiriciliği hala ekstansif ve yarı göçebe özelliğe sahiptir. Koyunlar Nisan - Ekim arasında yüksek dağlık alanların otlaklarında özellikle; Bistra, Şar Dağı, Stogova, Baba ve Pelister, Mokra, Osogova ve Maleşova Dağlarında otlatılır.[217] Ülkede 2011 yılı itibariyle toplam koyun sayısı 767 bin'dir. Bu koyunların 1/3'ü merinos cinsindendir. Koyun sütü ile Berova, Mariova, Kruşova, Kalkandelen ve Manastır'da lezzetli peynirler üretilir. Yetiştirilen bir diğer küçükbaş hayvan türü keçidir. Keçiler ormana zarar verdiğinden 1947'de çıkarılan kanun ile sayıları azaltılmıştır. Ülkede 2006'da toplam keçi sayısı 63 bin'dir.[218]

Büyükbaş hayvancılık faaliyeti ülkede önemli bir geçim kaynağıdır. Makedonya'da sığır sayısı 1980'de 382 bin iken 2011'de 265 bin'e düşmüştür. Sığırların bir kısmı hala ekstansif, geleneksel yöntemlerle küçük ahır gibi yerlerde, diğer kısmı sığır çiftliklerinde modern yöntemlerle yetiştirilmektedir. Kuzey Makedonya'da genellikle çiftliklerde modern yöntemlerle domuz yetiştirilir. Ülkenin hemen her yerinde domuz çiftlikleri vardır.[219]

3.1.2. Madenler ve Enerji Kaynakları

Kuzey Makedonya, maden yatakları bakımından nispeten zengin bir ülkedir. Ülkenin belli başlı madenleri; demir, kurşun, çinko, bakır, altın, gümüş, antimon, mangan, nikel, kaolen, krom, manganez, asbest ve alçı taşıdır.[220]

[216] Blogaya Markoski, a.g.e. s.68, 2009.
[217] A.g.e.
[218] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 45-46, 2008.
[219] A.g.e.
[220] A.g.e.

Osogova Dağları, Taymiş, Radoviş, Demirkapı, Demirhisar, Kırçova, Gostivar, Debre, Ohri ve Pehçevo'da demir yatakları; Radoviş'te zengin bakır yatakları bulunmaktadır. Sasa, Dobrova, Toranica'da, Osogova'da, Köprülü'de, Pehçova'da, Kojuf'da kurşun ve çinko yatakları mevcuttur. Batı Makedonya'daki dağlık alanlarda krom, manganez ve alçı taşı yatakları mevcuttur. Ülkenin mermer ocakları bakımından en zengin yerleşmesi Pirlepe'dir.[221]

Ülkede doğalgaz ve petrol yatağı yoktur. Doğalgaz Rusya'dan satın alınır. Rusya- Ukrayna- Romanya- Bulgaristan'dan üzerinden gelen boru hattı aracılığıyla doğal gaz ihtiyacı karşılanır. Petrol boru hattı 2002'de faaliyete geçmiş olup Selanik-Üsküp arasındaki hattır ve ham petrol Üsküp'te rafine edilir.[222]

Kuzey Makedonya'da elektrik enerjisi üretiminde linyit ve su gücü kullanılır. Ülkenin en önemli linyit havzaları; Manastır yakınlarında Suvodol, Negotin ve Brod, Kırçova yakınlarında Oslomey, Berova civarında Ratevski Şirini, Struga çevresindeki Piskupştina'da yer alır. Kuzey Makedonya'da elektriğin % 62'si termik santrallerde, % 20'si hidroelektrik santrallerinde üretilmektedir. Geriye kalanı Bulgaristan'dan ithal edilmektedir.[223]

3.1.3. Sanayi

Kuzey Makedonya, sanayi faaliyetleri açısından az gelişmiş bir ülkedir. Ülke gelirinin % 30'u sanayi sektöründen sağlanmaktadır. Sanayi faaliyetleri daha çok Üsküp çevresinde ve Vardar vadisinde yoğunlaşmıştır. Ülkede en çok sanayi işletmesine sahip yerleşmeler; Üsküp, Pirlepe ve Manastır'dır. Sanayi kolları arasında çelik üretimi, kimya sanayi, dokumacılık, gıda sanayi, metalürji, tütün işlenmesi, ilaç, porselen, çimento, mobilya üretimi ve çinicilik önde gelir.[224]

Kuzey Makedonya'da en önemli sanayi kollarından biri gıda sanayidir. Un ve un mamulleri sanayisi Üsküp, Manastır ve Pirlepe'de gelişmiştir. Üsküp, Manastır, Kalkandelen ve Pirlepe'de süt işletmeleri bulunur. Meyve sebze işleyen, konserve üreten tesislerin çoğu Üsküp, Kalkandelen, Ohri, Resne, Pirlepe, Gevgeli, Ustrumca,

[221] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s. 50-58, 2008.
[222] A.g.e.
[223] A.g.e.
[224] Atalay, İ., a.g.e. s.64, 2013.

İştip'te yer alır. Kuzey Makedonya'da önemli miktarda alkollü içki üretilir. İçkiler içerisinde en fazla üretileni şarap ve rakıdır.

3.1.4. Ticaret

Kuzey Makedonya bir tarım ülkesi olduğundan ithalatı, ihracatından fazla olmaktadır. İhracatı ithalatı karşılayamadığından ülke bütçesi her yıl açık vermektedir. Başlıca ihracat ürünleri; demir-çelik, hazır giyim malları, ayakkabı, taze sebze-meyve, alkollü içecekler, meşrubat, tütün, sigara, çeşitli madenler, metal ve elektrikli eşyalardır. En önemli ithalat ürünleri; petrol ve petrol ürünleri, motorlu araçlar, makine ve teçhizat, tarım aletleri, kimyasallar, tekstil ürünleridir.[225]

Kuzey Makedonya'nın son yıllarda ihracatında önem arz eden ülkeler sırasıyla Sırbistan, Yunanistan, Almanya ve İtalya, ithalatında önem arz eden ülkeler sırasıyla Almanya, Rusya, Yunanistan, Sırbistan ve Türkiye'dir.[226]

Türkiye, Kuzey Makedonya'dan demir-çelik ürünleri ve ham deri alırken Kuzey Makedonya'ya metal eşya, dokumacılık ürünleri, makine ve kimyasallar satmaktadır.[227]

3.1.5. Ulaşım

Kuzey Makedonya doğal güzellikleri yanı sıra elverişli coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca pek çok halkların ve medeniyetlerin ilgisini çekmiştir. Geçmişten günümüze ülke arazisinden önemli yollar geçirilmiştir. Romalılar döneminde Roma - İstanbul bağlantısını sağlayan ana yol güzergahlarından biri olan Via Egnatia yolu ülke arazisinden geçmektedir. Via Egnatia yolu Apenin Yarımadası'nı Asya'ya bağlayan en kısa yol olup bu yol Roma'yı, Adriyatik Denizi, Durres, Elbasan, Kafasan, Heraklia, Selanik üzerinden İstanbul'a bağlamaktadır.[228]

Kuzey Makedonya Balkanların kuzeyden güneye, doğudan batıya uzanan hattında kavşak konumunda yer almaktadır. Balkanların kuzeyinde yer alan Zagreb ve Belgrat'ı, doğuda Sofya ve Burgaz'ı, batıda Tiran ve Durres'i, güneyde Selanik ve Igoumenitsa'yı birbirine bağlamaktadır. Ülke topografyasını şekillendiren Vardar Nehri

[225] Ergüt, Çiğdem, "Türkiye Makedonya Ticari İlişkileri (1993-2016)" Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enst. Türk Dünyası Coğrafyası, s.30 İstanbul 2019.
[226] Ergüt, Çiğdem, a.g.e. s.31, 2019.
[227] Ramazan Özey, a.g.e. s.65, 2010.
[228] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s.6, 2008.

ulaşım ağlarını da şekillendirmiştir. Ülke iki önemli ulaşım koridoruna sahiptir: Sırbistan- Yunanistan arası 10. Koridor (E-75), Bulgaristan- Arnavutluk arası 8.Koridor (E-65). Bu iki ana hatta bağlanan birçok otoban ve yan yollar akarsu vadilerini takip etmektedir. E-75 uluslararası karayolu ve uluslararası demiryolu hattı Vardar Vadisi boyunca uzanır.[229] 2006 yılı verilerine göre 12.522 km uzunluğunda karayolu ağının yaklaşık 6.595 km'si asfaltlanmış durumdadır. Otoyolların uzunluğu 192 km'dir. Ana ulaşım güzergahları dışındaki yollar bölünmüş yollar değildir. Bu yollar aynı zamanda nispeten dar, çoğu yerde keskin virajlı ve kaya düşme tehlikesi vardır. Üsküp-İstanbul arası gümrükte beklemeler dahil seyahat süresi 12-14 saattir.[230]

Kuzey Makedonya'nın kara sınır komşuları Sırbistan ve Yunanistan ile demiryolu bağlantısı olmasına rağmen Bulgaristan ve Arnavutluk ile yoktur. Durres-Üsküp-Sofya demiryolu yapımı Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Bulgaristan arasındaki bağlantıyı güçlendirecektir. Böylece Adriyatik limanları ile Varna ve Burgaz limanları arasında bağlantı kuracaktır.[231]

Denize kıyısı olmayan Kuzey Makedonya'da havayolu ulaşımı önem taşımaktadır. 2006 yılında hizmete girmiş olan Üsküp Büyük İskender Havalimanı Üsküp'ün merkezine 23 km uzaklıktadır. Diğer önemli havalimanı Kuzey Makedonya'nın incisi kabul edilen Ohri'ye 9 km mesafede Ohrid St. Paul the Apostole Havalimanıdır. Her iki havaalanı bir Türk firması tarafından 2030 yılına kadar işletilecektir.

3.1.6. Turizm

Kuzey Makedonya'nın ulusal ekonomisine katkı sağlayan en önemli sektörlerden biri de turizmdir. Ülke ekonomisi için gelecek vaadeden doğal, tarihi ve kültürel birçok rekreasyon alan mevcuttur. Bunların başlıcaları: ihtişamlı dağlar arasında kalmış muhteşem manzaralara sahip Ohri, Prespa, Mavrova, Berova Gölleri; önemli kış ve dağ turizm için Şar, Bistra, Mavrova, Baba, Kojuf, Stogova Dağları; termal turizm açısından Üsküp, Kumanova, Debre, İştip, Koçana, Ustrumca ve Gevgeli kaplıcaları; tarihi öneme sahip Stobi (Demirkapı), Heraklea Linkestis (Manastır), Bargala (İştip), Skupi (Üsküp), Vardarski Rid (Gevgeli) ve Lihnidos (Ohri) antik

[229] Can, R.R. "*Nüfus miktarı bakımından Kuzey Makedonya'da Türklerin yaşadığı şehirler üzerine bir inceleme*", www.turkishstudies.net/social , s. 2885, 2020.
[230] Alaattin KIZILÇAOĞLU, a.g.e. s.60, 2013.
[231] Doykov, V.- Dimitrov, S. a.g.e. s.6, 2008.

şehirleri; 15. ve 16. yy'dan kalma 600 civarı camii; iç ve dış detaylarla donatılmış Ortodoks kiliseleri; eski şehir mimarisine sahip Ohri, Üsküp, Kruşova, Kratova ve Manastır şehirleri; geleneksel festivaller ve kırsal turizm etkinlikleridir.[232]

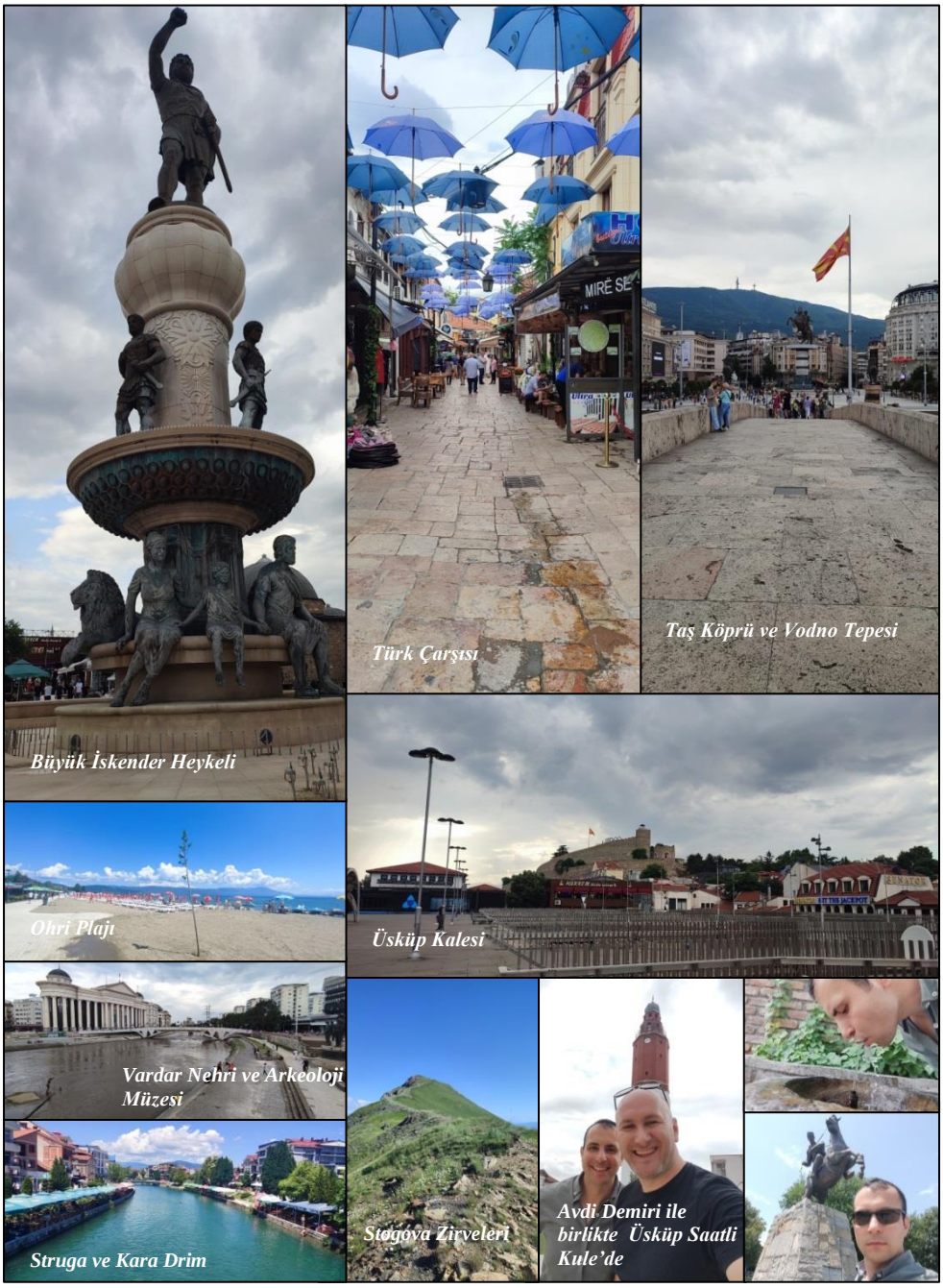

Foto 3.86. Kuzey Makedonya'da Turizm Alanlarından Bazıları

[232] Alaattin Kızılçaoğlu, a.g.e. s.62-67, 2013.

3.2. MERKEZ JUPA'NIN EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2021 yılı verilerine göre Merkez Jupa Belediye bütçesi 113.656.000 Den.'dir. Yıllık bazda giderler 122.827.000 Den'i bulmuş gelir gider dengesi finansal desteklerle kapatılmıştır.[233] Merkez Jupa'daki aktif nüfusa göre belediyede çalışanların oranı % 7'dir. En büyük ekonomik faaliyet inşaat sektörü ve hayvancılıktır. Bunun dışında ekonomik faaliyetler ticari işletmeler, (Nalburlar, kafeteryalar, marketler, oto tamirhaneleri, demir atölyesi, pvc atölyesi, marangöz, fırınlar, lokanta, seyyar satıcılık ve eczane bulunmaktadır) madencilik, eğitim ve çiftçilik yer almaktadır. Merkez Jupa ekonomisi yılın tamamında bu işletme ve sektörlere bağlı olsa da gurbette çalışan Merkez Jupalıların her yıl yaz döneminde birkaç aylık ziyaretleriyle yöre ekonomisi canlılık kazanmaktadır. Hatta bu durumu sezonluk olarak değerlendiren eğlence alanları da bulunmaktadır.

3.2.1.Tarım ve Hayvancılık

Stogova Dağı'nın batı cephesinde adeta Karadeniz Dağları'nın eteklerine yerleşmiş bir şehir gibi olan Merkez Jupa, arazinin engebeli ve bolca vadilerle yarılmış halinden dolayı tarımsal açıdan olumsuz etkilenmiştir. Tarımsal alanların bütünlük arz ettiği alanlar R2249 numaralı bölgesel karayolu çevresi ile Debre Baraj Gölü arasında kalan verimli arazilerdir. Baraj çevresi ve eğimin nispeten az olduğu düzlüklerde yer alan alüvyal dolgular verimi arttırmaktadır. Buralarda ekseriyetle hayvanlar için yonca ekimi söz konusudur. Yer yer buğday ve mısır tarlaları da bulunmaktadır. Fakat ekilen tarla veya bahçeler Merkez Jupalılara önemli getiri sağlamamaktadır. Yapılan tarım hayvanlara yem veya kendi ihtiyaçlarını gidermek şeklinde gerçekleşmektedir. Genellikle R2249 bölgesel karayolu üzerinde yer alan köy ve yerleşimlerde tarım arazileri az eğimli ve bir bütünlüğe sahip olup 10-20 dönüme kadar çıkarken diğer yerleşimlerde yüksek eğim ve engebeli arazi tarım sahalarını parçalamıştır. Bahçelerde genellikle mısır, fasulye, kabak, patates, soğan, sarımsak, biber, domates, salatalık gibi sebze ağırlıklı tarımsal ürünlerin ekili olduğunu görülmektedir. Temmuz ve Ağustos ortalarına kadar süren sıcak ve kurak aylarda bahçeler, birçok kaynaktan doğarak köylerin içinden geçen sularla sulanmaktadır. Fakat bunun yanı sıra bahçeler için

[233] https://merkezjupa.gov.mk/butce/?lang=tr, (Erişim tarihi: 15.11.2023).

belediyenin su şebekesi de kullanılmaktadır. Bu da yaz aylarında özellikle merkezde sık sık su kesilmelerine sebep olabilmektedir.

Bölgede birçok meyve yetişebilmektedir. Bu durumu sağlayan en önemli unsur güney kuzey yönlü uzanan Kara Drim Vadisi'nin bölgeye Akdeniz ikliminin etkisini taşımasıdır. Ohri Gölü çevresindeki Akdeniz'in etkisi kuzey güney sektörlü rüzgarlar aracılığıyla Debre Baraj Gölü çevresine kadar taşınabilmektedir. Bu da Merkez Jupa'nın genel olarak ılıman bir karakter kazanmasını sağlamaktadır. Ticari anlamda en önemli meyveleri ise yaban mersini ve cevizdir.

Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar Türklerin siyasi olarak yurt tutmasının yanı sıra Türk gelenek ve göreneklerindeki göçebe hayvancılık kültürü, Stogova coğrafyasının özellikleri ile örtüşmektedir. Bu özelliklerin başında zirvelerin etrafındaki geniş otlaklar ve yaylalar gelmektedir. Bu yaylalar: Lettuşaritsa (Melniçan üstü), Maruşa (Stogova'nın arkası), Stogova, Koçişta, Luçişta (Kocacık- Koçişta arkası vadi), Kenanitsa (Koçişta arkası), Haydarçeşme (Idırçeşme), Küçük Meydanitsa (Kocacık Yaylası arkası), Kaneş (Babin Sırt alt kısmı), Babin Sırt, Yazılıtaş (Elessa), Novak, Kocacık ve Karaorman yaylalarıdır. Genel itibariyle bölgede ticari anlamda küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Diğer hayvan türleri kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla beslenmektedir. Arazi çalışmalarımız sırasında bölgenin sorumlu veterineri olan Resul Saloski'den alınan bilgilere göre yukarıda adı geçen bütün yaylalardaki koyun sayısı 24 bin'i bulmaktadır. Bunun yanı sıra Merkez Jupa'da 200 civarı keçi, 300 civarı büyükbaş hayvan ve 700 civarı at beslenmektedir. Önemli bir geçim kaynağı olan küçükbaş hayvancılığın eskiden tüm Stogova yaylalarında yer bırakmayacak kadar çok olduğu ve 200 bin'e eriştiği ifade edilmiştir. Devlet tarafından teşviklerin bulunduğu da ifade edilmiştir: Stogova'nın yüksek köylerinde yapılan 10 koyundan fazlası için, merkeze yakın ve aşağı köyler içinse 20 koyundan fazlası için koyun başına 33 Euro, büyükbaş hayvan için 50 Euro ve kovan başına 10 Euro yıllık destek verilmektedir. Çobanların ise hayvan sahiplerinden dolgun maaş aldıkları görülmüştür.

Merkez Jupa'da Osmanlı'dan günümüze hayvancılık, yazın Stogova'nın rengarenk alpin çayırlarında mandıralar etrafında gerçekleşirken, sonbahara doğru kışı geçirmek için Manastır'a yani güneye doğru göç şeklindedir. Kış ayları Baba Dağı'nın alçak kesimlerinde geçirilir. İlkbahar geldiği vakit göç tekrar kuzeye yani Stogova'ya doğru gerçekleşir. Göç hareketi sırasında Türklere yoldaş olan yegane ulaşım aracı Stogova'nın serin ve engin otlaklarında karşılaştığımız gruplar halindeki atlardır.

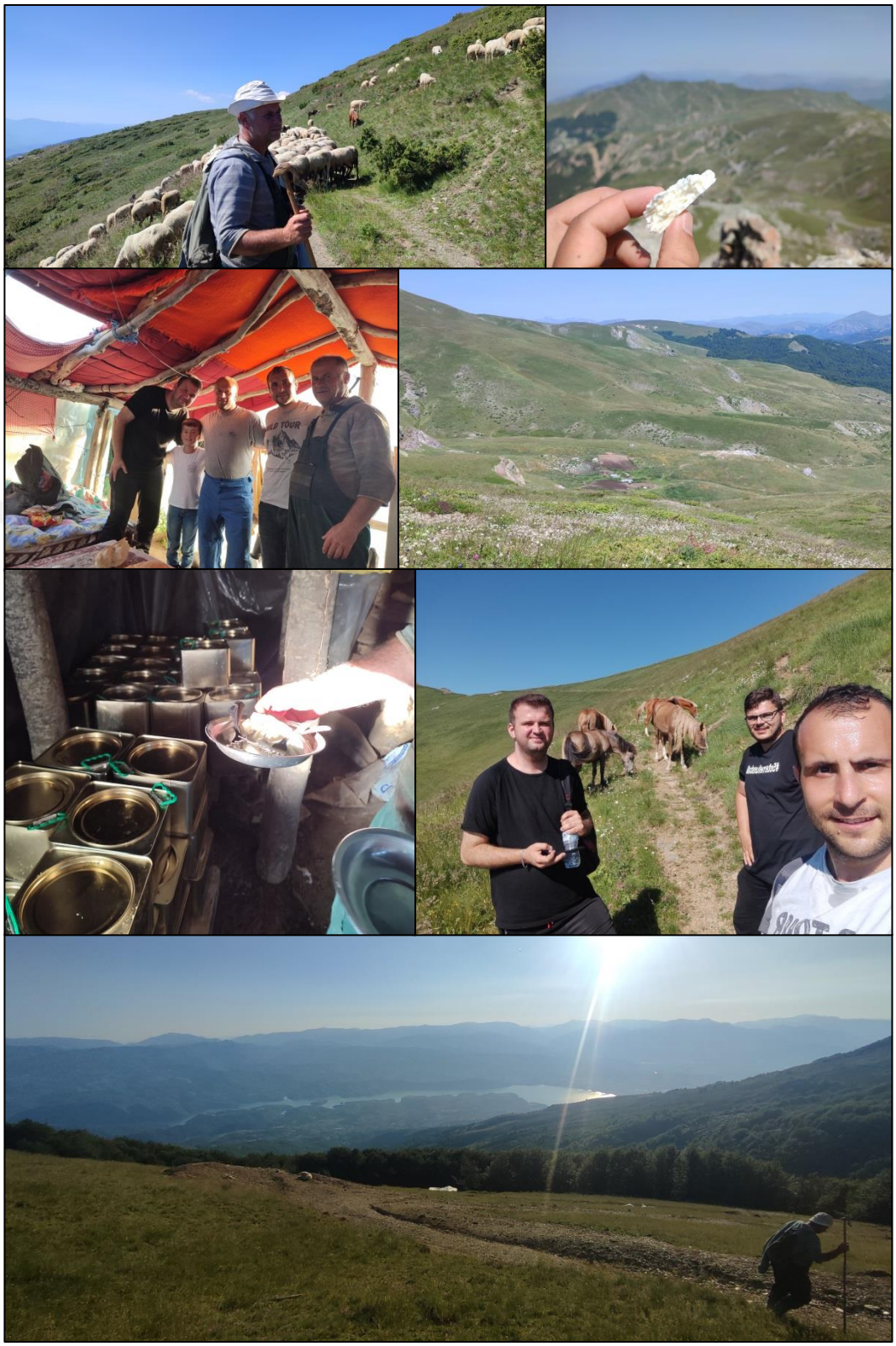

Foto 3.87. Merkez Jupa Yaylaları ve Mandıraları

Dolgaş ve Pralenik'te Türklerin Debre Baraj Gölü'nden birçok balık türü avladıklarını ifade etmek mümkündür. Tutulan balıklar genellikle sardalye, alabalık,

akbalık ve sazandır. Özellikle Debre Struga yoluna yakın olan Dolgaş'ta Kara Drim üzerine balık tesisinin açılması köyde yaşayanlara önemli kazanç yolu olabilir.

Bölgeyi özel kılan yükseltinin yanı sıra zirvelere kadar uzanan geniş yapraklı orman örtüsünü de zirai faaliyetler dahilinde ifade etmek gerekir. Kozmetikte kullanılmak üzere toplanan ardıç birinci sırada ticaret konusu iken, çevre belediyelerden dahi geldikleri görülen Stogova'nın eteklerindeki Balkanların meşhur meyvesi yaban mersini (Borovnitsa) önemli ticari bir ürün durumundadır. Aynı zamanda Breştani ve Pralenik çevresinde yoğun kestane ağaçlarından elde edilen kestaneler miktar açısından 100 tonu bulmaktadır. Bu miktar köylerdeki kestanelikleri de önemli ticari alan haline getirmektedir. Orman altı rezervi özellikle akarsu yataklarında Doğu Karadeniz'i aratmayacak düzeyde olup Dolgaş ve Elevtsi köyleri önemli mantar rezervi barındırmaktadır. Dolgaşlıların en önemli geçim kaynağı inşaat sektöründen sonra ormancılıktır. Bu konuda ayrıca meşhur olmalarını sağlayan avcılıktır. Veteriner Resul Saloski'i ile yapılan yüzyüze görüşmede "Arnavutluk'a en yakın köy olan Dolgaşlıların müthiş av yetenekleri bulunmaktadır. Ormanda ayı, kurt, tilki, tavşan, domuz, geyik, ceylan, sincap gibi vahşi hayvanlara rastlanılmaktadır. Bunlardan av yasağı olmayan hayvanları avladıkları hatta Arnavutluk tarafındaki köylerde vahşi hayvanların artmasına bağlı olarak Dolgaşlılardan yardım istenilmektedir." şeklinde ifade edilmiştir. Belediyeden edinilen bilgilere göre geyik, ceylan, tilki ve ayı devlet tarafından koruma altında olup bu hayvanlar üzerinde av yasağı bulunmaktadır.

Foto 3.88. 2018 Arıcılığın Geliştirilmesi Projesi töreni sayın İbraim ARİAN ve TİKA görevlileri.

Pralenik, Breştani, Kocacık ve Novak köylerinde arıcılık faaliyeti de yürütülmektedir. Bu konu da belediyeye önemli desteği TİKA vermektedir. Bu kapsamda 2018 yılında TİKA tarafından 30 aileye 300 kovan dağıtılmıştır. Aynı zamanda TİKA, Ceviz Fidanı Projesi'yle bölgede tarımsal teşviklerde bulunmuştur.

Foto 3.89. Merkez Jupa'da TİKA desteği ile devam eden arıcılık faaliyeti. Üst fotoğraf Büyük Papradnik, alt fotoğraf ise Pralenik köyündendir.

3.2.2.Madenler ve Enerji Kaynakları

Merkez Jupa sınırları içerisinde önemli iki madeni kaynak bulunmaktadır. Bunlardan biri mangan yatağı diğeri ise saf halde bulunan jips (alçı) yatağıdır. Merkez Jupa sınırları içerisinde kalan alçı maden alanı Alman firma Knauf tarafından işletilmektedir. Babin Sırt'ta bulunan mangan yatağı ise Yugoslavya zamanında işletilmiş fakat Kuzey Makedonya Cumhuriyeti süresince sessizliğe bürünmüştür. Yaylalarda ocağın içerisine kadar uzanan raylar köylüler tarafından kullanılmıştır. Günümüzde mangan yatağını Ukraynalı bir şirketin aldığı, maden ocağına kadar yolların yapıldığı fakat Ukrayna Rusya Savaşı'ndan dolayı maden ocağın aktif hale

gelemediği Merkez Jupa'nın değerli öğretmeni ve demir ustası Feramez Zekir tarafınca ifade edilmiştir.

Foto 3.90. Üstteki fotoğraf mangan sondaj alanı alttaki fotoğraf jips (alçı) ocağı

Merkez Jupa'nın en önemli enerji kaynağı Kara Drim, Radika Nehirleri ile Stogova, Krçın, Yablanica'dan gelen akarsuların doldurduğu Debre Barajı'ndaki Şpilje Hidroelektrik Santralidir. 1965-1968 yıllarında 101 m yüksekliğe sahip baraj inşa edilerek 1969 yılında rezervuar doldurulmasıyla aktif hale getirilmiştir. Baraj gölü 22 km uzunluğunda, 94 metre derinliğinde ve 1.320 hektarlık alanı kaplamaktadır. Ohri ve Globoçica göllerinin gidegeni olan Kara Drim Nehri yıl boyu düzenli akış gösterse de Radika Nehri ve dağlardan gelen akarsular değişkenlik göstermektedirler. Bu yüzden yıl içinde seviye farklılığı gösterebilmektedir. Rezervuarın toplam hacmi 520 milyon m^3 iken faydalı hacmi 223 milyon m^3'tür. Spilje hidroelektrik santrali, 84 MW kurulu güce ve yıllık 272 GWh üretime sahiptir. Elektrik santrali mansaptaki baraj makasından 70 m uzaktadır. Santralde 485,75 maSL üzerinde yer alan dikey eksenli Francis türbinleri ve üç fazlı senkron jeneratörlerle donatılmış üç adet ünite bulunmaktadır. Güç transformatörleri elektrik santralinin dışında bulunur. Elektrik üretiminin yanı sıra

Debarsko Pole'deki yaklaşık 1.980 hektarlık ekilebilir tarım arazisinin sulanması için de inşa edilmiştir.[234] Barajın kontrolü Debre Belediyesi'ne aittir.

Globocitsa Hidroelektrik Santrali, Kara Drim'in üzerinde kurulu hidroelektrik santrallerinden biridir. Struga'nın yaklaşık 30 km kuzeyinde yer alan bu baraj, Merkez Jupa'nın Dolgaş köyüne birkaç km mesafede bulunmaktadır. 1960-1965 inşaat süreci sonrası işletilmeye başlamıştır ve 3,2 milyon m^3 faydalı hacmin yanı sıra 58,4 milyon m^3'lük birikim hacmine sahiptir. 94,5 metre kaya dolgulu baraja sahiptir. Tamamen elektrik üretimi amacıyla inşaa edilen bir barajdır.[235]

Foto 3.91. Soldaki fotoğraflar Şpilje Santrali'ne aittir. Sağdaki fotoğraflar Globocitsa Santrali'ne aittir.

Merkez Jupa Belediyesi ve çevresi için en önemli enerji potansiyeli yıl boyu zirvelerin maruz kaldığı kuzey-güney sektörlü rüzgar enerjisidir. Fakat Kuzey Makedonya'da arazi çalışmaları süresince ne tez çalışma bölgesinde ne de ülke genelinde yenilebilir enerji alanında kayda değer yatırımların olmadığı gözlenmiştir.

3.2.3.Sanayi

Merkez Jupa konumu ve ulaşım imkanları açısından zorlu coğrafi şartlara sahiptir. Fakat yer altı rezervi değerlendirilerek Yugoslavya döneminde 500 kişinin istihdam edildiği silah fabrikanın varlığı tabiat şartlarına rağmen sanayi faaliyetlerinin yürütülebileceğini göstermektedir. Nitekim, bu görüşü destekleyen bir yatırım olarak Famord Şirketi, Üsküp Demir Çelik Fabrikası'nın bir parçası olup fabrika 10 yıl yedek

[234] https://www.esm.com.mk/?page_id=1849&lang=sq, (Erişim Tarihi:12/01/2024)
[235] https://www.esm.com.mk/?page_id=1856&lang=en, (Erişim Tarihi:12/01/2024)

parça üretiminde bulunmuştur. Günümüzde hala varlığını koruyan fabrikalar şahsi mülke dönüşse de ülkenin bölge için yapabileceklerini göstermektedir.

Foto 3.92. Yugoslavya zamanında kurulmuş olan silah fabrikasına ait yapılar

Günümüzde Merkez Jupa Belediyesi'nde belirli bir alanda sanayi bulunmasa da aktif küçük sanayi kolları köylerde dağınık olarak devam etmektedir. Birkaç oto tamirhanesi, ahşap atölyeleri, pvc atölyesi, beton fabrikası ve demir atölyeleri bulunmaktadır. Bazıları ise kuruluş amacı dışında kullanılmaktadır. Örneğin Heroy-Toza Dragoviç Ohri'de bulunan fabrikanın devamı olarak otomobil yedek parça imal etmesi gerektiği yerde inşaat malzemeleri deposu olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra naylon fabrikası olarak kurulmuş aktif olmayan bir yapı da bulunmaktadır.

Foto 3.93. Bazı Sanayi Kollarına Ait Birkaç Görüntü

Bölgede oymacılık, taş ustalığı ve demir ustalığı gibi zanaatların Osmanlı döneminde meşhur olması günümüzde atölyeler halinde devamlılık göstermektedir. Fakat atölyelerde zanaatı devam ettirecek gençlerin sayıları giderek azalmış durumdadır. Merkez Jupa'da pek kıymetli demirci ustalarından biri Feramez Zekir Usta bunlardan biridir. Kendisi Yugoslavya zamanlarındaki anılarını bizlere anlatırken

demire biçim vermesinin yanı sıra bir eğitimci olarak da gençlere şekil vermektedir. Fakat yakın gelecekte gençlerin geleneklerden göreneklerden saygıdan kopacağı korkusu içerisindedir. Bu konu da hiçte haksız sayılmaz çünkü her üç gençten ikisinin hayali İtalya veya Almanya gibi ülkelere giderek kolay ve çok para kazanmak olduğu görülmektedir. Feramez Usta, yatırımlarla ancak gençleri tutabileceğimizi Türk varlığını koruyacak gençler için Türkiye'den gelecek yatırımcılardan başka ümitlerinin olmadığını ifade etti.

Foto 3.94. Merkez Jupa'da Sanayi Kollarına Göre Çalışan Yetenekli Eller.

Merkez Jupa, coğrafi şartlara bakıldığında önemli orman rezervi, killi toprak yapısı, küçükbaş hayvan sayısı ve yer altı kaynakları açısından Türkiye yatırımcılarının Balkanlardan Avrupa pazarına açılabileceği Türk kapısıdır.

3.2.4.Ticaret

Merkez Jupa'da ticari ürünler genellikle yapı malzemesi ve gıda ürünleridir. Bunun üzerine kurulmuş birçok nalbur ve market görmemiz mümkündür. Yoğun olarak ticaret merkezde gerçekleşse de köylerde de marketler, kahvehaneler bulunmaktadır. Bunun dışında aranan diğer ürünler için en yakın Debre'ye gidilmektedir. Bunun başında yakıt ihtiyacı gelmektedir.

Belediyenin yapmış olduğu kapalı pazar alanı olsa da pek kullanılmamaktadır. Genellikle belediye meydanına belirli günlerde meyve ve sebzeciler gelerek satış yapmaktadırlar.

Merkez Jupa sınırları içerisinde ekonomiye katkı sağlayan 1 maden işletmesi, 4 demir atölyesi, 1 beton şirketi, 3 ahşap atölyesi, 4 oto tamirhanesi ve 5 inşaat şirketi yer almaktadır. Ayrıca hizmet sektöründe faaliyet gösteren 11 market, 7 kafeterya, 4 nalbur 4 giyim mağazası, 2 fırın, 1 restaurant, 1 lokanta, 1 pastane, 1 eczane, 1 düğün salonu, 1 atm (Halkbank) ve 1 bar bulunmaktadır.

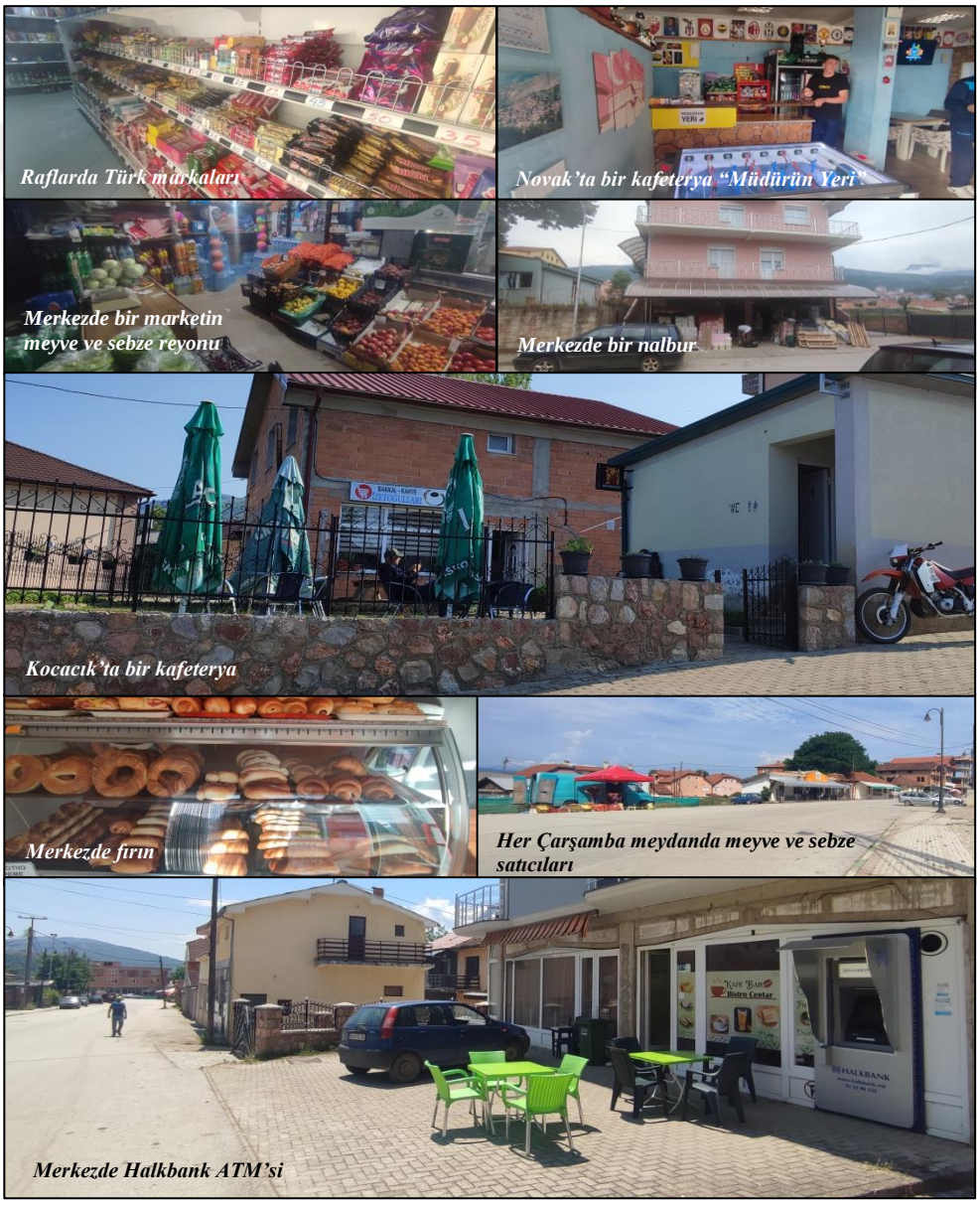

Foto 3.95. Merkez Jupa'da Ticari Alanlardan Birkaç Fotoğraf

Merkez Jupa'da ticarete konu olan en önemli husus hayvancılık üzerinedir. Süt ve süt ürünleri mandıralarda üretilerek paketlenmektedir. Özellikle Jupa peyniri ve Jupa yoğurdu bölgede ve Üsküp'te yok satacak kadar aranmaktadır. Jupa yoğurdu, Stogova çayırlarından beslenen koyunların sütünden yoğun kıvamda üretilmektedir. Jupa peyniri ise ham hali yumuşak olup pişirilerek doyumsuz tat ve sertlikte üretilmektedir. Fakat bu lezzetli ürünleri tanıtmak için bölgede önemli firmalara ihtiyaç vardır.

Merkez Jupa'da ormandan yaylalardan elde edilen ürünler ise aileler için ek gelir kapısıdır. Bunun başında çaylar, yaban mersini, ardıç, kestane ve mantarlar gelmektedir. Yaban mersini ve kestane önemli getirisi olmaktadır.

3.2.5.Ulaşım

Merkez Jupa'ya ulaşım Kuzey Makedonya'nın başkenti Üsküp Büyük İskender Havalimanı'ndan 150 km mesafe bulunmaktadır. Bu mesafe Ohri havalimanından 78 km şeklindedir. Türkiye'de İstanbul Esenler Otogarı'ndan her akşam 19.00'da Kuzey

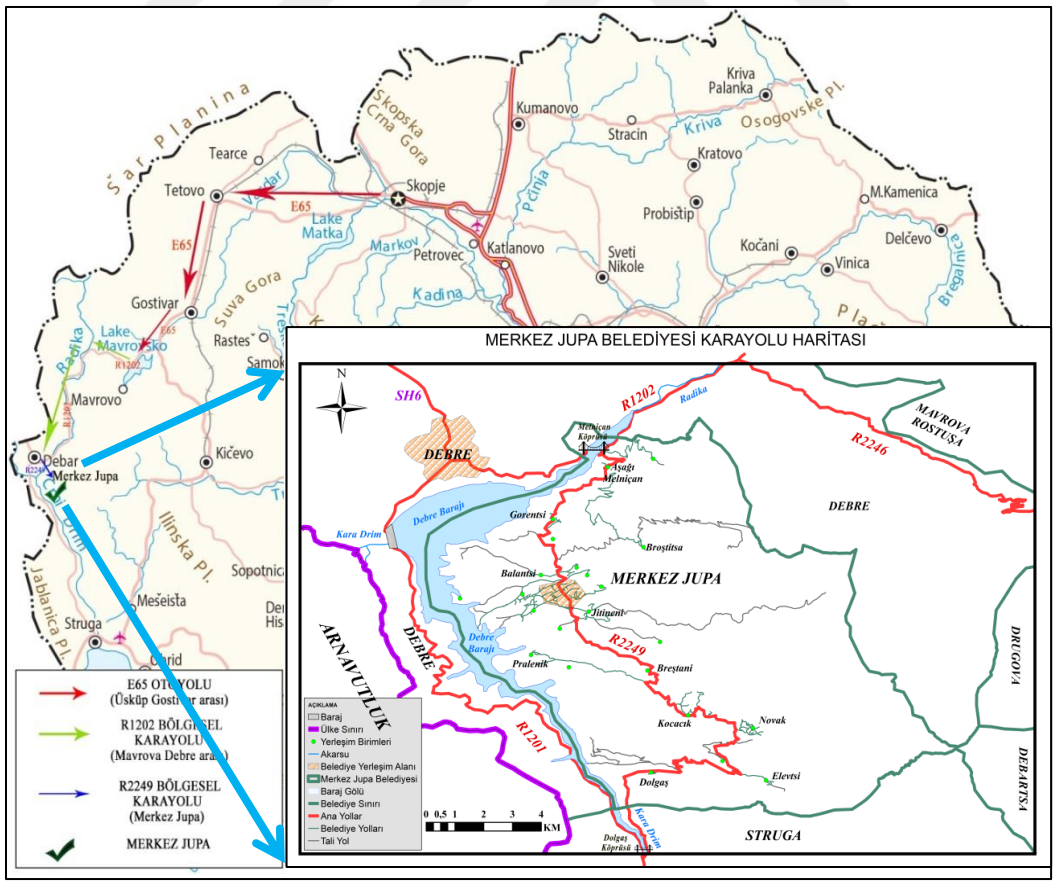

Şekil 3.23. Kuzey Makedonya Karayolu Haritası Üzerinde Merkez Jupa Belediyesi Güzergahı ve Merkez Jupa Karayolları Haritası

Makedonya'ya otobüs seferi bulunmaktadır. İstanbul'dan kalkan otobüs ile Gostivar'a kadar gitmek mümkündür ve yolculuk süresi yaklaşık 12 saati bulmaktadır. İstanbul Havalimanı'ndan uçak ile Üsküp'e ulaşmak yaklaşık 1 saat 30 dakika sürmektedir. Bilet fiyatları ve Merkez Jupa'ya ulaşım kolaylığı açısından otobüs tercih edilebilir. Fakat hızlı ve konforlu ulaşım için uçak ile seyahat de düşünülebilir.

Foto 3.96. Sol fotoğraf Üsküp Gostivar arası Gazmed Şirketine ait servis ve sağ fotoğraf Debre Merkez Jupa arası Radika Şirketine ait servis

Üsküp'ten Merkez Jupa'ya gitmek için Üsküp Terminali'nden saat sabah 9.00-10.00 arasında Gazmend Turizm aracına binerek E65 otobanı takip edilir ve Gostivar'a ulaşılır. Bu yol aynı zamanda paralı bir yoldur. Gostivar'dan Mavrova'ya doğru giderken E65 otobanından ayrılarak bölgesel R1202 numaralı Debre karayoluna bağlanılır. Bu yol Melniçan Köprüsü'ne kadar Radika Vadisi'ni izlemektedir. Köprüden önce son çıkışta Merkez Jupa tabelası görülse de Debre'den Merkez Jupa'ya geçmek için farklı bir firmaya geçmek gerekiyor. Melniçan Köprüsü'nden geçerken sarp dağların arasında uzanan Debre Baraj Gölü eşsiz bir görüntü oluşturmaktadır. Köprüyü geçtikten sonra gölün hemen kıyısında mimarisiyle kendisini hayranlıkla izlettiren Muzaffer Aziz George Kilisesi bulunmaktadır. Bu kilise 1835 yılında inşa edilmiş olup bugün Kurtarıcı İsa Mesih'in çarmıha gerildiği Haç'ın bir parçasını ve Kasım 2003'te Athos Dağı'ndan Manastıra gelen Aziz George'un elinin bir kısmını bulundurmaktadır.[236] Debre Terminali'nde indikten sonra Debre meydanında neredeyse her yarım saatte bir kalkan Radika minibüs firmasının aracına binmek gerekmektedir. Bu araçla Merkez Jupa'ya doğru virajlı 16 km'lik yolculuk bulunmaktadır. Melniçan Köprüsü'ne tekrar geri dönülerek Merkez Jupa tabelasından giriş yapılır. Merkez Jupa karayolu, (R2249 numaralı karayolu) oldukça dar ve keskin virajlara sahiptir. Sayın

[236] https://macedoniafromabove.mk/debar/, (Erişim Tarihi: 16.11.2023.)

İbraim Ariyan'ın verdiği bilgilere göre kaya düşmeleri sık görülmektedir. Bu arada Melniçan Köprüsü'nün uzantısı olduğu yolun Stogova ve Krçin Dağı arasındaki kısmı jips anakaya üzerine kurulu olduğu için de yollarda obruklar meydana gelebilmektedir. Fakat yollara Üsküp'ten Merkez Jupa'ya kadar bakıldığı ve kontrol altında tutulduğu anlaşılmaktadır. Üsküp'ten Debre'ye 2 saat 30 dakika süren seyahat Debre'den Merkez Jupa'ya ise yaklaşık 30 dakika sürmektedir. Üsküp'ten Merkez Jupa'ya toplam seyahat süresi Gostivar'dan sonra yolların bölünmemiş ve virajlı olmasından dolayı 3 saatin biraz üzerinde olmaktadır.

Merkez Jupa ulaşım ağına göz attığımızda R2249 bölgesel karayolunun birçok köy ve mahallenin içinden geçtiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra birçok köy ve mahalle için asfaltlı şekilde bağlantı yolların olduğunu söylenebilir. Boşaltılmış olan veya birkaç ailenin sonradan yerleştiği köyler için (Vapa, Yukarı Melniçan, Koçişta, Evla, Osolnitsa, Pareşi) tali yolların bulunduğu çakıllı yollar olsa da alçak araçlarla hareket etmenin zor olduğu söylenebilir. R2249 bölgesel karayolun kuzey ve güney çıkışında iki ayrı köprü bulunmaktadır. Kuzeyde Debre Şehri için önemli olan Radika Nehri üzerinden geçen Melniçan Köprüsü yer almaktadır. Güney ucunda ise R2249 numaralı yolun Dolgaş köyü içinden geçerek Struga sınırları içerisinde Kara Drim Nehri üzerinden R1201 numaralı Debre Struga karayoluna bağlandığı köprüdür. Aynı zamanda Dolgaşlı Türklerin alışveriş için Debre yerine Struga'yı tercih ettiklerinde sık sık kullandıkları köprüdür.

Foto 3.97. Melniçan Köprüsü ve Melniçan Köprüsü'nden Önce Son Çıkış Merkez Jupa Sapağı

Merkez Jupa Belediyesi'nin karayolları ve alt yapı açısından önemli çalışmalar yürüttüğü görülmüştür. Merkez Jupa içerisinde kalan tüm karayollarında taşkınlara, kaya düşmelerine ve yoğun kar yağışlarına karşın hızlı müdahalelerde bulunulmaktadır.

Fakat karayolları açısından yerleşim alanlarına ulaşım kolay sağlansa da yayla ve göl kıyılarındaki doğal güzelliklere erişimin kolay olmadığını da ifade etmek gerekir. Göle, eşsiz zirvelere, doğal kaynak sulara ve mandıralara yani insanların ziyaret etmekten keyif alacağı alanlara ulaşım ağların geciktirilmeden hem karayolu olarak hem de teleferik olarak yapılması turizm açısından elzemdir.

Foto 3.98. Belediye başkanı Arian İBRAİM'in asfalt çalışmasını yerinde denetimi ve Merkez Jupa ulaşımında karşılaşılan çökme, kaya düşmesi ve sel olayı.

3.2.6.Turizm

Merkez Jupa Belediyesi, Ortaçağ ve daha eski dönemlere ait sekiz köylü alanı, otuz arkeolojik alanı, yeşilin yüksek zirvelerle bütünleştiği yayları, zirveleri gerdanlık gibi saran Debre Baraj Gölü ve üç kültüre (Makedon, Türk ve Arnavut kültürü) ait geleneklerin bir arada olduğu rekreasyon alanıdır. Hem doğa hem de etnografik turizm açısından tam bir rezerv niteliğindedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin anısına TİKA tarafından inşa edilen ve tadilatı yapılan Atatürk Anı Evi, tarihimizin bu topraklardaki nişanesi olarak tüm Türk ulusunun muhakkak ziyaret etmesi gerektiği bir yerdir. Bu konuda maalesef Türkiye'den Kuzey Makedonya'ya turizm amacıyla gelip Üsküp'ten Ohri'ye kadar seyahat edenlerin Merkez Jupa'yı yani Ata topraklarını ziyaret etmediği hatta bilmediği görülmüştür.

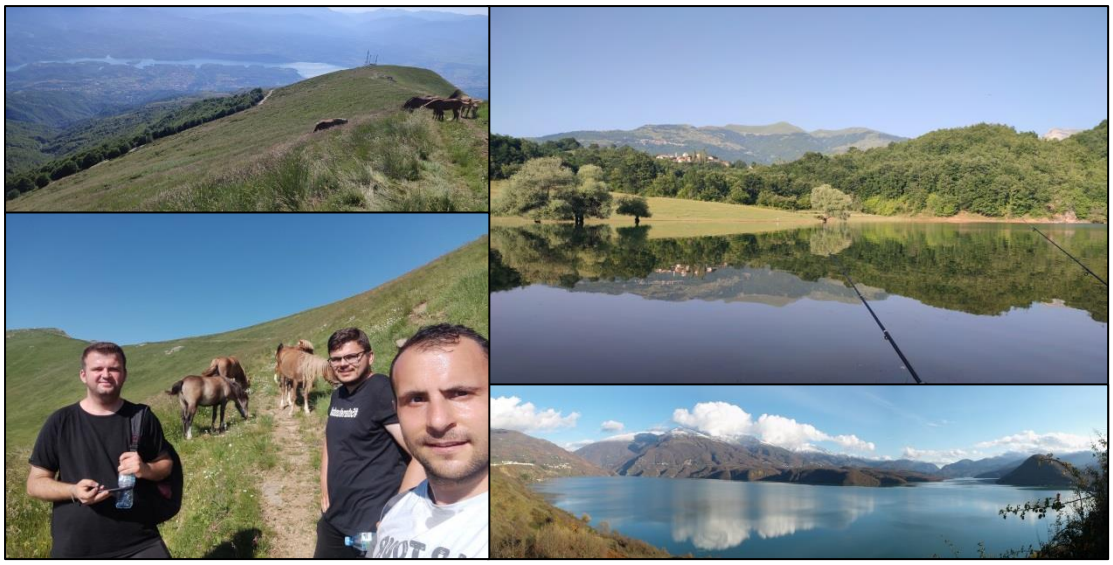

Foto 3.99. Ata Toprağından Yemyeşil Turistik Görüntüler

Merkez Jupa'nın önemli turizm mekanı Ali Rıza Efendi'nin Anı Evi (Atatürk Anı Evi) hakkında bilgileri, belirli bir süre rehberliğini üstlenmiş, Haberim Balkan sayfasının kurucusu ve yazarı, Ata Lisesi'nde sosyoloji öğretmeni Hakan Emro'nun dilinden anlatılacaktır:

Ali Rıza Efendi'nin Anı Evi, Türkiye'den kıymetli tarihçilerimizin araştırmaları, Kocacıklı Türkçe Öğretmeni Caner Sezair ve ailesinin, dönemin belediye başkanı merhum Mazlum Hasan'ın ve birçok Evlad-ı Fatihan torunlarının emekleri sonucunda TİKA tarafından 19 Mayıs 2014'te müze olarak açılmıştır. Ali Rıza Efendi, babası Kızıl Ahmet ve annesi Ayşe Hanım'ın beraber yaşadığı Anı Evi, Kocacık'taki tahrip olan evin temelleri üzerine kurulmuştur. Yapı inşaatında 19. yy'a ait yazılı ve görsel arşiv belgeleri incelenerek yöresel mimariye uygun şekilde inşa edilmiştir. Müze iki yapıdan oluşmaktadır. Biri Ali Rıza Efendi'nin evi diğeri ise misafir (akraba) evidir. Ali Rıza Efendi Anı Evi'nde dönemin otantik eşyalarının yanı sıra aile fertlerinin günlük yaşamından kesitler aktaran bal mumu heykelleri de sergilenmektedir. Anadolu'nun birçok yerinden ve ekseriyetle Konya Karaman'dan gelmiş veya getirtilmiş olan sadece Osmanlı değil Selçuklu zamanına kadar uzanan Türklerin geleneksel kıyafetleri, bal mumu heykellerde profesyonel şekilde sergilenmektedir. Atatürk'ün çocukluğu Kocacık'ta geçmese de Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün baba toprağı olarak Manastır'daki okul zamanlarını yansıtmak üzere genç dönemlerine ait bal mumu da sizi beklemektedir. Duvarlarda hem döneme ait fotoğraflar hem de Atatürk'ün soy ağacına dair birçok belge ve döküman bulunmaktadır. Müzenin açılışına özel olarak Anıtkabir

Müzesi'nden gönderilen Atatürk'ün kullandığı bazı şahsi eşyaları da müze bünyesinde sergilenmektedir.

Foto 3.100. Sosyoloji öğretmeni, Haberim Balkan sosyal medya sayfasının kurucusu ve Anı Evi eski rehberi Hakan EMRO ile belediye mali işler sorumlusu Necip İLYAS. Anı Evi'ni satır satır anlatarak önemli bilgi paylaşımında bulunmuşlardır.

Tertemiz doğasıyla Türk ve Makedon kültürünün can bulduğu Merkez Jupa'da TİKA kapsamında her yıl planlamalar yapılarak yaylalar şölen ve panayır alanına dönüştürülebilir.

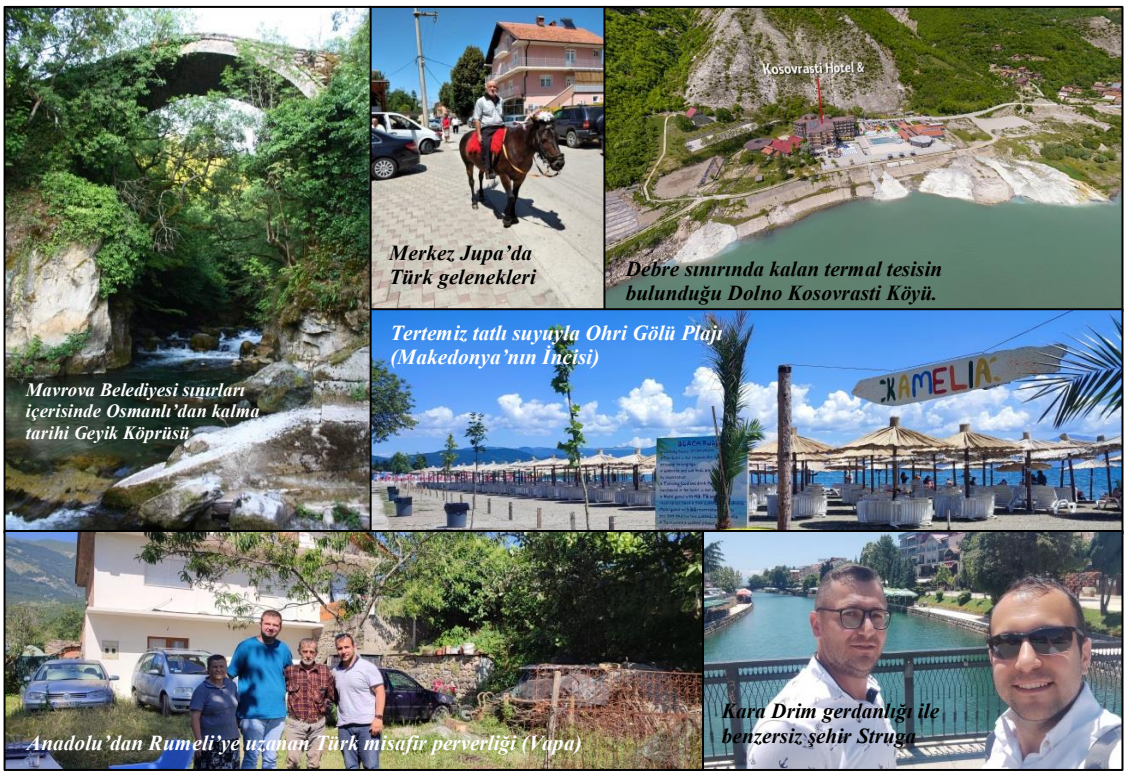

Foto 3.101. Merkez Jupa ve Çevresinde Turizm Alanlarından Bazıları.

Turizm ve otelcilik gelişmemiş durumdadır. Özel konaklama yerleri dışında konaklama kapasitesi yoktur. Bu yüzden ziyaretçilerin günübirlik uğradığı turizm potansiyelinin kazanca dönüşmediği görülmektedir. Merkez Jupa'ya acilen turistler veya misafirler için büyük kapasiteli konaklama tesislerine ihtiyaç vardır. Özellikle gurbetçilerin ziyaretlerinde bu durum en büyük sorun olarak dikkat çekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Merkez Jupa, 5'i terkedilmiş 14'ü Türk köyü olmak üzere 22 köy yerleşimine sahip Stogova'nın eteklerinde Kara Drim ve Radika Nehirleri'nin tertemiz ve buz gibi sularıyla dolan Debre Baraj Gölü üzerinde yeşilin her tonuyla bezeli kırsal bir Türk belediyesidir. Kuzey Makedonya'nın temellerini oluşturan üç etnik yapıdan biri (Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde 1974 anayasasına kadar geçen ifade bu şekildedir.) olan Türk nüfusu, Ata topraklarımızda tarihte yaşanan zorluklara ve göçlere rağmen varlığını korumuştur. Merkez Jupa'da 21. yy'ın başlarından günümüze kadar terk edilen köyler bulunmakla birlikte Türk köylerinde gözle görülür düzeyde azalan hane sayısı belediyede yaşanan göç sorununu ortaya koymaktadır. Merkez Jupa Belediyesi'nde Türkler Osmanlı'dan günümüze Ata topraklarına sahip çıkmış ve geçmişten günümüze Türkiye onlar için ana yurt olmuştur. Türkiye'den gelen her yardım kendilerine cesaret verse de sonu gelmeyen desteği ve güveni göstermek elzemdir.

Kocacık ve çevresindeki köylerde (Yukarı Jupa), Türk kültürü 1389 yılından günümüze kadar yaşatılmış ve yaşatılmaya devam etmektedir. Bu köylerde seyehat ederken Türkçe'nin Anadolu ağzıyla konuşulması, günlük hayatta Türk geleneklerine ait elbiselerin giyiliyor olması, geleneksel yemeklerin yapılıyor olması ve Karadeniz'e benzer doğasıyla ziyaretçilerine ana vatan Türkiye'yi aratmamaktadır. Misafirperver davranışlarının yanı sıra Türkiye'den gelen vatandaşlar ile olan sıcak sohbetleri, Türkiye'den Merkez Jupa'ya yapılacak ziyaretlere de hasret olduklarını göstermektedir. Fakat Kuzey Makedonya'ya turizm amacıyla gelenlerin Üsküp ve Ohri ziyaretleri ile Kuzey Makedonya turlarını tamamladıkları görülmektedir. Atatürk'ün baba ocağı olan Kocacık köyüne yani Merkez Jupa'ya ziyaret maalesef çok azdır. Bu duruma eleştirel açıdan baktığımızda özellikle iki sonuç çıkmaktadır: Belediyenin yöreyi tanıtmak için faaliyetlerinin yetersiz olması ve Türkiye'nin Kuzey Makedonya denildiğinde Ata topraklarını yeterince tanımıyor olmasıdır.

Göl kıyılarına dağ manzaralı huzurlu dinlenme alanlarının kurulmamış olması var olan potansiyelin değerlendirilmediğini göstermektedir. Doğal güzellikleri koruyarak yapılacak dinlenme alanları sosyal ortamı ve ziyaretçi sayısını destekleyecektir.

Stogova'nın belediye toprakları üzerinde oluşturduğu atmosfer benzersiz olup gurbette olan Türkler için özlem konusu sayılmaktadır. Fakat yaşını almış vatandaşlar için bu atmosferde bulunmak ve gezmek doyurucu olsa da kanı kaynayan gençler için sosyal ortamlar aranmaktadır.

Arazi çalışması süresince Merkez Jupa, tarihte Avrupa'ya karşı büyük bir görev üstlenmiştir. Bu yere sahip olmanın bölgeye hakim jeomorfolojik özelliği ile üstünlük sağladığı aşikardır. Kocacık ve çevre köyler Osmanlı'dan Avrupa'ya geçişte önemli ölçüde sayfiye alan olarak, uç beyliği görevini en iyi şekilde icra etmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Toros ve Karadeniz Bölgesi'nden Batı Makedonya coğrafyasına uygun aileleri iskan etmesi coğrafyaya uyum sağlayan göçmenlerle asırlara meydan okuyan kalıcılığı arzuladığını ortaya koymaktadır. Türk kültürün ve güzel ahlak anlayışıyla İslam'ın Merkez Jupa'da oluşturduğu Türk anlayışı yüzyıllarca etkisini korumuştur. Evlad-ı Fatihan Türklerin, Balkan Savaşları'ndan Kuzey Makedonya'nın bağımsızlığına kadar süren süreçte Sırp ve Arnavut çetelerin komünist hareketlerine rağmen günümüzde varlığını koruyarak Merkez Jupa topraklarıyla nasıl et tırnak haline geldiklerini göstermiştir. Hatta bu deyimi Türk aileler ile Makedon ve Arnavut ailelerin yüzyılları bulan kaynaşmasıyla örneklendirmemiz mümkündür. Arnavut ve Makedon köyleri içerisinde Türk nüfusun yerleşik olması bu durumu desteklemektedir. Nitekim, Merkez Jupa ve çevresi için en büyük ortak özelliğin İslamiyet olduğunu söylemek gerekir. Birkaç köy haricinde tüm köylerden semaya yükselen minareler İslam kültürünün göstergesidir. İslam'ın elçileri olarak Türklerin burada asırlarca yer tutması Türklüğü İslam ile eş tutulmasına yol açmıştır. Hatta bu durumu şöyle örneklendirebiliriz: Merkez Jupa'da İslamı kabul etmiş bazı Makedonlara etnik yapısını sorduğumuzda kendilerini Türk (İslamiyeti kabul etmiş Makedonlara Torbeş veya Pomak adı verilmektedir.) olarak ifade etmişlerdir. Bu durum Merkez Jupa'da yaşayan Türkler tarafından hoş karşılanmaktadır. Fakat İslam düşmanlığı güdenler için Türklere Yugoslavya zamanında pek çok asimile çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışmalar Merkez Jupa gibi Osmanlı topraklarından Türkleri göç ettirmeye yönelik olmuştur.

Göç, Balkanların geçmişte yaşadığı makus talihi fakat Merkez Jupa için günümüzde de devam eden en büyük sorundur. Bu göçlerin yönü 1970'lere kadar yoğun olarak Türkiye şeklinde gerçekleşse de 1980'den sonra yakın Avrupa ülkelerine (Almanya, Avusturya, İtalya, İsviçre, Hollanda, Belçika) doğru kayma olmuştur. Bu

kaymanın sebepleri arasında özellikle o döneme ait istikrarlı Türkiye politikasının yürütülememesi ve Avrupa ülkelerinin işçi talebi yatmaktadır. 1992'de Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla göçler tamamen İtalya, Almanya, Avusturya, İsviçre şeklinde gerçekleşmiştir. Fakat günümüz göç hareketliliğin sebepleri geçmişte izlenen politikalar gibi Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin etnik ve dini duygulara zarar vermesinden kaynaklanmadığı ekonomik sebeplere dayandığı şeklinde ifade edilebilir.

20. yy'ın ortalarında "Sessiz Türk Göçü" olarak Türkiye'ye yapılan göçler günümüzde Ata diyarından Türkiye'ye sık sık ziyaretlere kapı aralamıştır. Fakat bu ziyaretlerin yönünün genel olarak Kuzey Makedonya'dan Türkiye'ye olması düşündürücüdür.

Eski yapıların yerine yeni modern evlerin geldiği Merkez Jupa'da belediye kültürünün hız kazandığını görmek mümkündür. Bu konuda devletin sağladığı bütçe ölçeğinde ulaşım hizmetlerine, sosyal alanlara ve alt yapı hizmetlerine gösterilen özen yerindedir. Kısa süren röportajımızda saygıdeğer belediye başkanı Arian İbraim, belediyenin kuruluşundan (1996) günümüze kadar olan değişimlerden, belediye başkanlığı sürecinde dikkat çekici olaylardan, Merkez Jupa'ya olan bakış açısından, kendi eğitiminden ve aile hayatından kısaca bahsetmiştir. Kurumsal bir belediye anlayışı içinde hizmetleri yürütmeye çalıştıklarını ve saha başında işleri yürütmenin yanı sıra anlayış ve uzlaşının belediye için önemli olduğunu belirtmiştir. Belediyenin Merkez Jupalılar için hem istihdam kapısı olduğunu hem de belediye imkanlarının vatandaşımız için en verimli şekilde kullanıldığını söylemiştir. Göçün önemli bir sorun olduğu bölgede amaçlarının gençlere yeni ufuklar ve arayışlar katan hizmetlerde bulunmak olduğunu ifade etmiştir.

TİKA tarafından 2014'te açılan Atatürk Anı Evi'nde Kızıl Ahmed, Ayşe Hatun, Ali Rıza Efendi ve Atatürk'ün çocukluğunu yansıtan bal mumu heykellerine, yörük kültürüne, has kıyafet ve el işlerine, İslam kültürüne, Anıtkabir'den müzenin açılışına özel gönderilen Atatürk'ün özel eşyalarına ve Kocacık Türklerine dair birçok bilgiye rastlamak mümkündür. Çok kıymetli eserleri barındıran müzeye özenle bakılması hatta bu konuda belediyeden her yıl bütçe ayrılması gerekmektedir. Müzenin sadece Atatürk'ün anısı için kurulmadığı bilinmelidir. Türk Dünyası'nı yansıtan bir anıt olduğu anlaşılmalıdır. Merkez Jupa Belediyesi ve burada yaşayan Türkler için özen gösterilmesi gereken bir yapıdır. Turizm alanlarından biri olan Anı Evi'nin yanı sıra Konya Karaman'dan Kuzey Makedonya'ya uzanan ve hala yaşayan yörük kültürünün

etnografik açıdan ele alınması turizm için önemli yatırım malzemesidir. Anı Evi'nde veya çevresinde belediye ait sosyal tesis ve pansiyona ihtiyaç duyulmaktadır.

Turizm bakımında Kuzey Makedonya'da önemli yere sahip olan Mavrova Milli Parkı'na rakip olabilecek potansiyeldeki Merkez Jupa'nın önemli turizm yatırımlarına ihtiyaç duyduğu aşikardır. Bu yatırımların başında dinlenme tesisleri, yüzme alanları ve teleferik başta gelmektedir. El değmemiş doğasıyla önemli turizm potansiyeli barındıran Merkez Jupa'nın bulunduğu konumuyla da birçok güzelliklere yakın olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan bazıları: Debre'de bulunan birçok termal tesis, Kuzey Makedonya'nın incisi Ohri, güzelliği ile meşhur Struga (Struga için söylenen meşhur söz: Kako Struga nema druga yani Struga gibisi yoktur.), Radika Kanyonu, filmlere konu olan Gari ve Lazarapol köyleri, Şar Dağları eteğinde birçok tarihi şehir, Arnavutluk'taki birçok turizm alanı gibi.

Merkez Jupa tarım, hayvancılık ve sanayi üzerine atılımlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli desteğine ve Türk şirketlerin yatırımına ihtiyaç duymaktadır. Merkez Jupa'da yaşayanlar için en büyük beklenti herhangi bir sektör üzerine fabrika veya fabrikaların açılmasıdır. Çünkü havasına, suyuna, manzarasına doyum olmayan vatan toprağından, kültürlerinden ve sevdiklerinden para için ayrı düşmemek en doğal talepleridir.

KAYNAKÇA

Yazılı ve Basılı Kaynaklar

Acaroğlu, Türker, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları*, İstanbul, IQ Sanat Medya Hizmetleri, 2006.

Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç*, İz Yay. İstanbul 2017.

Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Üsküp Kitabı*, Fide Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008.

Alaydın, Necibe Nur, *Ohri Gölü (Makedonya) Ve Yakın Çevresinin Turizm Potansiyeli*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enst. Türk Dünyası Coğrafyası, İstanbul 2015.

Alpan Necip P., *Tarihin Işığında Bugünkü Arnavutluk*, Kardeş Yay., 2. Basım, 1975.

Alvaro Anthony, Elena Gavrilova, Slavica Biljarska "*Preparation of long-term strategy and Law on Climate Action Republic of North Macedonia*" GFA Consulting Group, Üsküp 2021.

Ardel, Ahmet, *Türk Ülkelerinin Tabii Coğrafyası*, Türk Dünyası El Kitabı içinde, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 121, Seri: 1 Sayı: A-23, Ankara 1992.

Ardıç, Yeşim, "*Makedonya*" Dünya Dergisi, Halkbank 80. Yıl Mayıs Ayı Sayısı, İstanbul 2018.

Atabay, Mithat, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, Paradigma Akademi Yayınları, Birinci Baskı, Edirne 2012.

Atalay, İbrahim, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, 4. Baskı, Meta Basım, İzmir 2013.

Bahadır, Gürbüz, *Batı'dan Doğu'ya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler = 1996-1999 Makedonya ve Bosna Hersek*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Birinci Basım, Konya 2002.

Bakırcılar, Nimet Ayşe, "*Makedonya Coğrafyasında Sosyo-Kültürel Hayat (XIX. Yüzyıl Öncesi)*" Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Tarih Anabilim Dalı, Antalya 2010.

Baklacıoğlu, Nurcan Özgür, *Dış Politika ve Göç, Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1992-1990)*, İstanbul 2010.

Bedir, Aydın, "*Makedonya'da Bir Türk Yerleşmesinin Cografi Etüdü: Vrapcişte (Raptitah)*" Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enst. Türk Dünyası Coğrafyası, İstanbul 2007.

Bilge, Mustafa L., *Arnavutluk Maddesi*, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bas. Cilt: I., İstanbul, 1965.

Bilgin, Önder, "*Türkiye - Makedonya İlişkileri Ve Makedonya Türklerinin Durumu (1991-2018)*" Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2019.

Bocku, Dritan, *Batı Makedonya'nın Koordinatı ve Ekolojisi Üzerine Sempozyum*, Debar 2018.

Brancoff, D.M., *Makedonya ve Hristiyan Nüfus*, Paris 1905.

Çavuşoğlu, Halim, "*Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri*" Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar/2007, 41. Sayı, Ankara 2007.

Darkot, Besim, "*Balkan*", İslam Ansiklopedisi, Cilt: 2, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

Dervishev, Amet, "*Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Azınlıklar Üzerine Bir İnceleme*" Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne 2023.

Devlet İstatistik Ofisi, "Dame Gruev" 4, Atlasi Statistikor Yay., Üsküp 2022.

Doykov, V.- Dimitrov, S. "*Makedonya Cumhuriyeti Coğrafyası*" Kovaçev Yayınevi, Üsküp 2008.

Dragan Kolchakovski, "Makedonya'nın fiziki coğrafyası: Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin doğal-coğrafi özellikleri" Kontra Yayınları, Üsküp 2022.

Elena Koytcheva, "*Logistical problems for the movement of the early crusaders through the Balkans: transport and road systems*", 2006.

Ergüt, Çiğdem, "*Türkiye Makedonya Ticari İlişkileri (1993-2016)*" Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enst. Türk Dünyası Coğrafyası, İstanbul 2019.

Erinç, Sırrı ve Öngör, Sami, *Ülkeler Coğrafyası: Ülkeler, İnsanlar ve Sorunları*, Milli Eğitim Basımevi, Sekizinci Baskı, İstanbul 1982.

Erinç, Sırrı, "*Orta Okullar İçin Milli Coğrafya I*", Altın Kitaplar Yayıncılık, 1992.

Evans, T., *Macedonia,* Bradt Yayınları, 2. Baskı, 2007.

Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu Uygarlığı*, Der Yayınları, İstanbul 1981.

Fatih Murtezan, *Makedonya'da Yönetsel Değişim ve Yerel Yönetimler*, Üsküp 2008.

G. H. R. Horsley, *New Documents Illustrating Early Christianity*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 1982.

Gjoni, Alketa, "*Debre Sancağı'nın İdari Ve Demografik Yapısı (1839-1913)*" Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2019.

Gökkaya, Fatmanaz, *Makedonya'dan Kuzey Makedonya'ya Giden İsim Sorunu*, Kitapyurdu Yayıncılık, İstanbul 2021.

Gözenç, Selami, "*Ülkeler Coğrafyası*", Çantay Kitapevi, İstanbul 1995.

Gözenç, Selami, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası I: Akdeniz Avrupası ve Balkan Ülkeleri,* İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3320. İstanbul 1985.

Grozdanov, Cvetan; Koco, Dimche; vs. *Makedonya Cumhuriyeti Arkeolojik Haritası*, Üsküp 1996.

Güney, Emrullah, "*Türkiye'nin Komşuları Ülkeler Coğrafyası*" Çantay Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul 2003.

Hacısalihoğlu, Mehmet, '*Makedonya*', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Ivanova, Olga "*R'deki yerleşim yerlerinin adları sözlüğü, Makedonya*", Makedon Dili Enstitüsü, Krste Misirkov." Üsküp 2014.

Kaçmaz, Muhammet, "*Balkan Coğrafyası*", Ed. Zeynep İskefiyeli, Ed. M. Bilal Çelik ve Ed. Serkan Yazıcı, Türk Tarihinde Balkanlar içinde, Melisa Matbaacılık, Sakarya 2013.

Karaman, Fahri, "*Makedonyalı Türk Öğrencilerin Türkiye Ve Atatürk Algısı*" Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enst. Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2019.

Kartal, Numan "*Atatürk ve Kocacık Türkleri*" T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncılık, 2.Basım, , Ankara, 2012.

Kartal, Numan "*Kocacık'ta Türk Kültürü*" TÜRKSOY Dergisi, Mayıs Sayısı, 2003.

Kılıç, Ayşegül, "*Bir Osmanlı Akın Beyi Gazi Evrenos Bey*" İthaki Yayıncılık, İstanbul 2014

Kızılçağoğlu, Alaattin, "*Makedonya Coğrafyası*" Aktüel Yayıncılık, Birinci Baskı, Balıkesir 2014.

Kiel, Machiel, "*Makedonya'da Tarihi Bir Şehir Debre*" TDV İslam Ansiklopedisi 2. Basım Ek-1. Cilt, Ankara 2020.

Kul, Eyüp, "*XVII. Yüzyılda Üsküb Şehri*" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2013.

Kurt, Furkan, "*Kuzey Makedonya'da Türk Kimliğinin Yaşatılmasında Kültler*" Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enst. Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara 2022.

Kurt, Halil ve Alaydın, Necibe. "*Ohri Gölü Çevresinde (Makedonya) Osmanlı İzleri*". Marmara Coğrafya Dergisi, 32. Sayı, İstanbul, 2015.

Makedonya Türkleri, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 53-54: Türk Dünyası Özel Sayısı C 2, Ankara 2013.

Markoski, B.; Grozdanoski, R; Chepreganov, T.; Nikolvski, D. "*Macedonia Tourist Pearl: Tourist Potentials and Cultural- Historical Landmarks*" IDBC-Informative Business Centre., Üsküp 2013.

Markoski, Blagoja, *Coğrafya İlköğretim VI. Sınıf* ,Çev.: I.Ünite: Agim Gina, II. ve III. Mübeccel Ahmed, Üsküp 2009.

Markoski, Blagoja, Ivica Milevski ve Diğerleri. "*Makedonya Cumhuriyeti'nin Jeolojik Çeşitliliği, Jeolojik Mirası ve Doğanın Diğer Bileşenleri (Biyolojik ve Peyzaj Çeşitliliği Hakkında)*, Çevre ve Mekan Planlama Bakanlığı Raporu, Üsküp 2016.

Mersimovski, Selim, "*Jupa-Geçmiş Ve Şimdi*", İris Yayınevi, Üsküp 2013.

Mersimovski, Selim, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Ata Toprağı Kocacık*, İris Yayınevi, Struga 2015.

Milevski, Ivica, "*Kuzey Makedonya'da Yüksek Dağların Coğrafi Karakterleri*", Jeomorfometri 2020 Konferansı Bildirisi, Perugia, İtalya.

Milevski, Ivica, "*Makedonya Cumhuriyeti'nin Fiziki Coğrafyası*" Üsküp 2008.

Milevski, Ivica, *Makedonya Cumhuriyeti'nin Genel Jeomorfolojik Özellikleri*, Coğrafi İncelemeler, 2015.

Milorad Jovanovski, "*Hydrogeological Survey on Groundwater in Macedonia*" University of Ss. Cyril and Methodius Faculty of Civil Engineering in Skopje Department of Geotechnics, Skopje 2009.

Mitovska, V.; Veliçkovska, O.; Gavrilovska –Amramovska, V. "*Sosyal Bilgiler*" Beşinci sınıflar için 9 yıllık ilköğretim programına göre hazırlanılmıştır. MK. Cum. Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Skopje 2008.

Murtezan, Fatih, Makedonya'da Yönetsel Değişim ve Yerel Yönetimler, Üsküp: Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği Yayınları No: 1, Üsküp 2008.

Mustafa Kemal'in Memleketi, Merkez Jupa Belediyesi Tanıtım Broşürü, Balkan Mektubu Yayın Grubu, 2009.

Ortaylı, İlber, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Yayınevi, İstanbul 2018.

Ortaylı, İlber, *İlber Ortaylı Seyahatnamesi*, Kronik Yayınevi, İstanbul 2023.

Özey, Ramazan, *Avrupa Coğrafyası*, Aktif Yayınları, İstanbul 2015.

Özey, Ramazan, *Balkanların Coğrafi Yapısı*, Drl. Osman Karatay ve Drl. Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı içinde, Cilt 1: Tarih, Çorum: Karam Yayınları, Ankara: Vadi Yayınları, Ankara 2006.

Özey, Ramazan, *Türk Dünyası Coğrafyası*, Aktif Yayınları, İstanbul 2013.

Özey, Ramazan, *Türkiye ve Komşu Ülkeler Coğrafyası*, Aktif Yayınları, İstanbul 2010.

Özgen, Cenk, "*Balkanlarda Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan Makedonya Anlaşmazlığı*, Uludağ Ünv. Fen ve Edebiyat Fakultesi Soyal Bilimler Dergisi, Cilt:14, Sayı:25, 2013.

Özlü, Zeynep Özlem, "*Yunanistan Siyasetinde Makedonya Sorunu (1991/2019)*" Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2020.

Öznal, Erdoğan, Makedonya Yunan Değildir, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

Öztürk, Ümit, "*Balkanlaşma Ve Balkanlar'da Türk Kimliği (Makedonya Ve Kosova Örneği)*" İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Malatya 2018.

Panov, Mitko. "*Makedonya Cumhuriyetindeki köylerin ansiklopedisi: coğrafi, demografik ve tarımsal özellikler*", Üsküp 2018.

Petruşev, E., Stoliç, N., Şajn, R. ve Stafilov, T. '*Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin jeolojik özellikleri. Geologica Macedonica*', Cilt:35, No:1, Üsküp 2021.

Richard J. A. Talbert, Barrington, *Atlas of the Greek and Roman world: Map-by-map Directory*, 2011.

Rusic, Branislav. "*Jupa Debarska*", Üsküp Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih ve Filoloji Bölümü, 1957.

Sipahioğlu, Bahtiyar, *Dünden Bugüne Balkanlar*, Akademi Matbaacılık, Birinci Basım, İstanbul 2010.

Smiljanic; Thomas "*Mijaci, Yukarı Reka ve Mavrosko Polje*", Sırp Kraliyet Akademisi, Belgrad 2012.

State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, "*Kuzey Makedonya 2021 Nüfus Raporu*", MAKSTAT, Üsküp 2021.

State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, "*Makedonya 2013 Nüfus Raporu*", MAKSTAT, Üsküp 2013.

State Statistical Office of The Republica of Nort Macedonia, "*Makedonya 2002 Nüfus Raporu*", MAKSTAT, Üsküp 2002.

Stojmilov, A. "*Geography of The Republic of Macedonia*", Routledge Yayınevi, Üsküp 2011.

Şahin, Cemalettin, *Ülkeler Coğrafyası*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Geliştirilmiş 2. Baskı, Ankara 2003.

Tunçdilek, Necdet, Türkiye İskan Coğrafyası: Kır iskanı (Köy-altı İskan Şekilleri), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları: 1283, Coğrafya Enstitüsü yayınları: 49, İstanbul 1967.

Turan, Ömer, Makedonya'da Türkler, Makedonya Sorunu: Dünden Bugüne içinde, Drl. Murat Hatipoğlu, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları 34, Ankara 2002.

Uzunçarşılı, İ.H. "*Osmanlı Tarihi*" cilt I, TTK Yay. 10. Baskı, Ankara 2011.

Vasileski, D., Markoski, B., Panov, N., V. Dimitrov, N., Pavlovski, G., "*Milli Coğrafya*" Lise II, 4.Baskı., Üsküp 2016.

Yiğit, Ali, *Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası*, Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, Elazığ Şubesi Yayınları: 2, Elazığ 2000.

Elektronik Kaynaklar

Blogaya Markoski, '*Coğrafya: VII. Sınıf Sekiz Yıllık İlköğretim Ders Kitabı'*, http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk. [Erişim Tarihi: 23.11.2018].

Can, R.R. "*Nüfus miktarı bakımından Kuzey Makedonya'da Türklerin yaşadığı şehirler üzerine bir inceleme*", www.turkishstudies.net/social, 2020 [Erişim Tarihi:05.11.2023].

Debre Belediyesi, '*Aziz George Kilisesi Tarihçesi'* https://macedoniafromabove.mk/debar/ [Erişim Tarihi: 16.11.2023].

Dragan Kolchakovski, '*Kuzey Makedonya'nın Fiziki Coğrafya Özellikleri*' https://mk.wikipedia.org/wiki/Географија_на_Македонија#cite_note-12 [Erişim Tarihi:20.11. 2023].

Hakan EMRO, "*Debre Kristal Mağara*" https://www.facebook.com/haberimbalkan, [Erişim Tarihi: 17.11.2023].

Ivica Milevski, "Kuzey Makedonya Fiziki Coğrafyası, 27.12.2016 https://www.fakulteti.mk/news/ [Erişim Tarihi: 20.05.2023].

Kaşif Kanalı, '*Kuzey Makedonya Tanıtım Videosu*' https://www.youtube.com/watch?v=FqZh2ZhpccM&t=2s [Erişim Tarihi: 14.05.2023].

Kuzey Makedonya Ekonomi Ve Enerji Bakanlığı, '*Kuzey Makedonya'da Barajların Özellikleri*' https://www.esm.com.mk/?page_id=1856&lang=en [Erişim Tarihi: 12.01.2024].

Makedonya Devlet İstatistik Ofisi, http://www.stat.gov.mk [Erişim Tarihi: 21.11.2023].

MAKSTAT, '*Merkez Jupa Belediyesi Köylerdeki Seçmen Verileri*' https://rezultati2021lokalni1krug. sec.mk/mk/mayr/r/75-730. [Erişim Tarihi: 16.10.2023].

Blogaya Markoski, '*Coğrafya: VII. Sınıf Sekiz Yıllık İlköğretim Ders Kitabı*' http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk. [Erişim Tarihi: 23.11.2023].

Merkez Jupa Belediyesi, '*Merkez Jupa Belediyesi Resmi Bütçe Verileri*' https://merkezjupa.gov.mk/butce/ ?lang=tr [Erişim Tarihi: 15.11.2023].

Meteoblue Meteoroloji Ajansı, '*Merkez Jupa İklim Verileri*' https://www.meteoblue.com/tr/hava/historyclimate/climate modelled/merkez-jupa_kuzey-makedonya_7886881 [Erişim Tarihi: 18.11.2023].

Panacomp Turizm Şirketi, '*Radika Nehri ve Radika Vadisi'nin Turistik Özellikleri*' https://www.panacomp.net/radika-river/ [Erişim Tarihi: 18.11.2023].

The World Factbook, '*Kuzey Makedonya aktif nüfusunun sektörlere göre dağılımı*' https://www.cia.gov/ librarypublications /the-world-factbook/geos/mk.html#top [Erişim Tarihi: 27.01.2024].

The World Factbook, '*Kuzey Makedonya Etnik Yapısı*' https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ north-macedonia/summaries [Erişim Tarihi: 03.07.2023].

The World Factbook, '*Kuzey Makedonya'nın Coğrafi Özellikleri*' https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/north-macedonia/summaries [Erişim Tarihi: 03.07.2023].

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, '*Mustafa Kemal Atatürk*' https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/kemal_ataturk/ [Erişim Tarihi: 22.06.2024].

Türkiye Dış İşleri Bakanlığı, '*Türkiye- Kuzey Makedonya İlişkileri*', http://skopje.emb.mfa.gov.tr/AmbassadorsMessage.aspx [Erişim Tarihi: 12.10.2023].

Yeni Makedonya Medyası, '*Kuzey Makedonya'da Yaban Mersininin Yeri ve Önemi*' https://novamakedonija.com.mk/makedonija/ [Erişim Tarihi: 20.11.2023].